Marwan Bishara

Filistin/İsrail

Barış veya Irkçılık

KitapYAYINEVİ

FİLİSTİN/İSRAİL: BARIŞ VEYA IRKÇILIK

KİTAP YAYINEVİ – 18
İNSAN VE TOPLUM DİZİSİ – 7

FİLİSTİN/İSRAİL: BARIŞ VEYA IRKÇILIK / MARWAN BISHARA

ÖZGÜN ADI
PALESTINE/ISRAËL: LA PAIX OU L'APARTHEID

ÇEVİREN
ALİ BERKTAY

DÜZELTİ
NİHAL BOZTEKİN

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.

1. BASIM
MART 2003, İSTANBUL

ISBN 975-8704-26-5

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
CİHANGİR CADDESİ, ÖZOĞUL SOKAĞI 20/1-B
BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
T: (0212) 292 62 86 F: (0212) 292 62 87
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

Filistin/İsrail
Barış veya Irkçılık

MARWAN BISHARA

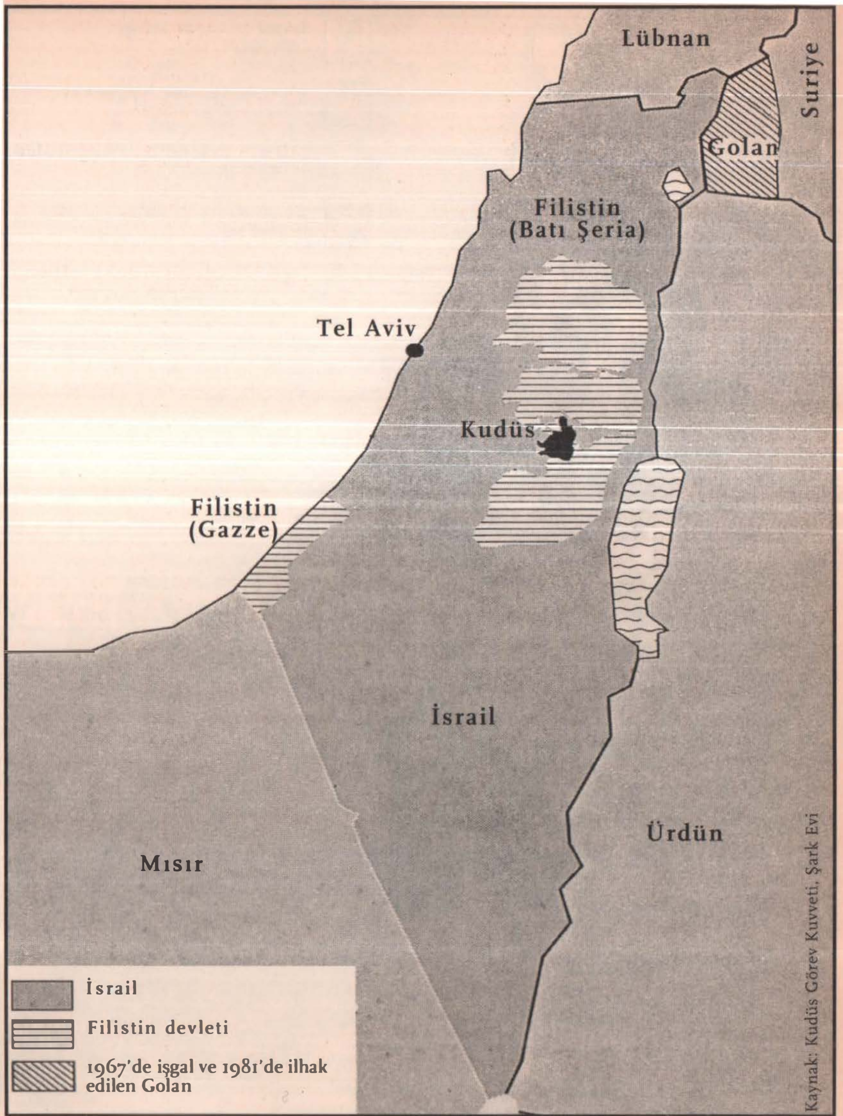
ÇEVİREN
ALİ BERKTAY

Kitap YAYINEVİ

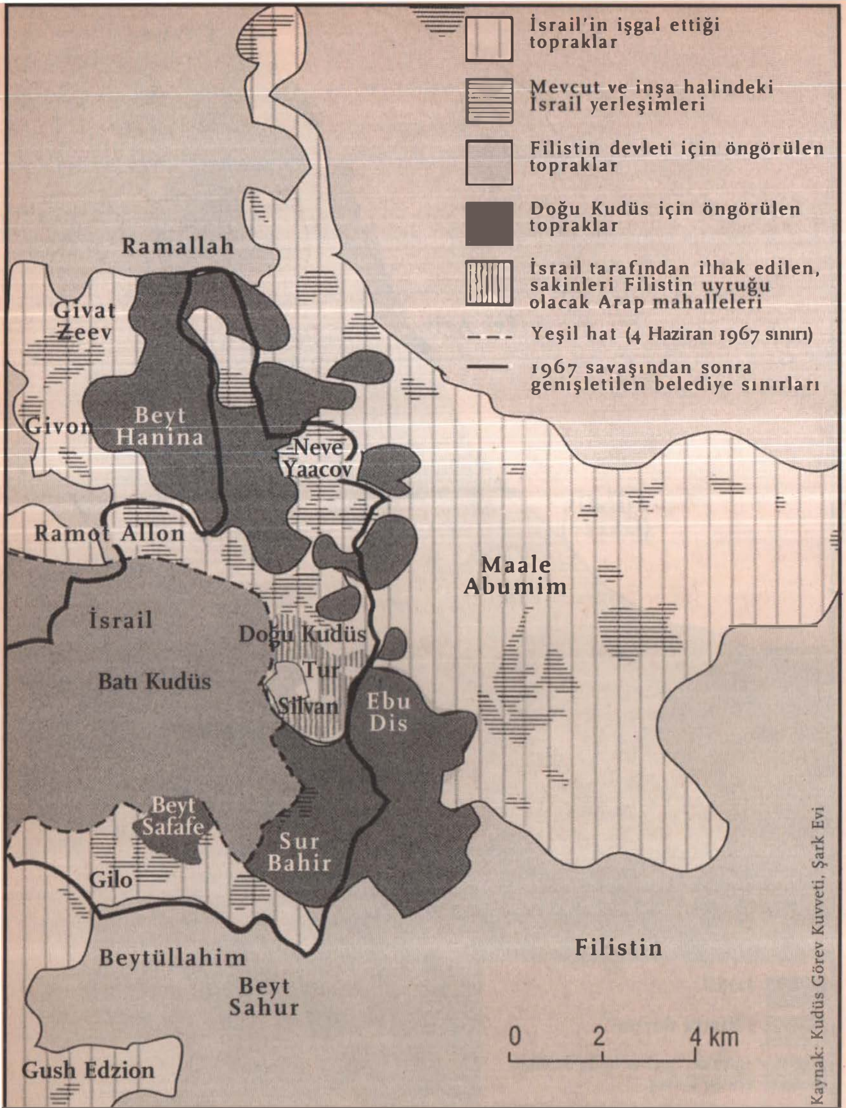
Ekim 2000'in başında
Israilli keskin nişancılar ve güvenlik kuvvetleri tarafından öldürülen
Israil devletinin genç Filistinli yurttaşları:
Asil Asli (18 yaşında), Ala'a Hâlid Nasır (18 yaşında), Râmi Hatem Gara (21 yaşında),
Ramiz Abbas Buşnak (24 yaşında), Eyad Subhi Lavabni (26 yaşında),
Ömer Muhammed Akkavi (42 yaşında), Visâm Yazbek (25 yaşında),
Velid Ebu Salih (21 yaşında), Muhammed Galip Hamayse (19 yaşında),
Ahmed Siyam Câberin (18 yaşında), Muhammed Ibrahim Câberin (24 yaşında),
Imad Ganeym (25 yaşında) ve Misli Ebu Cared (14 yaşında) için.

İÇİNDEKİLER

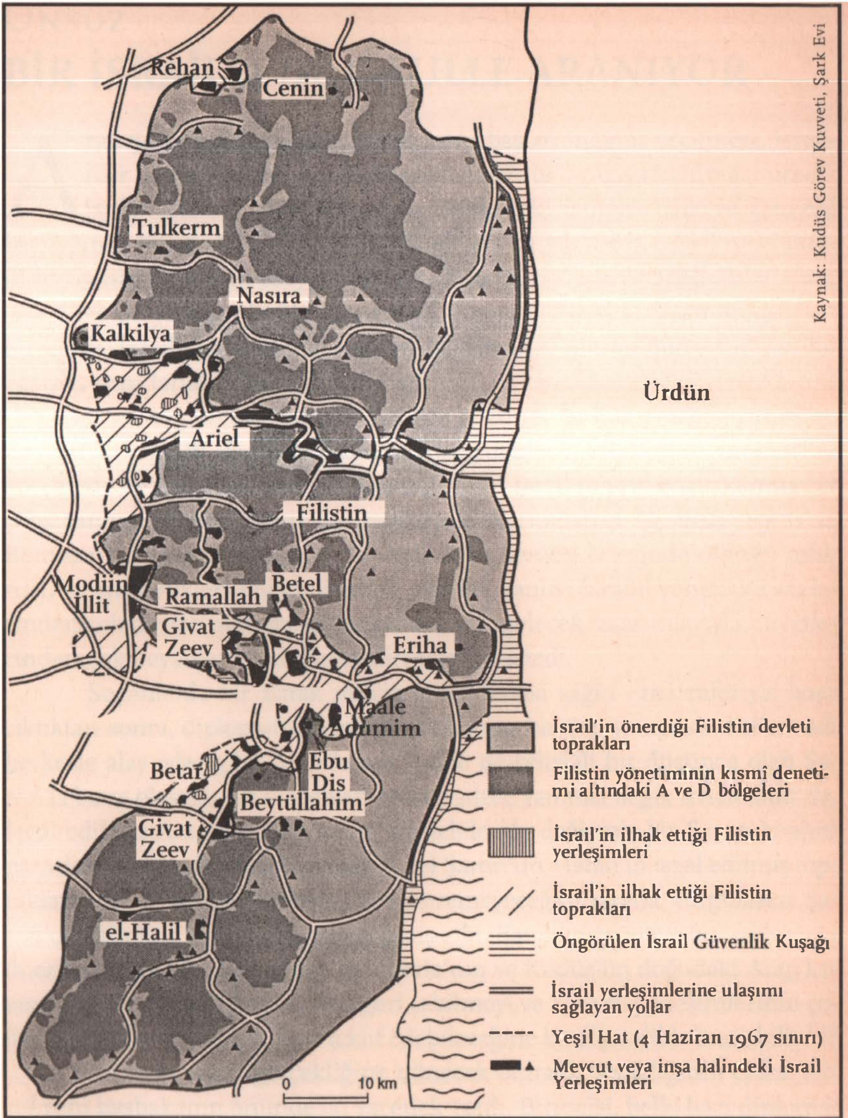
Kaynak: Kudüs Görev Kuvveti, Şark Evi

İsrail'in Filistin devleti için Camp David II'de yaptığı öneri, Genel harita

İsrail'in Filistin devleti için Camp David II'de yaptığı öneri, Kudüs

Kaynak: Kudüs Görev Kuvveti, Şark Evi

İsrail'in Filistin devleti için Camp David II'de yaptığı öneri, Batı Şeria

ÖNSÖZ
BİR İSRAİLLİ DE GAULLE ARANIYOR

Ariel Şaron'un 6 Şubat 2001'de İsrail başbakanlığına seçilmesi, İsrailliler ile Filistinliler arasında tarihsel bir uzlaşmaya varılması umutlarını erteledi. Aynı zamanda, bölgedeki istikrarsızlık ve çatışma kaynağının Filistinliler değil İsrail olduğunu da kanıtladı. Sömürgeci İsrail, seçmenlerin önüne aday olarak, biri Filistin yerleşimlerini bombalayan, diğeri ise bu yerleşimleri yeniden işgal etme tehditleri savuran iki generali çıkardı. İsrailliler, o sırada dışişleri bakanı olan Şlomo Ben Ami'nin ifadesiyle, yeni İsrail "Miloşeviç"ini seçti.

Washington'daki yeni yönetimin gözünde bunun pek önemi yoktu: Başkan George W. Bush da başarısını seçmenlerin rakibini sevmemesine borçluydu ve Araplara "kim seçilirse seçilsin" İsrail'in yeni başbakanına bir şans tanıyıp, onunla görüşme masasına oturmalarını öğütledi. 1996'da Benyamin Netanyahu'nun seçim zaferinin hemen ertesinde olduğu gibi, ABD ve müttefikleri Filistinlilerden, aşırılık yanlısı İsrailli yöneticiyi sözlerinden çok davranışlarıyla, geçmişinden çok gelecek tasarımlarıyla, niyetlerinden çok beyanlarıyla değerlendirmelerini istedi.

Seçimlerde bir Barak mucizesi beklentisi sağın ezici zaferiyle boşa çıktıktan sonra, diplomatik formüllerde barışçı bir Şaron umudu beliriverdi herkesle alay eder gibi. Ama kendi içinde de çelişkili bir düşünce olan Şaron'la barış olasılığının öne çıkarılması, sadece yanıltıcı değil, tehlikelidir de. İşgal edilmiş Arap topraklarından çekilebilecek, değişmiş bir Şaron imajını pazarlamak sinsi bir aldatmacadır. Ariel Şaron'un –İsrail'in işgal edilmiş toprakların % 42'sinden fazlasını geri veremeyeceğini ısrarla vurgulayan Şaron'un– sanki sihirli bir değnek değmiş gibi, Barak'ın (zaten kabul edilemez) önerilerinden daha ileri gidip, Batı Şeria'nın ve Kudüs'ün doğudaki Arap kesiminin % 95'inden fazlasından geri çekilmeyi ve Yahudi yerleşimlerinin çoğunu kaldırmayı Filistinlilere teklif edebileceğine kim içtenlikle inanabilir ki?

İsrail'in siyasi gerçekliğine dönecek olursak, seçildiğinin ertesi günü yeni başbakanın önünde iki seçenek vardı. Birincisi, belki bazı diploma-

tik ilerlemeler sağlayıp, uluslararası kamuoyunu etkileyecek boş pazarlıklara ve bunların yanında Batı Şeria ile Kudüs'ün kolonizasyonuna, özellikle de baskıya dayanan bir stratejiydi. Bu stratejinin özgün diplomatik adı zaten konmuştu: "Uzun vadeli bir ara anlaşma" sağlamaya çalışmak. Bu siyaset Şaron'un öncüllerinin (Şamir, Rabin, Netanyahu ve Barak) izlediği çizginin devamı olacak, ama Filistinlilere karşı daha sert bir tutumu, onların yönetimine karşı daha dayatıcı bir tavrı benimseyecek ve hayal gücüne ya da çılgın beklentilere hiç yer bırakmayacaktı.

Yisraeli Biteno partisinin müttefikleri olan "Zeevi-Lieberman" seçeneği ise daha tehlikelidir; bunlar ilke olarak barışçı yöntemlerle, ama gerektiğinde şiddete de başvurarak Filistinlilerin komşu ülkelere nakledilmesini önermektedir. Şaron bu görüşe yönelirse, Filistin sorununa bir tür nihai çözümü gündeme getirebilecek bir çatışmayı veya yakın gelecekteki bir savaşı –Barak da seçim kampanyası sırasında savaş tehdidini birçok kez gündeme getirmişti– hanesine kaydedebilir. 21. yüzyılın Ortadoğu'sunda Miloşeviç tarzı bir etnik temizliğin kabul edilemezliği Şaron'a açıkça kavratılmadığı sürece, aşırı milliyetçilerden ve bağnaz dincilerden oluşan İsrail koalisyon hükümeti bölgeyi, "İsrail toprakları"nı can sıkıcı yerlilerden arındırmayı hedefleyen bir savaşa sürükleyerek şansını deneyebilir, bu arada da İsrail'in iki İntifada sürecinde epey yıpranan caydırıcılık ve kahramanlık kapasitesini de onarmaya çalışabilir.

En akla yakın senaryo hiç kuşkusuz birinci yaklaşım çevresinde belirlenecektir. Bu durumda Şaron'un en büyük kozu İşçi Partililerle birlikte ulusal birlik hükümeti kurmak olacak, böylelikle hem geçmişini aklayabilecek, hem de Batı Şeria ve Gazze'nin kolonizasyonunu sürdürürken, uluslararası sahnede de boy gösterebilecektir. Bu durumun gülünç yanı, Barak Filistinlilerle üzerinde anlaşmaya varılan her şeyin artık geçersiz ve hükümsüz olduğunu açıklarken, Şaron cephesinin bir ulusal birlik hükümetine yönelik temel önerme olarak Barak'ın 1999'daki programını seçmesidir. İşçi Partisi içinde bu "birlik" konusundaki en büyük coşkuyu Şimon Peres gösteriyor; halbuki seçimlerin arifesinde başbakanlık adaylığını desteklemeyen İsrail solunu yeni bir Mussolini'nin yükselişine çanak tutmakla suçluyordu. Barış için çırpınıp durduğunu iddia eden Peres, ününe sa-

dık kalarak, iktidarda yer alabilmek için tüm ilkelerinden vazgeçmeye hazır olduğunu gösterdi. Her ne olursa olsun, böyle bir şeytani "birlik" uzun vadede felakete yol açacak tüm unsurları içinde barındırıyor, çünkü yeni aşırı sağı meşrulaştırma ve güçlendirme olanağı veriyor; bu öyle bir aşırı sağ ki, onun yanında Jürgen Haider çömez gibi kalıyor.

Bu arada, diplomasi sahnesinde yeni bir devrin başladığını göstermek için, George W. Bush'un hükümeti, barış sürecini izlemekle görevli özel temsilcilik makamını iptal etti; dışişlerinden sorumlu yeni devlet sekreteri Colin Powell ise Amerikan diplomatik sözlüğünden "barış süreci" ifadesini çıkarıp, biraz daha farklı "barış görüşmeleri" terimini kullanmaya başladı. Öncüllerinin uğradığı başarısızlıklar karşısında, pazarlıklara derinlemesine karışma konusunda çok çekinceli davranan Bush-Powell ekibi, İsrail-Filistin dosyasının Amerikan politikasının odak noktası olarak değil, daha geniş bir bölgesel çerçevede ele alınacağını açıkladı. Şaron'un koltuğa oturmasının hemen ardından, herhalde bir rastlantı sonucu olsa gerek, Washington birdenbire yeniden Saddam'dan söz etmeye başladı!

Cumhuriyetçilerin yeni politikası hiç kuşku yok ki çabalarını bu daha geniş çerçevede yoğunlaştıracak, Körfez Savaşı sonrasında oluşturulan ve Clinton dönemi boyunca rafa kaldırılan bölgesel *Pax Americana* politikasını yeniden canlandıracaktır. Bu amaç, Şaron'un niyetleriyle kesişebilir: Şaron, İsrail'in Ortadoğu'daki konumunu sağlamlaştırmak amacıyla Filistin sorununu acil değilmiş gibi gösterip, bölge güvenliği konusunu Amerikan bakışına uygun stratejik boyutları içinde ön plana çıkarmayı hedefliyor.

Bununla birlikte bu yaklaşımın da ne denli aldatıcı olduğu gözler önüne serilebilir. Sonbahar 2000'de başlayan İkinci İntifada'nın ardından, medyanın bölgeselleşmesi sayesinde (bazıları bunu "zararlı küreselleşme" diye niteliyor) bir Arap "kamuoyu"nun ortaya çıkması, artık Filistin davasına güçlü bir destek oluşturuyor. Ayrıca Avrupa, Amerika'nın başarısızlıklarından ve İsrail'in adil bir barışı reddetmesinden giderek rahatsız oluyor. Ama hepsinden önemlisi, durumun aciliyeti, işgale karşı direnişi sürdürüp özgürlük için savaşarak, kendi geçtikleri sınavdan İsrail'in de geçmesini sağlayan Filistinlilerin o hayranlık uyandırıcı başkaldırısından kaynaklanıyor. Demek ki "Madrid formülü"ne geri dönülmelidir.

1991'de, "Kuveyt'in kurtarılması"ndan sonra düzenlenen barış konferansı, en azından örtük biçimde, ABD'nin Ortadoğu'da iki ayrı ağırlık birimi, iki farklı ölçü kullanmadığını ve İsrail'le komşuları arasında genel bir çözüme varılması için çalışmaya hazır olduğunu göstermeye yönelikti. On yıl sonra ve yedi yıllık Oslo "barış süreci"nin iflasla noktalanmasının ardından, olası en iyi çözüm, zaten George W. Bush'un da kabul etmediği Clinton düşüncelerine değil, BM kararlarına dayanarak Madrid ruhunu diriltmek olabilir.

Kudüs ve mülteciler sorunları bölgesel bir çerçevede ve uluslararası güvencelerle çözülebilir. Bu, 1991 Madrid Konferansı gibi; ABD, Avrupa, Rusya, Birleşmiş Milletler ve tabii Filistinlilerin –tercihen bir devlet olarak– katılacağı yeni bir uluslararası konferans toplayarak sağlanabilir. Bu formül su, güvenlik, sınırlar, ekonomik işbirliği vb türden genel bölgesel sorunlara yönelik tartışmaları da kolaylaştırabilir. Filistinlilere ve Araplara İsrail'le olan ilişkilerini normalleştirme olanağı verirken, İsrailliler açısından da barış için ödemeleri gereken bedeli daha kabul edilebilir kılabilir.

İsrail'in Madrid konferansından bu yana altı hükümet değiştirmesinin nedeni, ne sömürgeci konumuyla barış içinde yaşayabilmesi, ne de bu konumdan kurtulabilmesidir. Son beş hükümet başkanı niye düşmüşse, ardılları da aynı nedenle başarısızlığa uğrayacaktır. Bu neden, hem tereyağını hem de tereyağının parasını isteyen, hiçbir bedel ödemeden barışın gelmesini bekleyen İsraillilerin huzur ve güvenliğini sağlayamamalarıdır. Gerek solcu gerek sağcı tüm bu yöneticiler kolonizasyona son verme sürecini başlatma konusunda ne gerekli zamandan, ne de uluslararası destekten yoksundu. Ama onlar tam tersine kolonizasyonu ve işgali sürdürme yolunu seçti.

İsrailliler açısından, İsrail'in güvenliğinin önkoşulunun kolonizasyona son vermek; tarihsel uzlaşmayı sağlamanın tek yolunun da Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin ve kendi devletlerini kurma hakkını kabul etmek olduğunu görüp barış cephesini güçlendirmenin, çatışmayı çözmenin tek yolu olduğu bugün açıkça ortadadır. Şaron'u ödüllendirmek, onun minimalist önlemlerinin geniş çaplı bir değişim sağlayacağını ummak ise İs-

rail'de barış cephesinin yükselişini kesinlikle engelleyecektir. Üstelik Şaron yönetimindeki İsrail dokunulmazlığını sürdürürse, istikrarsızlık ve savaşın giderek yayılması kaçınılmazdır.

İsrail'in şu son çeyrek yüzyılda, toplam altı yıllık Rabin, Peres ve Barak hükümetleri bir yana, esas olarak aşırı milliyetçiler ve bağnaz dinciler tarafından yönetildiğini de unutmamak gerek. Tüm bu yıllar boyunca, gayri meşru ve gayri ahlaki yolların hepsi, etnik temizlik, işkence, tehcir, kolonizasyon, toplu cezalandırmalar, ayrımcılık ve diğer baskı biçimleri de dahil olmak üzere kullanıldı. Ama tüm bu yöntemler İsraillilere en küçük bir güvenlik duygusu sağlayamadı.

Uluslararası kamuoyu İsraillilere onların demokratik tercihlerine saygı duyulduğunu, ama bölgeyi işgalden ve savaştan kurtarma girişimlerinin engellenmesinin daha fazla hoş görülemeyeceğini çok açık bir dille anlatmak zorundadır. Yeni İsrail başbakanı Yahudi yerleşimleri kurma ve Filistinlilere karşı ayrımcılık politikalarını sürdürmekte inat ederse, Güney Afrika'da bile yıkılan ırkçılığın Filistin'de asla tutunamayacağını hatırlatmak gerekecektir.

İsrail/Filistin ve Fransa/Cezayir sorunlarının karşılaştırılmasının mesafe farklılığı ve hem toprağa, hem de onun simgelerine dinsel bağlılık nedenleriyle bir anlam ifade etmediğini düşünen İsrailliler, başka bir ülkeyle kurulacak benzeştirmeyi belki daha iyi anlayabilirler. Güney Afrika'daki Afrikanerler,* kendilerini "atalarının topraklarında oturan, [...] Tanrı'nın onlara verdiği dili konuşan [...] ve bu topraklar üzerindeki pagan nüfusu uygarlaştırmak için hükmetmeye Tanrı tarafından görevlendirilmiş ayrı bir halk ve ulus" olarak görüyorlardı.[1] Şaron'a oy veren laikler de dahil olmak üzere, İsraillilerin çoğunluğu da kendilerini tam olarak böyle değerlendiriyor.

Eğer İsrail yakında kendi De Gaulle'ünü doğuramazsa, bu durum gelecekteki çift uluslu İsrail-Filistin devletine doğru gelişimi hızlandıracaktır. O zaman "bir insan, bir oy" formülü herkes için en iyi çözüm olacaktır herhalde, değil mi?

* Avrupa kökenli beyaz azınlık –ç.n.

O halde, bir İsrail De Klerk'i aranmaya başlanmalıdır.

Bu kitabın Şubat 2001'deki ilk baskısı tamamlandığından bu yana bir buçuk yıldan uzun bir süre geçti. O tarihten beri çatışmanın giderek sertleşmesi genişletilmiş ve güncellenmiş bir yeni baskı yapılmasını gerektiriyordu. Kolonizasyonu ele alan 8. bölümü tamamladım, "Şaron ve yeni 'İsrailcilik'" üzerine yeni bir bölüm ekledim ve yeni bir sonuç bölümü kaleme aldım.

MARWAN BISHARA, EKİM 2002

Giriş

"İsrail nasıl bir çevrede yaşamak istediğine hızla karar vermelidir, çünkü ırk ayrımcılığına özgü bazı nitelikler taşıyan bugünkü durum Yahudilik ilkeleriyle bağdaşmamaktadır."

Ami Ayalon, İsrail İç Güvenlik Servisi Şin Bet'in eski müdürü[1]

Kudüs'ün 2000 yılına girerken kutlayacak pek bir şeyi yoktu. 31 Aralık'ta gece yarısı birbirimize daha iyi bir yıl dileklerimizi iletirken, İsraillilerin hemen yakındaki bir Filistin köyüne açtıkları yoğun ateşin gürültüsü seslerimizi bastırıverdi.

Beytüllahim ve Ramallah'ta, başka birçok Filistin kentindeki gibi, Hıristiyan ve Müslüman bayramları iptal edilmişti: Kentlerin sakinleri kısa süre önce yitirdiklerinin yasını tutuyordu. Kudüs'ün İsrailli belediyesi ise daha iyisini yaptı: Ölçüyü tamamen kaçırarak –ya da arı kovanına çomak sokmak için– Filistin tarafının itirazlarını hiç dikkate almadan Beytüllahim kapılarına kadar her yeri ışıl ışıl Noel süsleriyle bezedi. Bu gaddar cüret, "birleştirme"den[2] ne anlaşıldığını açıkça tanımlıyordu: Bölünmüş kentin zorla birleştirilmesi.

1 Ocak 2001 sabahı, Ramallah'a yaptığım kısa bir aile ziyaretinden sonra, kuşatılmış kentin güvenlik barikatlarının ve Kalandiya mülteci kampının çevresinden dolaşan gizli ve çamurlu patikalardan Kudüs yolunu tuttum ve İsrail parlamentosu Knesset'in 6 Şubat seçimlerinden önceki son oturumunu yaptığı Batı Kudüs'e yöneldim. Yılın ilk gününü geçirmek üzere büyük Arap liderleriyle, çok sevimli bir insan olan, biricik ve sevgili kardeşimin yanından daha uygun bir yer bulamazdım: Kardeşim o gün, bir Knesset üyesi olarak, parlamentoda adalet lehine evrensel ve Filistinli bir sesin yükselmesini gerekli bulmuştu. Halkının işgalcilerine karşı evrensel hukuk ilkeleri üzerine bir söylev verdi. Siyasal açıdan kuşatılmış durumdaki kardeşim Azmi'nin bu ahlaki ve entelektüel konuşması, siyonizmin o sağlığa zararlı tapınağının duvarlarında çınlıyordu. Ama sağırlara sesleniyordu aslında.

Aynı sabah, İsrail ordusu Gazze ve Batı Şeria'ya karşı aralıksız top atışını sürdürüp hâlâ yaşayan son umutları döverken Knesset, Yahudi çoğunluğun ittifakla desteklediği iki çarpıcı karar alarak, barış sürecine bir

darbe daha indiriyordu: Filistinlilere geri dönüş hakkı verilmiyor ve işgal edilmiş topraklarda ve komşu devletlerde hâlâ göçebe gibi dolaşan 3.700.000 mülteci Filistinliye ait olmalarına karşın, "devlet arazisi" adı verilen toprakların özelleştirilmesine karar veriliyordu. Uluslararası topluluğun "toprakları ellerinden alınamaz" hükmüne karşın, Knesset ve hükümet bu insanlara kendi topraklarına geri dönüş hakkını tanımıyordu. Parlamentonun tüm yiğit siyonist üyeleri oradaydı; yüzyılın en büyük ganimeti karşısında coşkuya kapılmış gibi bir halleri vardı. Tıpkı savaştan arta kalanları paylaşan ve kurbanlarını mülteci kamplarında başıboş dolanıp çürümeye bırakan bir zamanların açgözlü fatihlerine benziyorlardı. Ama hepsi bu kadarla da kalmadı.

İsrail'in tüm merkez ve sağ parlamenterleri, birbiri ardı sıra hükümete baskı yaparak, Filistin direnişine karşı olağanüstü önlemler alınmasını istediler, Filistinli siyasal önderlerin öldürülmesi de dahil olmak üzere, sistemli misillemenin şiddetlendirilmesini teşvik ettiler. Buna "devlet terörizmi" adı veriliyor. Ama iş bu kadarla kalsa gene iyi... Mütevazı taş atıcıları ve münferit ateş açma hadiseleriyle somutlaşan Filistin "perakende şiddet"i, karşısında işgali ve baskıyı protesto hareketlerini "yatıştırmaya" yönelik kitlesel bir güç kullanımını –tanklar, helikopterler, kentlerin ve köylerin ağır topçu tarafından bombalanması– buluverdi. Filistin gençliğinin Batı Şeria'da, Gazze şeridinde ve doğrudan İsrail devleti içinde gösterdiği kararlılık, sömürgeciliğin gerçek niteliğini gün ışığına çıkardı. Bir sömürgeci güç olarak davranan İsrail, bir demokrasi olma iddiasını daha fazla sürdüremez: Filistin'de barışı sağlama konusunda ırk ayrımcılığı alternatif bir çözüm değildir.

Filistin'deki Yeni Irk Ayrımcılığı

1993'te Oslo anlaşmalarıyla başlayan sürecin, İsrail işgali devam ederken, Filistinlileri İsraillilerle barış yapmaya zorlayacağı düşünülüyordu. FKÖ yöneticileri o zamandan beri yedi geçici anlaşmayı kabul edip imzaladı, böylelikle de İsrail devletiyle yan yana yaşama yönündeki barışçı niyetlerini vurguladılar. Ama İsrail, öngörüldüğü gibi işgal edilmiş toprakları geri vereceğine, çevre yollarıyla güçlendirilmiş ve hepsi de yeni el kon-

muş topraklar üzerine kurulmuş bir yerleşim ağıyla Filistin halkını kuşatarak, Batı Şeria üzerindeki –yasadışı– denetimini genişletmeye devam etti.

İsrail devleti sanki alay eder gibi, Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığı kaldırılırken (1994 Mayıs başı), birinci Gazze-Eriha anlaşmasının imzalanmasıyla Filistin'de yeni bir ırk ayrımcılığını başlattı. Toprakları ayırma ve Beyazların mülkiyetine verme gibi eski yöntemlere pazarlıklar başlar başlamaz son verilen Güney Afrika'nın aksine, Filistin'de bu işlemler yoğunlaştı. Aynı şekilde, Nelson Mandela'nın ANC'siyle üç yıl süren pazarlıklar sırasında topraklara el konması sorununu çözüme bağlayan De Klerk'in beyaz hükümetinin tam tersine, İzak Rabin hükümeti, sanki Oslo anlaşmaları hiç imzalanmamış gibi, Batı Şeria ve başka yerlerde Yahudi yerleşimleri kurulmaya devam edilmesine izin verdi.

Güney Afrika'nın ırk ayrımcısı hükümeti siyah nüfusu çiftliklerinden çıkarmış, onları *homeland*'lerde* yaşamaya zorlamış ve topraklarını Beyazlara dağıtmıştı. İster Likud, ister İşçi Partisi yönetiminde olsun, birbirini izleyen İsrail hükümetleri Filistin'de de aynı "etnik temizlik" siyasetini uyguladı. İsrail parlamentosu ise bu sistemi meşrulaştırdı.

Barış sürecinin yedi uzun yılı boyunca, Filistin'de iki ayrı hukuk geçerliydi: Biri Yahudiler, diğeri Filistinliler için. Yahudiler dolaşım, inşaat ve genişleme özgürlüğüne sahipti; Filistinliler ise bantustanlara yığıldı. İsraillilere toprak dağıtılıp daha fazlasını da müsadere etme hakkı tanınırken, dolaşım yasaklarıyla eli kolu bağlanan Filistinliler bu topraklara fiziksel olarak ulaşamıyordu bile. İsrail, kendi koruması ve yasaları çerçevesinde yaşayan Yahudi yerleşimcilerle Filistin yasaları ve güvenliği çerçevesindeki Filistinlileri çok katı bir biçimde ayırdı. Güney Afrika, *homeland* yöneticilerine nasıl kullanamayacakları bir egemenlik hakkı tanıdıysa, İsrail devleti de Filistin Ulusal Yönetimi'ne bir egemenliğin dışsal alametleriyle donatılmış belli bir özgürlük vermek istedi; ama söz konusu egemenliğin kullanılmasına olanak yoktu.

Nasıl ki Güney Afrika devleti siyah *homeland*'ler üzerinde baskı kurup onları denetlediyse, İsrail devleti de özerk bölgeler içindeki ve üs-

* Güney Afrika'da siyahlara ayrılmış yerleşim alanları. *Bantustan* olarak da adlandırılır –ç.n.

tündeki nihai iktidar, denetim ve egemenliği her zaman kendi elinde tuttu. Toprakların, suyun, doğal kaynakların, Batı Şeria ve Gazze şeridinde insan dolaşımının, Filistin bantustanlarının içindeki ve dışındaki mal akışının denetimi İsrail devletinin elindedir. Oslo sürecinde Yahudi ve Filistinli İsrailliler arasında Güney Afrika'daki gibi uçurumlar açılmış (hayat düzeyi, eğitim, sağlık, iş fırsatları), hatta birçok örnekte bu farklılıklar iyice derinleşmiştir. İsrail yurttaşı Filistinliler arasındaki işsizlik oranı düşse de, bu oran Gazze şeridinde nüfusun % 40'ını kapsamaktadır (tıpkı Güney Afrika'da olduğu gibi) ve yedi yıl içinde yaşam düzeyi % 25 oranında gerilemiştir.

Ama İsrail devleti açısından, yine Güney Afrika'da olduğu gibi, sadece maddi çıkarlar söz konusu değildir. Afrikanerler ile İsraillilerin ortak bir özelliği vardır: Kendilerini deva bulmaz bir savunma zihniyeti içine hapsetmişlerdir.

Yedi yıl sonra, sömürgeleştirilmiş tüm uluslar gibi, Filistinliler de barışın temel koşulu olarak, işgale ve ırk ayrımcılığına bir son verilmesini istedi. Belirsiz ve genel ifadeler içeren Oslo anlaşmaları modeline dayanılarak geliştirilmiş nihai çerçeve-anlaşmayı da reddettiler. O zaman İkinci İntifada patlak verdi.

İsrail ordusu uzun süredir hazırlanmış planlar uyarınca duruma hemen müdahale etti. Barak hükümeti Filistinlilere iki ayrı cepheden saldırdı: Batı Şeria'da, Gazze şeridinde, hatta doğrudan İsrail'in içinde toplu cezalandırma ve aşırı şiddet yöntemini kullandı; uluslararası düzeydeyse, Batılıların gözündeki kurban imgesini koruyabilmek için vazgeçilmez olan medya savaşını başlattı. Filistinli küçük taş atıcısı "Davud"un karşısına tepeden tırnağa silahlanmış, güçlü İsrailli "Golyat"ın dikildiği bir dönemde, oldukça hassas bir görevdi bu. İsrail devleti savaş alanında kazandığını, uluslararası kamuoyu savaşında yitirmeye katlanamazdı: Bu nedenle Filistin halkını "insanlık dışı" olarak sunmaya ve yöneticilerini gözden düşürmeye yönelik bir kampanya yürüttü.

Dünyanın, İsrail'deki bir milyon Filistinlinin ırk ayrımcılığının bazı özelliklerini sergileyen bir sistemin boyunduruğunda, ikinci sınıf yurttaşlar olarak yaşadığının bilincine varması için, İsrail güvenlik kuvvetleri-

nin Ekim 2000'de, devlet baskısının daha ilk günlerinde, on üç Arap Filistinli-İsrailliyi öldürmesi ve yüzlerce kişiyi yaralaması gerekti.

İsrail devleti 1948'de kurulduğundan bu yana, hükümetlerin girişimiyle yürütülen gayri resmi bir *apartheid* [ırk ayrımcılığı] Yahudileri Filistinlilerden ayırmaktadır. Bu ırkçılıktır: iki ayrı hukuk türü ve neredeyse tamamen ayrılmış varoluş biçimleri. Bu unutulmuş Filistinliler yıllar boyunca çok büyük acılar çekti: "Kanserli bir doku" olarak kabul ediliyor ve "beşinci kol" muamelesi görüyorlardı. Yahudi devleti onların toprakla ilişkisini sürekli engelledi veya bu konuda her türlü zorluğu çıkardı; bu yaklaşım, ırk ayrımcılığının temel özelliklerindendir.

Bu Filistinliler işgal edilmiş topraklardaki kardeşleriyle dayanışmalarını gösterince, hükümet tampon bölgelerini hemen Batı Şeria'dan İsrail devletinin içinde yer alan ve nüfusun çoğunluğunu Filistinlilerin oluşturduğu Celile ve Üçgen bölgesine* doğru genişletti. Düzeni her ne pahasına olursa olsun korumaya yönelik önlemler hem işgal edilmiş topraklarda, hem de İsrail'in içinde uygulandı.

Hangi Barış?

Böylesi bir durum nasıl oluşabildi? Bu durum gelecek için ne tür tehditlere gebe? Elinizdeki kitap işte bu sorulara yanıt aramaya çalışıyor. İlk iki bölüm İkinci İntifada'nın patlak vermesini ve hem işgal edilmiş topraklardaki, hem de İsrail'deki Filistinlilere karşı aşırı güç kullanımını ele alıyor. Ama İntifada'nın kökenlerini anlayabilmek için, General Ariel Şaron'un Mescidü'l-Aksa'ya yaptığı provokasyon ziyaretinin öncesine uzanmak gerekiyor. Diplomatik pazarlıkların sürüklendiği çıkmaz, barış perspektiflerine ağır zarar verdi. Yedi yıl sonra, Oslo sürecinden hiçbir sonuç çıkmadı: Sadece süreci hayatta tutmak ve işgal edilmiş/özerk bölgelerdeki İsrail egemenliğini sağlaştırmak amacıyla, bir dizi belirsiz ve çeşitli anlamlara çekilebilecek anlaşma birbirini izledi.

Böyle bir ısrarı, ABD'nin zorlayıcı ve katı diplomasisi mümkün kıldı. Tüm süreci gözetim altında tutan Clinton yönetimi bu mutlak başarı-

* [Triangle Area]-Batı Şeria'yı sınırlayan Um el Fahem bölgesi –ç.n.

sızlığın da ana sorumluluğunu taşımaktadır. Washington, müttefiki olan İsrail devletini Filistinli "ortağı"nın zararına destekleyerek, Filistinlileri İsrail diktalarını aşama aşama kabule yönlendirdi ve zorladı. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde barış sürecinin hangi nedenlerden ötürü bu çıkmaza vardığı ve ABD'nin oynadığı rol çözümlenecek.

Süreç İsrail açısından istikrar planlarına ve gelecek perspektiflerine yararsız bir hale gelince, o zaman İsrail hükümeti nihai statü üzerine pazarlıklara yöneldi; amaç, Filistin yönetimine toprak veya iktidar vermemekti. Gündemde iki sorun vardı: Pazarlıkların da içinden çıkılması en güç maddesini oluşturan Kudüs'ün statüsü sorunu ve yine çok karmaşık ve hassas bir sorun olan mülteciler konusu. Bu mülteciler Filistin halkının çoğunluğunu oluşturmaktadır: 3.700.000'den fazla Filistinli zorla göç ettirilmiş, ama pazarlıklar süresince İsrail devletinin emirleri doğrultusunda durumları bir tabu olarak kalmıştır.

Batı kamuoyunun % 90'ının (Filistinli entelektüel Edward Said'e göre[3]), İsrail yasalarının geri dönüş hakkını sadece Yahudilere tanıdığından ve İsrail devletinin Filistin toplumunun enkazı üzerinde kurulduğundan haberi olmadığı düşünüldüğünde, böyle bir "barış süreci" parodisinin Batı'da hiçbir tepkiye yol açmaması şaşırtıcı değildir. Sonunda 11-25 Temmuz 2000 tarihinde nihai statü konusunda gerçekleştirilen Camp David görüşmelerinde mülteciler sorunu gündeme getirildiğinde, İsrail onların tehcirindeki her türlü ahlaki, hukuki veya siyasi sorumluluğu yadsımış ve herhangi bir tazminat ödenmesi veya geri dönüş olanağı sağlanmasını önermekten kaçınmıştır.

Camp David zirvesinde ele alınan sorunlar içinde en çetrefillisi Kudüs'tü. Kentin bazı semtleri üzerindeki fiili egemenliği Filistinlilere vermeyi kabul ederek Kudüs konusundaki tabuları kıran İsrail, kentin 1967'deki işgalinden sonra inşa edilmiş tüm yasadışı kentsel yerleşimleri ilhak etmek konusunda ısrarlı tutumunu sürdürdü. Filistinlilerden "değiş tokuş" türü bir anlaşmayı da kabul etmelerini istedi: İsrail'in Doğu Kudüs'te vereceği "ödünler"e karşılık geri dönüş hakkından vazgeçeceklerdi. Beşinci ve altıncı bölümlerde, çözümleri her türlü tarihsel uzlaşma perspektifi için vazgeçilmez olan bu iki merkezi sorun işlenecek.

Washington, Filistinlilerin hoşnutsuzluğunu dizginlemek ve yöneticilerini kendi görüşlerine uydurmak için, Oslo anlaşmaları imzalandığı sırada uluslararası topluluğun FKÖ'ye yapacağı ekonomik yardımı güvence altına almıştı; yedi yıl boyunca bu yardımın tutarı üç milyar doları buldu. Bununla birlikte, Dünya Bankası'na göre, Filistinlilerin ekonomik durumu o kadar düzelmedi: Tam tersine işgal edilmiş topraklardan yeni ayrılmış bölgelere İsrail'in koyduğu ablukalar yüzünden ekonomik durum daha da bozuldu. Diplomatik "başarılar" ve diğer kutlamalarla kandırılan Batı kamuoyu Filistinlilerin çektiği acıya, rekor düzeydeki işsizlik oranına ve çok eğreti yaşam düzeyine ya hiç dikkat etmedi ya da çok az dikkat gösterdi. Aynı zamanda anlaşmaların imzalanmasının ve Arap ülkelerinin uyguladığı boykotun kaldırılmasının ardından, İsrail yeni ekonomik ilişkilerinden çok büyük kazançlar sağladı. Bu durum Oslo buluşmasından önce özenle planlanmıştı: İsrail'in işgal edilmiş topraklarda Filistinlilerle kurduğu sömürgeci-sömürge ilişkileri Filistinlilerin İsrail devletine bağımlılığına dönüşecekti.

Barış sürecindeki bu değişme-bozulmanın en çarpıcı örneği güvenlik saplantısı nedeniyle İsraillilerin Batı Şeria ile Gazze şeridinde kesintisiz sürdürdükleri kolonizasyon ve yerleşimlerdi. Halbuki İsrail devleti sonunda askeri güçlerini çekinceye dek, bu toprakların bütünlüğünün korunması gerekiyordu. Yedinci ve sekizinci bölümlerde göreceğimiz gibi, Filistinlilerin –"fiziksel" veya "nüfussal" olarak– ayrılması politikası, Yahudi yerleşimleri politikası ve Yahudilerin bölgedeki ekonomik yayılmacılığıyla birleşince, yirmi altı yıllık işgal gerçek bir ırk ayrımcılığı sistemine dönüştü.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ İNTİFADA: GOLYAT'A KARŞI DAVUD

"Düzenini sağlamlaştırmış bir toplumun [İsrail], baskı altında tuttuğu bir halka [Filistinliler] karşı yönelttiği, haklarını kabul ettirmek için oyunun kurallarını [Oslo anlaşmaları] bozdukları suçlaması hiç inandırıcı değildir"

ŞLOMO BEN AMİ, İSRAİL HÜKÜMETİNDE İÇ GÜVENLİK BAKANI[1]

"Pazarlıklar başladığında, Güney Lübnan'ın on dört köyü kapsayan sınır şeridindeki İsrail birliklerini geri çekmeye karar veren başbakan, Suriye'yi sıkıntıya sokmayı, kuzey sınırının güvenliğini sağlamayı ve Batı Şeria'ya olası bir müdahaleye yönelik olarak İsrail'in konumunu güçlendirmeyi tasarlıyordu."

TOM SEGUEV, 1949, THE FIRST ISRAELIS, THE FREE PRESS, 1984

İkinci alıntıda sözü edilen başbakan Ehud Barak değil, David Ben Gurion'dur. Elli yıl, beş savaş ve yedi yıllık barış sürecinin ardından, bölgenin en güçlü ülkelerinden ve dünyanın en zengin yirmi ülkesinden biri olan nükleer güç İsrail hâlâ doğumundaki hayalleri ve niyetleri korumaktadır. Barak, Mayıs 2000'de güçlerini Güney Lübnan'dan çekerek Ben Gurion'un yarım yüzyıl önce yürüttüğü mantığı izlemekte, İsrail'in Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki çıkarlarını güvence altına almak için dikkatini Doğu'ya yoğunlaştırma kaygısını taşımaktadır.

Bununla birlikte 1940'ların sonundan beri dünya değiştiği için, Barak İsrail'in, 1948'de ya da 1967'de yaptığı gibi, Filistin'deki "etnik temizlikleri" yineleyemeyeceğini ya da yeni topraklar işgal edemeyeceğini biliyordu. Ayrıca İsrail, önceki çatışmaların sonucunda, kitlesel tehcirlerin ve toprak ilhaklarının bırakın sorunları çözmeyi, gerek bölgede gerekse uluslararası topluluk nezdinde işleri daha da karıştırmaktan başka bir şeye yaramadığını anlamıştı. Tarihsel Filistin'de yaşayan üç buçuk milyon Filistinlinin bir ırk ayrımcılığı sistemi ve Yahudi yerleşimleri yoluyla kuşatılma ve baskı altına alınma politikası, İsrail'in bu topraklar üzerindeki denetimini de kesinleştirememişti.

Oslo sürecinden yedi yıl sonra hiçbir şey Batı Şeria ve Gazze şeridi üzerindeki İsrail baskısının sürmesini meşru kılamaz. Ekim 2000'deki Filistin ayaklanması son yedi geçici anlaşmanın, özellikle de Filistin'deki yaşam koşullarının iyileştirilmesi konusunda uğradığı başarısızlık hakkında epey aydınlatıcı olmaktadır.

Bu yedi uzun yıl boyunca, Filistin Ulusal Yönetimi İsrail'in pis işlerini gördü. Başlangıçta beş yıl sürmesi öngörülen geçici dönem boyunca düzeni korumak amacıyla, Filistin "terörizmi"yle ve işgale karşı her türlü direniş biçimiyle savaşmak üzere İşçi Partisi ve Likud hükümetleriyle işbirliği yaptı. İslamcı önderlere ve her görüşten eylemcilere karşı bir sindirme kampanyası başlattı; muhalif yöneticilere ve gazetecilere işkence yapılması, Oslo sürecine muhalif siyasilerin –içlerinde Filistin Yasama Meclisi'nin bazı üyeleri de vardı– tutuklanması ve aşağılanması bu kampanyada kullanılan yöntemler arasındaydı. Filistin Ulusal Yönetimi, insan haklarına saygı gösterilmesini isteyen sivil toplum örgütlerine bile cephe aldı.

Filistin yönetimi, diplomatik "cömertlik"le ödüllendirilmek umuduyla, İsrail'in aşağılayıcı güvenlik koşullarını kabul etmek zorunda kaldı. Ama İsrail'in siyasi cimriliği ve sürekli şantajı Filistin Ulusal Yönetimi'ni güç durumda bıraktı. Halkta giderek artan hoşnutsuzluk karşısında, yönetim bir yol ayrımına geldi: Ya "sahibinin sesi" olmaya devam edecek ya da halkının ihtiyaçlarına ve iradesine kulak verecekti. Yine de Filistin yönetimi bir süre daha peşinde koşulan amacın mubah kıldığını düşündüğü araçları kullanmayı sürdürdü. Ama ne öngörülen beş yıllık sürenin sonunda, ne de iki yıllık uzatmalarda mutlu sona ulaşılabildi. Filistin Ulusal Yönetimi'nin tünelin ucunda gördüğünü sandığı ışık, 2000'in yaz aylarındaki Camp David zirvesinde uğranan başarısızlığın ardından söndü ve yönetim, halkın öfkesinin kendini özgürce ifade etmesine izin vermek zorunda kaldı.

Oslo, çözüm getirmek yerine, sorunun kendisi haline gelmişti. Resmi "adil, kalıcı ve toptan bir barış" hedefi, adil olmayan, geçici ve kısmi bir dizi anlaşmaya dönüştü; bu anlaşmalar Filistinlilerde hoşnutsuzluğa ve hayal kırıklığına yol açtı. Geçici ara çözümler dönemi geride kalmıştı, İsrail'in

1967'den beri işgali altında bulundurduğu toprakların çoğundan, Oslo anlaşmalarında öngörüldüğü üzere, çekilmesi gerekiyordu.

İşgal edilmiş topraklarda çıkan yeni yangının kökeninde Şaron'un Kudüs ziyaretinin ertesinde İsrail'in aşırı güç kullanımına başvurması ve diplomatik çıkmaz yatıyordu. Ama İkinci İntifada'nın patlak vermesinden Şaron değil, Barak sorumluydu. Çünkü o sırada ordu ve hükümet Şaron'un değil, onun yönetimindeydi. İsrail başbakanının bir "ulusal birlik", sonra da "ulusal acil durum" hükümeti –başka bir ifadeyle, bir savaş kabinesi– oluşturmak üzere Şaron'a art arda öneriler götürmesi şaşırtıcı değildi. Rakibi Benyamin Netanyahu'yu destekleyen Likud militanlarının muhalefeti olmasaydı, bu girişiminde başarılı da olabilirdi. Başlangıçta yetmiş beş milletvekiliyle geniş bir çoğunluğa sahip olan Barak, işbaşına geldikten on sekiz ay sonra, Knesset'te sadece otuz sandalyeye sahip bir azınlık hükümeti konumuna düşmüştü.

Başbakan olarak verdiği sözleri tutamayan Barak, alışık olduğu komutan üniformasını sırtına geçirmeyi tercih etti. İsrail'in Filistinlilere karşı açtığı savaşa iki değerlendirme yön verdi: Bir yandan iç baskı, diğer yandan da medya organlarının başat bir rol oynadığı uluslararası tepki. Dolayısıyla İsrail'in Filistinlilerle iki cephede savaşması gerekiyordu. İçeride sağın popülizmi, yerleşimcilerin tehditleri ve merkez partilerinin şantajı, hükümeti "bırakın da, Tsahal [İsrail ordusu]", gerekirse Miloşeviç yöntemlerine de başvurarak, "kazansın" noktasına itti. Barak, olayların tırmanması ve yerleşimcilerin kendisinin düşüşünü hızlandıracak müdahalesi riskine girmeden, zor kullanmaya davet ediliyordu. Zaten zor kullanma konusunda fazla bir teşvike de ihtiyacı yoktu, çünkü gerçek bir general olarak siyasi sorunlara her zaman askeri çözümler aramıştı. Bununla birlikte Barak yurtdışında, özellikle de Batılıların gözünde, Amerikalıların tüm çabalarını kundaklayıp yeni bir Miloşeviç görüntüsü çizmeyi göze alamazdı. Sırpların Bosna ve Kosova'da yaptığı hataları yinelemek niyetinde değildi; bu hatalar onların önce tecrit edilmesine, sonra da bilinen cezalandırmaların ardından bozguna uğramasına yol açmıştı.

Bu nedenle Barak çift dilli bir politika izledi. Filistinlilere karşı "düşük yoğunluklu bir savaş" yürütüp, Filistin kentlerini hava kuvvetleri ve

tanklarla bombardımana tutarak, aşırılık yanlısı taraftarlarını yatıştırmaya çalıştı. Dışarıya karşı ise, uluslararası bir girişim veya suçlamadan sakınabilmek için, bu bombardımanları bir "itidal" politikası, cinayetleri de meşru müdafaa olarak sundu. İsrail hükümeti, bu ikili amaca hizmet etsin diye, acil bir medya kampanyası başlattı; Filistinlilerin taleplerini gözden düşürmek ve İsrail'in kullandığı şiddeti haklı göstermek üzere, bir tür medyatik hızlı yayılma gücü oluşturuldu. Bu kurnaz mantık içinde, Barak Filistinlilerin bir ellerini kapıya sıkıştırırken, diğer elleriyle anlaşma imzalamalarını sağlamayı da güvence altına almayı hedefliyordu. Artık Birinci İntifada'da İzak Rabin'in yaptığı gibi, Filistinlilerin "kemiklerini" değil, Filistin halkının ulusal istencini kırmak söz konusuydu. 2000 Kasım'ının ortasında günlük *Haaretz* gazetesinin işgal edilmiş topraklardaki muhabirinin bildirdiğine göre,[2] "İsrail'in itidal politikasının son altı haftadaki bilançosu [şöyleydi]: Ordu tarafından öldürülmüş, 48'i 17 yaşından küçük, 179 Filistinli. 1.200'ü ömür boyu sakat kalmaya mahkûm yaklaşık 8.000 yaralı."

Sonraki altı hafta da aynı şekilde geçti. Ama ordunun şiddet eylemlerinin dışında, Filistinliler yerleşimcilerin de saldırılarına uğradı. Filistin İnsan ve Çevre Hakları Koruma Derneği (LAW), yerleşimcilerin, ordunun koruması altında veya gözleri önünde Filistinlileri karşı gerçekleştirdiği pek çok saldırıyı kayıtlara geçirdi; bunların içinde cinayetler, sakatlamalar, işkenceler de vardı. Yolların kesilip, bölgelerin ablukaya alınmasını saymıyoruz bile. LAW, daha İntifada başlamadan önce, yerleşimcilerin Filistinlilere yönelik birçok linç girişimine dikkat çekiyordu; otuz altı yaşındaki İsam Hamad'ın ölüm hikâyesi de bunun bir kanıtıydı: 8 Ekim 2000'de Halamiş'teki yerleşimciler, Batı Şeria'daki köyüne, Um Safa'ya giden Hamad'ı kaçırdı; daha sonra, yüzü yakılmış, elleri kırılmış, sırtı kan içinde cesedi bulundu. Ertesi gün Ramallah'ta yapılan cenaze töreninde Filistinliler hemen yandaki Filistin polis karakolunda iki İsrailli askerin bulunduğunu öğrenince, karakola saldırıp onları öldürdüler. (Bilindiği üzere, bu lincin görüntüleri tüm gezegeni dolaşacaktı.) Filistinlilere göre, bu askerlerin, Filistinli kılığında dolaşan (*müsta'ribin*) ve sayısız Filistinlinin kaçırılıp öldürülmesinin faili olan özel İsrail birliğinin üyeleri olduğuna kuşku yoktu.[3]

Barak uzun süredir çatışmaya hazırlanmıştı. Filistin Ulusal Yönetimi'nin tek taraflı bağımsızlık ilanı halinde –bu varsayım doğrulanmadı– büyük karışıklıklar çıkacağını öngörüyordu. Barak Temmuz 2000'de Camp David'de pazarlık yaparken, ordusu yeni müdahale planına göre talimlere başlamıştı bile. İsrail ordusunun eski bir subayı *Jane's Defense Weekly* dergisinde bu planı şu terimlerle betimliyordu: "Düzenin korunmasını sağlayacak bir operasyon yerine, çok büyük çaplı bir görev tasarlanmıştı. Birliklerin tamamının ayaklanmalara karşı eğitilmesi de bu tasarının içinde yer alıyordu. Kod adı 'sihirli müzik' olan bu hazırlık, düşük yoğunluklu bir çatışma senaryosuydu; en kötü olasılık senaryosunun kod adı 'uzak dünya'ydı ve Filistin topraklarının zor kullanılarak işgalini, mecbur kalındığında da bir İsrail askeri yönetimi kurulmasını öngörüyordu." Daha 1997'de *Jerusalem Report,* "Diken Tarlaları" adı verilen operasyona değinmişti. Bu operasyon dosyasında, "bir kan denizi senaryosu" öngörülmüştü; "İsrail tankları Filistin kentlerini istila edecek ve buralarda taşlar, molotof kokteylleri ve tüfeklerle silahlanmış gençlerle çarpışacaktı. İsrail askerleriyle Filistin polisleri arasında sokak savaşları çıkacak, o zaman İsrail stratejik Filistin hedeflerini helikopterleriyle vuracaktı. İnsan kaybı çok yüksek olacaktı."[4]

Eylül 2000'de ilk çatışma belirtileri görünmeye başlar başlamaz, İsrail hükümeti "Med-Cezir" adı verilen operasyonun planlarını çekmeceden çıkarıp uygulamaya koydu. Barak, operasyonun denetimini tamamen elinde tutmak ve İsrailliler, özellikle de askerler arasında kayıpların en az düzeyde kalmasını sağlamak için şu önlemleri aldı:

- Elebaşıları (çocuklar da dahil olmak üzere) hedef alacak bir keskin nişancı birliğinin kullanılması –çatışmaların ilk üç haftasındaki ölümlerin çoğunun sorumlusu bu keskin nişancılar oldu;
- Daha çok insan öldürmek amacıyla, ordunun her zamanki M-16 tüfekleri yerine M-24'leri kullanmasına izin verilmesi;
- Halkı yıldırmak ve hem sivil, hem asker yöneticileri korkutmak

amacıyla ölçüsüz güç kullanımı; on sekiz yıllık işgal süresince Lübnan'da yürütülenlerde yapıldığı gibi birçok operasyonda cinayet ve adam kaçırma da dahil olmak üzere tanklara ve hava kuvvetlerine başvurulması;
- Batı Şeria'da nüfusu aç bırakmayacak şekilde zaman ve mekân içinde ölçüsü ustaca ayarlanmış, genel bir ayaklanmaya ve uluslararası müdahaleye yol açmaması için su ve elektrik kesintilerini içermeyen ablukalar;
- Özellikle Batı Şeria ve Gazze şeridinde çoğunlukta olan El Fetih militanlarının, İntifada'yı örgütlemekle suçlanan siyasi yöneticilerin gerek özel kuvvetlerce, gerekse "cerrahi" hava operasyonlarıyla öldürülmesi;
- Batı Şeria'nın geniş kesimlerinin İsrail'e olası ilhakını da göz önünde bulundurarak bazı stratejik yerleşimlerin işgal edilmesi.

İsrail'in tüm bu hazırlıkları devlet terörizmiyle eşanlamlıydı. General Barak'ın askeri değerlendirmeleri, öncülü Netanyahu'nun aksine, onun siyasi yönünü öne çıkardı. Gerçekten de Barak farklı ölçütlere hassasiyet gösteriyordu: İsrail ordusunun kayıplarının sayısını sınırlama kapasitesini ölçen "nicelik endeksi", "Med-Cezir" operasyonunun sonuçlarını "oldukça iyi" diye değerlendirdi. (İlk hafta boyunca sadece bir ölü; oysa Eylül 1996'daki "Batı Duvarı Tüneli" çatışmalarında İsrail ordusu on altı ölü vermişti.)[5]

Filistinliler verdikleri çok sayıda kurban –yüzlerce ölü ve binlerce yaralı– dışında, bir de ablukaların sıkıntısını topluca çekmek zorunda kaldı. Bu ablukalar, yedi yıl önceki Oslo anlaşmalarından beri zaten sürekli kötüye giden Filistin maliyesinde büyük bir gediğe yol açtı. İsrail ablukasının Filistinlilere maliyeti, uygulandığı ilk ayda, kendi tahminlerine göre 346 milyon dolardı (BM'e göre 250 milyon) ve durum daha sonra iyice kötüleşti. İşsizlik oranı bir anda üç katına sıçrarken, ürünlerini ihraç edemeyen köylüler günde yaklaşık 2 milyon dolara denk bir kayba uğruyordu. Yeni ekonomik projelerin çoğu istikrarsızlık, belirsizlik ve şiddetin getirdiği ağır sıkıntılarla karşılaştı.[6]

İsrail karşısında Filistinlilerin bir ağırlığı yoktu ve bunu fiilen çok pahalı ödediler. Ama İntifada uzadıkça, İsrail, siyasi ve ekonomik kurumlarında giderek artan istikrarsızlık nedeniyle, kaybeden taraf olarak görünmeye başladı. Rezervasyonların iptali turizm sektörüne ağır bir darbe indirirken, borsa düştü, İsrail şirketlerinin New York borsasındaki hisse senetleri çok büyük değer kaybına uğradı; ama Barak ve İsrail Merkez Bankası başkanı bütün bunların büyümeyi çok az etkileyeceğini ileri sürmekten geri kalmadı. Filistin'le karşılaştırıldığında, İsrail'in öncelikli kaygısının en azından kısa erimde ekonomik durumundan çok, uluslararası topluluk içindeki, özellikle de Avrupalı ticari ortakları nezdindeki imajı olduğu doğrudur.

Filistinlilerin yurttaş ve insan haklarına yönelik ağır tecavüzlerin ardından, BM Mülteciler Yüksek Komitesi 19 Ekim 2000'de, Filistinli sivillere karşı "hiçbir ayrım yapılmaksızın ve ölçüsüz zor kullanılması"nı mahkûm eden bir karar aldı. Mülteciler Yüksek Komitesi, özel raportörü Giorgio Giacomelli'nin "sivil nüfusa karşı zor kullanımında hatırı sayılır bir tırmanma" başlatmakla suçlayan tutanağını dinledikten sonra, İsrail'i savaş ve insanlık suçları işlemekle suçladı.[7]

Giorgio Giacomelli'nin özel raporuna göre, İsrail'in ölümcül güç kullanması ilk iki hafta boyunca 85 kişinin ölümüne yol açmıştır (yani 1987-88 İntifada'sının ilk dört ayındakine eşit bir sayı). Bu insanların çoğu, uzak mesafeden ateş eden *sniper*lar [keskin nişancılar] ve Yahudi yerleşimcilerin yarı-askeri milisleri tarafından öldürülmüştür. Ayrıca rapor, % 40'ı 18 yaşından küçük, yaklaşık 3.700 Filistinlinin İsrail kuvvetleri tarafından yaralandığını belirtmektedir. Yine raporda belirtildiğine göre, yaralıların % 40'ı başından, % 20'si göğsünden, % 20'si karnından ve % 20'si de kol ve bacaklarıyla, sırtından vurulmuştur. Yaralanmaların yarısına gerçek mermiler, diğer yarısına da plastik mermiler veya gaz bombaları neden olmuştur. Rapor aşırı güç kullanımı konusunda, ayrıca "helikopter ve savaş gemilerinden yapılan atışlar" dışında, "makineli tüfek ve tank kullanılmasına, roket ve tanksavar füzeler atılmasına" da dikkat çekmektedir.

Mülteciler Yüksek Komitesi'nin kararıyla, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 7 Ekim 2000 (1322 sayılı) ve Genel Kurulu'nun 20 Ekim tarihli kararları aynı dönemde oylanmış ve bu son iki karar da İsra-

il'in "aşırı güç kullanımı"nı mahkûm etmiştir. Mülteciler Yüksek Komitesi "insan hakları konusunda bir soruşturma komisyonu" kurulması çağrısı yapmış ve İnsan Hakları Yüksek Komiseri Mary Robinson'dan İsrail'in bu haklara yönelik ağır ihlalleri hakkındaki soruşturmayı derinleştirmesini istemiştir.

Bir ay sonra Mary Robinson, İsrail'in "aşırı güç kullanımı"nın işgal edilmiş topraklarda sürdüğünü doğrulamıştır. İsrail işgalini ve yasadışı Yahudi yerleşimlerini mahkûm eden Robinson, Filistinlilerin çektiği acıların sorumlusunun İsrail olduğunu belirtmiştir. Ölümcül güç kullanan herkesin yasal sorumluluğunun belirlenmesi ve işgal edilmiş Filistin topraklarına uluslararası gözlemciler gönderilmesi çağrısında bulunmuştur.

Ama uluslararası topluluğun İsrail'e baskı yapmasını sağlama çabaları Amerikan vetosu "sayesinde" başarısızlığa uğradı. Ekim 2000 başındaki sonuçsuz Paris toplantısından sonra, Şarme'ş-Şeyh'te Clinton, Mübarek ve Arafat'la, Başbakan Ehud Barak, BM Genel Sekreteri Kofi Annan ve Avrupa'nın dış politikadan sorumlu yüksek komiseri Javier Solana'yı bir araya getiren zirve de şiddete son vermeyi başaramadı. Bu zirvede, İntifada'nın nedenlerinin belirlenmesi için bir soruşturma komisyonu kurulması önerildi. İsrailli diplomatlar böyle bir komisyonun kendileri için "hiçbir kaygı nedeni" oluşturmadığını, çünkü bileşiminin İsrail açısından "uygun" olacağını ve bu komisyonun yetkilerinin Filistinlilerin kullanabileceği siyasal bir araca dönüşmesine elvermeyeceğini ileri sürdüler hemen. İsrail bir kez daha uluslararası arenadaki dokunulmazlığından yararlanıyordu.[8]

Medya savaşı

Kameranın silahlar kadar önemli rol oynadığı bir dünyada, İsrail'in önünde acil bir görev vardı: Medyanın imajında yol açtığı hasarı onarmak. Barak hükümeti, zayıf Filistinlilerin, sapanlarla silahlanmış Davud'ların doğal müttefiki olan kameraların etkisini azaltmalıydı. Bu sorunun bilincinde olan İsrail, gücünün ve bunun televizyon ekranlarında uluslararası kamuoyuna sunuluş biçiminin bir anlamda kendiliğinden sonucu olan "dezavantajı" gidermek için acil bir kampanya başlattı. Buna karşılık Filistinliler de küreselleşmenin yeni araçlarından yararlanmaya bakacaklarına,

her zamanki gibi İntifada'larını mutlak bir doğaçlama içinde sürdürdüler. Bu kendiliğindenlik, medyanın gücünden bu habersizlik, kimi zaman onların haklı davalarına zarar verdi; –yukarıda değindiğim– iki İsrail askerinin Ramallah'ta linç edilmesi bunun bir örneğiydi.

"Saldırgan" olarak kabul edilen bir Filistinli çocuk karşısındaki İsrail tankının "haklı" olduğuna Batılı bir gazeteciyi ikna edebilir misiniz? Günlük İsrail gazetesi *Yediot Aharanot*'un ordu muhabiri Ron Ben Yishai'nin de yazdığı gibi, en başından itibaren gerçekleştirilmesi olanaksız bir görevdi bu. O halde farklı bir strateji benimsenmeliydi. Davalarını korumak için çocuklarını ölüme süren zalim ve korkak Filistinli ebeveynlerle, El Fetih'in aşırılık yanlısı sözde askeri kanadı, meşhur kanlı "Tanzim" örgütü masalları böyle ortaya çıktı.

Barak hükümeti, Batılı medya organlarının aklını karıştırmak ve İsrail'in sivillerle çocuklara karşı yürüttüğü savaşın olumsuz imajını bulandırıp bunu gerçek bir orduyla girişilen bir çatışma gibi göstermek için, İsrail ordusunun saldırısının ve saçtığı dehşetin sorumlusu olarak kurbanları suçladı. Aileler, "çocuklarını kendilerinin yerine savaşmaları için öne süren o ebeveynler" ve Tanzim, kararlı bir biçimde savaşılması gereken düşmanlar olarak gösterildi. Barak, tam bir utanmazlıkla, İsrail "demokrasi"sinin ahlaki kaygılarıyla barış karşıtı Filistinliler arasında bir simetri kurulamayacağını açıkladı. Tarihin cilvesine bakın: Bu çatışmada kendilerinin Davud, İsrail'in ise Golyat olduğunu kanıtlamak için kırk yıl harcayan Filistinlilerin, Davud'un özgürlüğünü istemesinin, onun kötü bir çocuk olduğunu göstermediğini kanıtlamaları için de yıllarca uğraşmaları gerekecek anlaşılan!

Tarihin bir diğer cilvesi de, 1940'larda İngiliz manda güçlerinin aynı kanıtları Yahudilere karşı kullanması. Fransız gazeteci Charles Enderlin, 1945'te İngiliz kuvvetlerinin, Yahudilerin Tel Aviv'de yaptığı bir gösteriye ateş açtığını, altı kişiyi öldürüp çoğu çocuk onlarca kişiyi de yaraladığını naklediyor.[9] Ertesi gün İngiliz basını, kendileri yerine çocuklarını ölmeye gönderen Yahudi ebeveynlerin korkaklığına öfke saçmıştı. (Siyonist *Davar* gazetesindeki bir karikatürde, İngiliz mermileriyle yaralanmış bir çocuğu tedavi eden iki Yahudi doktor çizilmişti; biri diğerine bu kadar küçük bir

varlığı o kadar uzaktan vurabilen askerlerin nişancılığı konusundaki hayranlığını ifade ediyordu; gazete kapatıldı.) İngilizlerin Yahudilere karşı sergilediği bu tür sömürgeci ve ırkçı tepkiler elli beş yıl sonra bu kez İsraillîler ve dostları tarafından Filistinlilere karşı kullanıyor. Bu tepkilerin gerçekten yoruma ihtiyacı yok.

Yine de, Filistinliler kendilerini çocuklarına duydukları sevgiyi haykırmak zorunda hissettiğine göre, İsrail'in ileri sürdüğü bu görüşleri kabul ettirmeyi geniş ölçüde başardığı söylenebilir. İsrail propagandası, bir Fransız komedyenden (Michel Boujenah) İsveç kraliçesine kadar, her yerde yinelendi. Batı ülkelerinin ilkokullarında Filistinli ailelerin çektiği acılardan, çocukların üzerine ayrım yapmaksızın ateş açan işgal kuvvetleri değil, anneler sorumlu tutuluyordu. İntifada sırasında çocuklardan çok daha fazla sayıda yetişkinin öldürüldüğünü mutlaka belirtmek mi gerekiyor? Bu çocukların yaşam koşullarını görmek ve ebeveynlerin İsrailli saldırganlarla çatışmaya karar vermiş oğullarını niye durduramadığını anlamak için, Gazze şeridinin veya Batı Şeria'nın hıncahınç dolu mülteci kamplarında şöyle bir dolaşmak yeterlidir. Kısacası İsrail ordusu çocukları yaralayıp öldürürken, İsrail hükümeti yas tutan aileleri onların ölümünden sorumlu tutuyor ve insanları buna inandırmayı başarıyordu.

"Tanzim" hikâyesi daha da tuhaftır ve ekim ayının başında, İsrail, tüm ağır toplarını –Şimon Peres, Yossi Beilin, Amos Oz ve diğer "güvercinler"– kullanmasına karşın Batı medyasında savaşı kaybetmeye başlayınca uydurulmuştur. Amerikan hükümetinin dışişlerinden sorumlu devlet sekreteri Madeleine Albright bile İsrail'in "itidal"ini selamlayarak, Filistinlileri "taş atmayı kesmeye" çağırmıştır. Ama bütün bunlar babasının kollarında öldürülen on iki yaşındaki Muhammed Durra'ya ateş eden İsrailli askerlerin görüntüsünü belleklerden silememiştir. İşte o zaman Barak bir basın toplantısında El Fetih militanlarının isimlerini ortaya atarak, Arafat'ın bu isimlerin İsrail'e karşı şiddet eylemlerini durdurmasını şart koşmuştur. O andan itibaren İsrail basını ve uluslararası basın El Fetih'in "silahlı kanadı"nı "Tanzim" adıyla ifade etmeye başlamıştır!

Halbuki "Tanzim" Filistinlilerin Arafat'ın partisi El Fetih'e verdiği isimden başka bir şey değildir ve bu parti Batı Şeria ve Gazze'deki seçim-

leri kazanmıştır. (Filistinliler onu "Örgüt" diye isimlendirir, bu sözcüğün Arapça'daki karşılığı da *et-Tanzim*'dir.) İsraillilere ateş eden ve sayıları yüzü geçmeyen gençlerin hepsi Fetih üyesi değildi ve bu örgütü sahiplenmiyordu; ayrıca El Fetih'in birçok silahlı militanı vardı. Ama İsraillilere ateş açanlar kim olursa olsun, bu kadar büyük bir gürültü kopartılmasına layık bir gücü temsil etmedikleri kesindi. "Tanzim" adı altında yeni bir tehdit icat edilmiş ve İsrail propagandasıyla da şişirilmişti. Ve kuşatılan, aşağılanan Filistinliler de, artık İsrail ordusuna karşı koyabilecek bir silahlı güce sahip olduklarını düşünerek, bu hikâyeye inanmaya başladı. Bu koşullarda herhangi bir çocuk, bir yabancı gazetecinin sorusunu "Tanzim" üyesi olduğunu söyleyerek yanıtlayabilirdi.

İkinci İntifada patlak vermeden ve İsrail El Fetih'in yerel yöneticilerine saldırmaya, onları katletmeye başlamadan önce "Tanzim" adında örgütlü bir askeri grup yoktu. İsraillilere ateş edenlerden bazıları İsrail hapishanelerinden kısa süre önce salıverilmiş tutuklular, bazıları adi suçlular, kimileri de özellikle B ve C bölgelerindeki aileleri İsrail baskısını yaşamış ve yaşamaya devam eden kararlı savaşçılardı.[10] Bu gençler tutarlı bir bütün oluşturmaktan uzaktı ve belli bir hiyerarşisi olan hiçbir örgüt onlara ateş açma emri vermemişti. Fetih yöneticileri İntifada'nın ikinci haftasından sonra, özellikle de İsrail onları Hizbullah savaşçılarıyla aynı kefeye koyarak hedef almaya başladığında –bu cinayetleri, İsrail'in terörist olarak kabul ettirmeyi başardığı Hamas'ın İslamcı eylemcilerinin öldürülmesi kadar haklı göstermek zor olsa da– kendilerinin ve yakınlarının hayatları hakkında kaygı duymaya başladı. Hedef seçilen Fetih yöneticilerinin birçoğunun Filistin toplumunun özgürleşmesi ve laikleşmesi yönünde eylemler yürüttüğünü, hatta Filistin Ulusal Yönetimi içindeki yozlaşmaya karşı açılan kampanyaların öncüleri olduğunu da vurgulamak gerek. Onlar aslında, 1993'ten itibaren sürgünden geri dönen yozlaşmış yöneticilere karşı harekete geçen Batı Şeria ve Gazze "yerel" ilerici güçlerinin temsilcileriydi.Bu anlaşmalara bir şans vermek gerektiğine inandıkları için Hamas'a ve Oslo anlaşmalarının diğer düşmanlarına da karşı çıkıyorlardı.

Bugün bu süreç çıkmaza sürüklendiği için başarısızlıktan onlar sorumlu tutuluyor. Anlaşmaların güvenliğe ilişkin maddeleri hayata geçirilir-

ken siyasi maddeler konusunda hiçbir şey yapılmamasının Filistin nüfusu açısından felaket olarak nitelenebilecek sonuçlara yol açtığını gören El Fetih yöneticilerinin çoğunluğu barış sürecinin yararına giderek daha az inansa da, bu süreç yine de El Fetih sayesinde devam edebilmişti. İntifada'nın ikinci ayında El Fetih'in yerel yönetimi "barışçı" İntifada'nın belkemiği, onun kararlılığının motor gücü olarak öne çıkmış ve bu sayede işgal edilmiş topraklardaki Filistinlilerin çoğunluk partisi olarak desteğini sağlamlaştırmıştı. Sanki İsrail'in sanal düşman kehaneti gerçekleşmiş, hareket gerçek bir güce dönüşmüştü.

El Fetih'in Ramallah sorumlusu Mervan Barguti gibi yöneticilerin seslerinin, İntifada'nın direniş ruhunu sürdürmek konusunda çok etkili olduğu ortaya çıkmıştı. El Fetih'in örgütlü gruplarının ağırlığı giderek önem kazandı, çünkü 1987-1993 İntifada'sının aksine, 2000-2001 İntifada'sı nüfusun kitlesel katılımını sağlamadı. A alanının kentlerinde, kamplarında ve çok yoğun bir nüfusun yaşadığı Filistin bölgelerinde İsrail askerleriyle veya yerleşimcileriyle doğrudan bir temas olmayınca, işgalcinin ve onun yasadışı yerleşimcilerinin dengesini bozma konusundaki asal rolü bu bölgenin sınırlarında İsraillilerle çatışan örgütlü, küçük direniş grupları üstlendi.

Bölgesel istikrar açısından yeni bir tehdit olarak görülen El Fetih yerel yönetimine karşı gerçekleştirilen İsrail seferberliği hatırı sayılır boyutlara ulaştı. *Jane's Defense Weekly*'de çıkan bir makale, "Tanzim"i Yemen kıyılarında bir Amerikan savaş gemisine karşı düzenlenen son saldırıyı gerçekleştirdiğinden kuşkulanılan üç gruptan biri olarak bile tanıttı! Bu propaganda Barak'ı, ABD'nin onayıyla, Filistinli göstericileri ezmek, öldürmek ve onlara savaş ilan etmek konusunda tamamen özgür bıraktı. 15 Kasım'da, yani İsrail ordusunun sekiz kişiyi öldürdüğü gün, Başkan Clinton Kongre'den İsrail'e 450 milyon dolarlık bir Amerikan askeri yardımını onaylamasını istedi.

Ertesi gün *Haaretz* gazetesinin baş sayfasında koca bir manşet vardı: "Açılan ateşin sorumlusu olan on beş El Fetih militanı tutuklandı. Barak: 'Tsahal, İsraillilere saldıran herkesi vuracak'" Bu makale, İsrail'in Tanzim hikâyesini nasıl uydurduğunu çok iyi yansıtmaktadır. Makalede, Batı Şeria'nın Kusra, Talfit ve el-Muaviyer köylerinde bu tutuklanmaların yapıl-

dığı operasyonu yöneten ordu komutanının görüşlerine yer veriliyor: "Sonuçta, ordu güçleri tarafından evleri kuşatılan El Fetih militanları çatışmaya girmeden teslim oldu. [...] Bu operasyonun yapılması emrini dün Başbakan Ehud Barak verdi." Ama makale şu açıklamayla noktalanıyor: "Dün çıkan bazı haberlerin aksine, tutuklanan kişilerin pazartesi günü iki askerle bir yerleşimcinin ölümüne neden olan ve bir arabadan yapılan silahlı saldırıya katılmadıkları anlaşılıyor." Aynı gazetedeki bir başka makalede şu açıklama yapılmıştı: "Hava kuvvetleri, bölgenin tamamında yapılan bir günlük olaylı gösterilere misilleme olarak Beyt Cela, Tulkerm, Eriha, Nablus ve Hebron'daki evleri bombaladı. Bombardımanda sekiz Filistinli öldü, onlarcası yaralandı."

Kısacası İsrail ordusu Filistinli sivillere ve siyasi militanlara karşı orantısız ve keyfi güç kullanımını, hükümetin propagandasını yapmak üzere seferber olan medya organlarının da suç ortaklığıyla sürdürdü. Sadece *Haaretz*'in işgal edilmiş topraklardaki muhabiri Amira Hass olayları farklı bir dille anlattı. Örneğin 7 Aralık 2000'de yaptığı mükemmel röportajda şunları yazıyordu: "İsrail kuvvetlerinin Gazze şeridinde on bir gün önce yaptığı saldırıda dört Filistinli öldürülmüştü. Ordunun ilk raporlarında bir El Fetih hücresinden söz ediliyordu, ama birçok tanıklık, bu arada özellikle de Rafalı bir taksi şoförünün ifadesi bu raporları yalanladı." Ordunun bu propagandaları İntifada'nın başlangıcından beri sık sık yinelenen bir olguydu.[11]

İntifada başladıktan üç ay sonra, İsrail ordusu Filistinlilere karşı girdiği her çatışmadan galip çıkmışken, yine de savaşı kaybetmeye başladı. Bu az çok öngörülebilir bir sonuçtu. İsrail ordusu ve istihbarat servisleri zaferlerini uluslararası topluluğa kabul ettiremedikleri sürece, Filistin ayaklanmasını yenemeyeceklerini biliyorlardı. İntifada patlak vermeden önce Şin Bet'in eski komutanı Ami Ayalon, Batı Şeria ve Gazze şeridindeki Yahudi yerleşimcilerin temsili kurumu olan Yeşa'nın resmi yayın organı *Nekuda* dergisine şu demeci vermişti: "İlk İntifada'da yenildik, bir sonrakinde de yenileceğiz."[12] Daha sonra, yukarıda da gördüğümüz gibi, Ami Ayalon İsrail'in ırk ayrımcısı bir devlet olmayı kabullenemeyeceğini açıkladı.

İntifada, "kanunun hüküm sürmesi" örtüsü altında İsrail egemenliğini sağlam bir zemine oturtma yönündeki Amerikan çabalarını sekteye uğrattı. Filistin Ulusal Yönetimi işgale karşı düzenlenen gösterileri bastırmayı reddettiği sürece, Oslo anlaşmalarında güvenlik sorunlarıyla ilgili öngörülmüş hiçbir düzenleme hayata geçirilemezdi. İsrail'in beklentisi, Filistin Yönetimi'nin kendi polisi gibi davranıp, Güney Lübnan ordusunun savunduğuna benzer bir güvenlik bölgesi oluşturmasıydı. İsrail'in donatıp finanse ettiği Güney Lübnan ordusu işgalcilerle Lübnan direnişi arasında tampon görevini üstlenmişti. Filistin'de uygulanmaya çalışılan manevra bir süre iş gördüyse de, işgal edilmiş topraklarda barışı veya istikrarı sağlamak için İsrail askerinin yerine Filistin polisini geçirmenin sonuç vermeyeceği açıkça ortadaydı.

İkinci İntifada, Oslo anlaşmalarının başarılı olduğu yanılsamasına son verdi. Ve barışın önündeki en büyük engeli oluşturan Yahudi yerleşimlerini hedef alarak, yeni yerleşimler kurulmasını engelledi, hatta onların varlıklarının sorgulanmasına neden oldu ve bu yerleşimleri birbirine bağlayan çevre yolları ağını bozdu. İntifada, Yahudi yerleşimlerinin de, oralara giden yolların da, İsrail'in aldığı tüm önlemlere karşın güvenli olmadığını kanıtladı. Aynı zamanda her türlü ciddi barış girişiminin Batı Şeria'daki tek tek yalıtılmış Yahudi yerleşimlerinin boşaltılmasını önermek zorunda olduğunu da gösterdi; buradaki yerleşimlerden sadece "yeşil hat"[13] boyunca sıralananlar korunabilmiştir ve bunların da Filistin topraklarının toplamı içindeki oranı % 5'i geçmez. Başkan Clinton'ın 2000 Aralık ortasında önereceği gibi, bu yerleşimler İsrail'in içindeki (aynı oranda) topraklarla değiş tokuş edilebilirdi.

İkinci İntifada'nın, biraz doğaçlama bir hareket olsa da, tabii ki belli bir amacı da vardır. Bu kez daha önceki isyanların ve gösterilerin aksine, Oslo anlaşmalarının ilerisine geçme, bağımsızlığı, daha doğrusu işgalin sona erdirilmesini talep etme amacı çok açık dile getirilmiştir ve bu gerçekçi bir taleptir. Sömürgeciliğe karşı her mücadelede olduğu gibi, sonuca ulaşabilmek için ne yazık ki şiddet gerekli görünmektedir. Napalm bombala-

rıyla yaralanmış Vietnamlı kadının korkunç fotoğrafı, Salvador'da ırzlarına geçilmiş rahibelerin mezarları ve Nikaragua'da öldürülen gazetecinin fotoğrafları şiddetin anlamsız bir düzeye eriştiğine işaret etmektedir. Gazze'de babasının kollarında öldürülen Muhammed Durra'nın görüntüsü de aynı anlamı taşımaktadır.

Batı kamuoyunun, Filistinlilerden yana tavır aldığında bile, düşündüğünün aksine İntifa'dan önce de sonra da bölgedeki ana sorun, Filistinlilerden değil İsrail'den kaynaklanmaktadır. Yahudi devletinin ne dün ne de bugün, işgal edilmiş topraklar üzerindeki askeri denetimine son verecek bir "sömürgecilikten vazgeçiş"e hazır olmadığı ortaya çıkmıştır. İsrail, Tel Aviv'de çalışan çok sayıdaki Gazzeli işçiden söz ederken Rabin/Barak'ın kullandıkları ifadeyle, "Gazze'yi Tel Aviv'den çıkarmaya" çalışmış, ama Tel Aviv'i Gazze'den çekmeye, yani Gazze şeridindeki İsrail varlığının sağladığı kazançlardan vazgeçmeye hiç yanaşmamıştır. Hatta Gazze'yi siyasi kültüründen bile çıkartamadığı anlaşılmaktadır.

Filistin, Filistinlilerle çatışmayı bir bileşik kaplar oyunu gibi algılayan İsrailliler açısından temel bir varoluşsal sorun olarak öne çıkmıştır: İsrailliler Filistinlilerin her kazancını kendileri için bir kayıp, her kaybını da bir kazanç olarak görmektedir. Bu koşullarda İsraillilerin bir arada var olma konusunda oluşturduğu anlayış, aslında Filistinlilerin "üstünde var olma" anlamına gelmektedir. Eğer bu mantık sürerse, hiçbir diplomatik süreç bölgeye barış ve istikrar getiremeyecektir.

İntifada, İsrail'in güvenliği açısından silah zoruyla bertaraf edilmesi gereken bir tehlikeden çok, işitilmesi gereken açık bir siyasi mesajdır. Bir halkın kulak verilmesi gereken dramını dile getirmektedir. Pazarlıklarda girilen çıkmazın ardından patlak vermiştir, ama kökleri, işgale ve yüz yıllık çatışmaya son vereceği düşünülen Oslo sürecinin zaaflarına dayanmaktadır.

İkinci Bölüm

UNUTULMUŞ BİR MİLYON FİLİSTİNLİ

İkinci İntifada patlak verdiğinde Asil Asli on sekiz yaşındaydı. Celile'de Filistinli bir ana-babadan doğmuştu, Arapça ile İbranice'yi mükemmel konuşuyordu ve bir İsrail nüfus cüzdanına sahipti. Asil, sınıfının birincisi olan, fizikte birçok ödül kazanmış parlak ve örnek bir öğrenciydi. Ama Arap yurttaşlarına karşı ayrımcılık uygulayan İsrail'de bilimsel çalışma alanı ona kapalıydı. Asil, "yeşil hat"tın öteki tarafındaki Filistinli kardeşleriyle dayanışma amacıyla köylerinde gösteri yapan Arabe gençlerine katıldı ve İsrail askerleri tarafından vuruldu.

O gün, 2 Ekim 2000 tarihinde, Asil bir zeytinlikte, annesinin gözleri önünde öldürülmüştü. Genç Asil'in giydiği tişörtte bir zeytin dalı resmi vardı ve üstüne de "*Seeds of peace*" [barış tohumları] yazılmıştı; her yıl gittiği tatil kampının sloganıydı bu. (Bu kamp, Yahudi ve Arap gençleri arasında diyalog kurmayı amaçlayan bir Amerikan programının parçasıdır.) İsrail güvenlik kuvvetleri Asil'i, mermiyle yaralanmış bir arkadaşına yardım ederken vurdular. Önce, annesinin çığlıklarına hiç aldırış etmeden kovaladılar. Yakalayıp ellerindeki M-16 tüfekleriyle dövdüler, sonra da soğukkanlılıkla vurup öldürdüler. Zeytinlikten çıkarken annesiyle babasına, "Şimdi gidip oğlunuzu alabilirsiniz" dediler.

Gazze'de babasının kollarında öldürülen küçük Muhammed Durra'nın haberi gelince, öfkesini ifade etmek için gösteriye katılan Asil de ana-babasının gözleri önünde öldürülmüştü. Yine de Asil'in babası gazetecilere şu açıklamayı yaptı: "Ben hâlâ Yahudilerle Arapların yan yana yaşayabileceğine inanıyorum."

İsrail'in Filistinli Yurttaşlarının Yalnızlığı

İsrail devleti içinde yaşayan Filistin azınlığından yaklaşık bir milyon yurttaşın karşısındaki ikilem de az çok aynıdır. Bu insanlar, bağlamına göre, "İsrailli Araplar", "İsrail Arapları", "İsrail toprağındaki Araplar" veya "Arap İsrailliler" diye nitelenir genellikle. Bu terimler genellikle onla-

rı diğer Filistinlilerden ayırmayı hedefler. Böylelikle "Arap" terimi toprağa ait bir referanstan çok, etnik veya kültürel bir bilgi haline gelmiştir. (Tersi bir durum Filistinlilerin toprak üzerindeki haklarını da beraberinde gündeme getirirdi.) Hatta eskiden resmi yetkililer onları (Hıristiyanlar, Müslümanlar, Dürziler vb) "azınlık çocukları" diye niteler, böylece söz konusu azınlıkların milliyetlerini nasıl hor gördüklerini vurgularlardı.

İsrailli Filistinlilerin çoğunluğu üç bölgede yaşar: Kuzeyde Celile, merkezde Üçgen bölgesi ve güneyde Necef. Sekiz kent ve kırk yedi köye yerleşmişlerdir; bunların her birindeki nüfusları beş binin üstündedir (yirmi bir köyde ise nüfusları 10.000'i geçer); karma kentlerde ise yaklaşık 85.000 kişi yaşar. Asil gibi, İsrailli Filistinlilerin yarısı, yani toplam İsrail nüfusunun % 18'i, on dokuz yaşın altındadır.[1]

2000 yılının Ekim ayındaki baskılar ve gösterilerin karşısında tırmanan ırkçı tepkiyle birlikte, devletle ilişkilerinde yeni bir sayfa açıldı; Filistinlilerin Batı Şeria ve Gazze şeridindeki kardeşlerinin ölümüne kayıtsız kalmaları olanaksızdı. O zaman İsrail devleti Filistinli yurttaşlarına karşı savaş açarak yeni bir patlamayı kışkırttı: Yıllardır bastırılan şiddet kabından taştı.

İsrail'deki Filistin azınlığının gayri resmi grubu Yüksek Gözlem Komitesi (belediyelerin, sivil toplum örgütlerinin ve siyasal partilerin temsilcilerinden oluşmaktadır), Kudüs'teki Mescidü'l-Aksa'da Şaron'un ziyaretinin ertesi günü öldürülen altı Filistinli için genel grev çağrısı yaptı. Güvenlik kuvvetleri bu girişime verilecek cevabı özenle hazırlamıştı: Barak'ın emriyle oluşturulan ve İsrail'in Filistinlileri, işgal edilmiş topraklarda kurulacak bir Filistin devletinin tek taraflı ilanıyla –Başkan Arafat Filistin devletinin kurulduğunu önce ilan etti, sonra geri adım attı– dayanışmalarını göstermeye yeltenirlerse uygulamaya konacak bir müdahale planı (bu plana, "*Fast Wind*" [Sert Rüzgâr] adı verilmişti) zaten hazırdı. Gösteriler başlar başlamaz göstericilere karşı ateşli silah kullanma eğilimiyle tanınan polis şefi Ron Alek bu planı derhal uygulamaya koydu ve keskin nişancılarına silahsız sivillerin üzerine ateş açma emri verdi. İlk gün üç ölü ve onlarca yaralı vardı; bunu hemen geniş bir protesto hareketi izledi. Ölümcül silahlara aşırı biçimde başvurulmasını haklı gösterebilmek için, İsrailli bakanlar ve yorumcular gösterileri "ayaklanma", "isyan" diye niteledi.

Güvenlik kuvvetlerinin İsrail'in içindeki Arap protesto hareketini bastırırken sergilediği sertlik, ülkeyi Filistin topraklarından ayıran "yeşil hat"tı sildi. Aynı zamanda Barak'ın başlangıçta ifade ettiği Filistinlilerden fiziksel olarak "ayrılmak" niyetini de –"onlar orada, biz burada"– tartışmaya açtı. Olaylar başlar başlamaz, İsrail'de yaşayan Filistinliler "ulusal ve dinsel" simgelerini savunmak için seferber oldu ve onlar da hattın diğer yanındaki kardeşlerinin gördüğü muameleyle karşılaştı. Hükümet, olayları yatıştırmayı ve şiddeti demokratik açıdan kabul edilebilir yöntemlerle engellemeyi deneyeceğine, işgal edilmiş topraklarda yürürlükte olan önlemlerin benzerlerine başvurup, işgal altındaki Filistinlilerle İsrail'deki Filistinliler arasındaki farkı sildi.

Devletin kanlı bastırma girişimi, Yahudi-Arap karma kentleri de dahil olmak üzere, tüm ülkede protesto gösterilerine yol açtı. Bu da yeni ölümleri, gerçek anlamda cinayetleri ve Yahudi çoğunluğun Arap azınlığa yönelik saldırılarını beraberinde getirdi; güvenlik kuvvetleri azınlığı koruma yönünde hiçbir fiili müdahalede bulunmadı. Taberiye'de Yahudiler iki yüz yıllık bir camiyi yıktı. Tüm ülkede Araplara yönelik linç eylemleri çoğaldı. Dükkânlara, evlere, kişilere saldırıldı ve Arapları çalıştıran Yahudi lokantaları Yahudi komandoların hedefi oldu. Nasıra'nın Arap kesiminde, Yukarı Nasıra'dan gelen ve ordu tarafından desteklenen komandoların saldırıları üç kişinin ölümüne ve yüzlerce kişinin yaralanmasına yol açtı. Bir Arap parlamento üyesinin (Azmi Bişara) evi bile gece sopalar ve meşalelerle silahlanmış bir grubun saldırısına uğradı; polis müdahale edinceye kadar tüm kapıları ve pencereleri kırdılar.

Filistinli bir lider, Yahudilerin Yahudi oldukları için linç edildikleri dönemin simgesi olarak andıkları Kasım 1938'deki Kristal Gecesi pogromlarını (Nazi Almanya'sı) hatırlattı. Durum gerçekten kritik bir hal alınca, barış yanlısı Yahudilerin de sesleri yükselmeye başladı: "Bugün Nasıra'da yaşanan bir pogromdur, Çarlık Rusya'sında yaşayan Yahudilerin yakından bildiği tüm özellikleri göstermekte, bu benzerliklerin ilk sırasında da ırkçı saldırganlarla polis arasındaki gizli anlaşma yer almaktadır." Yukarı Nasıra'daki en büyük Yahudi cemaatinin Rus Yahudilerinden oluştuğunu da vurgulayalım...

13 Ekim 2000 tarihli *Haaretz,* bu sürecin içerdiği tehlikeleri kabul eden az sayıdaki gazeteden biridir: "Arap semtlerinde ve sınırlarda ciddi ayaklanmalar, polisin sert tutumunun utanç verici bir biçimde rayından çıkması ve karma kentlerde yaşayan Yahudilerde görülen ırkçı patlamalar, tüm bunlar Araplarla Yahudiler arasındaki zaten hassas olan ilişkileri iyice gerginleştirmiştir." Bu ilişkiler gerçekten de hassastı. Arap azınlık, Barak'ın şiddetin tırmanmasındaki sorumluluğunu ve İsrail'in –sadece işgal altındaki Filistinlilere değil, kendi içindeki Filistinli azınlığa da karşı– savaş mantığına geri dönmesini kınadı. Barak-Ben Ami hükümetinin aldığı çok sert önlemler, İsrailli Yahudilerin her gördükleri Araba saldırmasına olanak veren neredeyse tamamen faşist bir ortam yarattı.

Hükümet, sivillere yönelttiği doğrudan saldırıların ardından, tutuklama kampanyasını iyice yoğunlaştırdı; ilk ay bin kişi tutuklandı. Polis, Arap hastanelerinden tüm yaralıların adlarının bildirilmesini istedi; böylece hastaneden çıkınca haklarında soruşturma açılacaktı. Mahkemeler de polisi destekledi. Hukuk sisteminin hükümetin yanında ve yurttaşların karşısında tavır aldığı açıkça ortaya çıktı. Çocuklar bile duruşmaları tamamlanıncaya kadar gözaltında tutuldu. Yüksek Mahkeme de hükümetin ve polisin ırkçı yaklaşımını benimsedi: İsrail'de adalet dağıtmak imkânsızlaşmıştı. Üstelik medya organları da, Arapları ve temsilcilerini "sorumsuz", "radikal" ve "tehlikeli" insanlar diye niteleyip, Filistinlilerin İsrail'deki eylemleri üzerine sürekli sansasyonel haberler yayarak kin kışkırtıcılığında merkezi bir rol oynadı.

Hatta İsrailli bir yorumcu "patladığında iç savaşa yol açacak saatli bomba" tanımlamasını kullandı.[2] Nahum Barnea, Dan Margalit, Ehud Ya'ari veya Amnon Abramoviç gibi İşçi Partisi'ne yakınlık duyan bazı gazeteciler de bu bakış açısını benimsedi ve hepsi Arapları suçladı; medya, işgal edilmiş topraklardaki Filistinlilerden çok Arap azınlığa saldırıyordu. Birinci televizyon kanalında savaş muhabiri Ya'ari'nin taşlama ve eleştirileri kamuoyunda büyük etki yarattı.

İsrail solunun ve Barış Hareketi'nin, gösteri yaparak en temel yurttaşlık haklarını kullanan silahsız Arap yurttaşlarının katledilmesine karşı çıkmakta yetersiz kalması, Araplarla İsrailliler arasındaki kutuplaşmayı ar-

tırdı. Bu hareketin bazı temsilcilerinin Arap karşıtı söylemleri ve hükümetin gösterileri bastırmak için kullandığı yöntemlere verdikleri destek, hareketin niteliği hakkında oldukça aydınlatıcıydı. Devletlerinin ekim ayının ilk günlerinde Arap yurttaşlarına davranış biçimine karşı İsraillilerin tepkisi gerçekleri hüzünlü bir biçimde gözler önüne seriyordu: Araplar devletlerinin içinde kendilerini birden yapayalnız ve çok savunmasız hissetti.

Yüksek Gözlem Komitesi İsrail'in uygulamalarına karşı uluslararası korunma isteyen bir açıklama yayınladı. Birleşmiş Milletler'in duruma müdahale etmesi için BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a bir mektup gönderildi. Ama İsrail'in Filistinli yurttaşlarının durumu, yarım yüzyıllık toprak müsaderelerine ve ayrımcılığa karşın, işgal edilmiş topraklardaki kardeşlerinden farklı olarak, uluslararası toplulukta hiçbir rahatsızlığa yol açmadı. Onlar da göbeklerini kendileri kesmek zorunda kaldılar.

Filistinli azınlığın protestosu ve İsrail'in verdiği ölçüsüz yanıt İsrailli bir yorumcu tarafından şöyle özetlendi: "Şimdi işi laf kalabalığına vurmak ve İsrailli Arapların şiddetini kınamak çok kolay. Taş atmanın ve sokak lambalarını kırmanın kınanması gereken davranışlar olduğuna kuşku yok. Anayollarda trafiği kesmek de hiç uygun bir davranış değil. Ama yirmi beş yıllık ayrımcılığın ve aşağılanmanın ardından, bu devletin yurttaşları olan ve bu ülke nüfusunun beşte birini oluşturan bu insanlara başka bir yol önerebilecek kimse var mı? Önce şiddet içermeyen araçları denemediklerini kimse ileri süremez. Abartılı denebilecek örnek bir bağlılıkla, verdiği savaş kendi savaşları olmayan, ulusal marşı kendi marşları olmayan, dili dilleri, bayramları bayramları olmayan bir devlete neredeyse artan bir itaatle geçen yirmi beş yıl... Devlet de tüm bunlara şükranını göstermek üzere onlara bu muameleyi reva görüyor. Şimdi onların çocukları şiddet yollarına düştü ve bu durum sonuç getiriyor. Şiddete başvurmadan hiçbir şey elde edemeyeceklerini biliyorlar. Onlar bugün, Batı Şeria ve Gazze'deki kardeşlerinin uzun süredir yaptığı gibi, İsrail'in zor yoluyla hiçbir sonuç alamayan bir güç olduğunu kanıtlıyorlar."[3]

İç güvenlik bakanı olan, aynı zamanda vekâleten dışişleri bakanlığını da yürüten Şlomo Ben Ami, Arapların hoşnutsuzluğunu denetim altına alabilmek için hiç duraksamadan çok sert önlemlere başvurdu. Bir

buçuk yılı aşkın bir süre Filistinli azınlıkla sürdürdüğü diyalog, İsrail zırhlı araçlarının hoparlörlerinden savrulan tehditlerle sınırlı kaldı. Sürekli olarak topraklarına el konan ve her alanda çok açık bir ayrımcılıkla karşı karşıya kalan Filistinli azınlık hükümet içinde diyalog kurabileceği hiçbir muhatap bulamadı. Bırakın diyalog kurma çabasını, 2000 sonbaharında İsrail polisi Knesset içinde İsrail Araplarının çoğunluğunu temsil eden üç Arap üyeyi, Muhammed Baraka, Abdülmelik Dahamşeh ve Azmi Bişara'yı çağırtıp, yasaları ihlal etmeye yönelik sözde tahrikleri konusunda sorguladı.

Sonunda, sürekli baskılar sonucunda şiddetin nedenlerini soruşturmak üzere bir hükümet komisyonu kuruldu. Ama bu soruşturma da ekim ayındaki olaylarla sınırlı kaldı; oysa Filistinlilerin öfkesinin kökenleri ve yabancılaşmanın kökleri İsrail devletinin temelindeki siyonizmden ve ırkçılıktan kaynaklanıyordu.

Onlarca Yıldır Süren Ayrımcılık

Son elli yıl boyunca İsrail'in Filistinli azınlığa boyun eğdirme stratejisi çeşitli biçimlere büründü: işgal edilmiş topraklardaki politikasına koşut olarak sürdürülen şiddet, zorlayıcı tedbirler, yıldırma ve terör. Birkaç havuç ve birçok değnek: Filistinliler bu şekilde İsrailli Araplar oldu.

Uzun yıllar boyunca Arap belediyelerinin bütçeleri Yahudi belediyelerininkinin yarısını asla geçmezken, eğitim, sağlık, kültür, gelişme sektörlerinde sürdürülen ayrımcılık İsrailli Arapları ikinci, hatta Sefarad veya Rus göçmenlerle karşılaştırıldığında üçüncü ve dördüncü sınıf vatandaş konumuna indirdi. İsrail'de her iki Arap çocuğundan biri yoksulluk eşiğinin altında yaşıyor ve yoksul çocukların yarısı da Araplardan oluşuyor. (Aralık 2000 tarihli hükümet istatistiklerine göre, Arapların nüfusun beşte birini oluşturduğunu hatırlatalım.)

Barak hükümetinin Sanayi ve Ticaret Bakanı Ran Kohen, bütçesinin sadece % 0,5'inin Araplara tahsis edilmesini kabul etti; onun bakanlığındaki 540 kadrodan sadece dördünde Arap memurlar çalışıyor. Aşağı yukarı bütün bakanlıklarda ve kamu hizmetlerinde aynı şey geçerli; Araplara veya onların bakanlık hizmetinde çalıştırılmasına tahsis edilen bütçe, nüfus içindeki ağırlıklarına oranlandığında çok küçük bir bölüm

oluşturuyor. İsrail bazı hizmetleri sunarken bile, İsrailli bir yetkilinin sözleriyle, "bir eliyle verdiğini diğeriyle geri alıyor."[4] Ama ayrımcılık bütçeler ve memurluklarla da sınırlı kalmıyor.

İsrail, Batı Şeria ve Gazze'deki kolonizasyon ve baskı politikasını –1967 savaşından sonra Doğu Kudüs'teki toprak müsadereleri ve "etnik temizlik" de dahil olmak üzere– uygulamaya koymadan yıllarca önce de kendi Filistinli azınlığına karşı bu nüfus denetim yöntemlerini zaten kullanmıştı. Devlet elli yıl zarfında İsrail sınırları içinde Filistinlilere ait olan ve geçimlerini sağladıkları toprakların üçte ikisinden fazlasına el koydu (2000 yılında bu toprakların oranı % 9'dan % 3'e düştü); bu nedenle söz konusu Filistinlilerin çoğu, sanayi ve tarım alanındaki Yahudi şirketlerinde işçi olarak çalışmak zorunda kaldı.

Devlet Batı Şeria ve Kudüs'teki Filistin semtlerini kuşatmaya başladığında, aynı politikayı İsrail sınırları içindeki Celile, Üçgen bölgesi ve Necef'teki Filistin kentlerinin ve köylerinin kuşatılması anlamında zaten uyguluyordu. Batı Şeria ve Gazze'de yürütülen kolonizasyon politikası, İsrailli Arapların çoğunun ikamet ettiği Celile'nin "Yahudileştirilmesi"ne temel oluşturan "Köning belgesi"nde (70'lerdeki Celile askeri valisinin adı) açıklanan mantığa tamamen uygundu.

Zaman içinde İsrailli "güvercinler" Araplara davranış tarzlarını gözden geçirmeye başladı. 90'ların başında İzak Rabin devletin Arap azınlık karşısındaki tavrı nedeniyle duyduğu "utancı" dile getirdi ve daha yakın bir tarihte de Ehud Barak'ın genelkurmay başkanı Yossi Cucik "yıllardır kurbanı oldukları ayrımcılıklar"dan ötürü İsrail'in Arap yurttaşlarından özür diledi.[5] İsrail'deki Arapların ve Bedevilerin hayat koşullarını ve kentlerindeki altyapı durumunu "utanç verici" diye niteledi. Ama bu söylemlerin fazla bir ağırlığı yoktu, çünkü ayrımcılık bütçe ve yurttaşlık sorunlarının ötesine geçmişti: Bu tavrın kökleri Yahudi devletinin sömürgeci doğasının derinlerinde yatıyordu.

Beşinci Kol

Yahudi devleti, nüfusunun beşte birini uzun süre gizil bir beşinci kol olarak gördü.[6] Bugün devletin Filistinli yurttaşları iç düşman olarak

gördüğü açıktır; oysa aynı Filistinliler ılımlı tavırlarını ve Yahudi yurttaşlarla huzur ve anlayış içinde yan yana yaşama isteklerini hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak biçimde göstermişlerdi: 1999'da Arapların % 93'ü Ehud Barak'a, 1996'da da % 94'ü Şimon Peres'e oy verdi. İki tarafın yöneticilerince kabul edilebilecek her türlü barış girişimini desteklemeye hazırdılar. Ayrıca Knesset'teki Arap milletvekilleri, başbakan Barak'ın imzaladığı Şarme'ş-Şeyh anlaşmaları da dahil olmak üzere, bazı can alıcı barış anlaşmalarının onaylanmasında vazgeçilmez bir rol oynadı. Yine de İsrail Arapları işgal edilmiş topraklardaki kardeşleriyle dayanışmalarını sergiler sergilemez, 30'lu yıllardaki "yıkıcı Çekoslovak azınlık" misali, İsrail'in merkezindeki Vadi Ara bölgesini "Ortadoğu'nun Südetlerine" dönüştürmeye çalışmakla suçlandılar. (Bu nedenle Şubat 2001'deki seçimlerde İsrailli Arapların beşte dördünün iki kanlı generalden birini seçmeyi reddederek oy kullanmaması hiç de şaşırtıcı olmadı.)

İsraillileri asıl rahatsız eden, Yahudi devletinin antidemokratikliğini eleştirseler ve temel hakları konusunda hiçbir ödün vermeseler de, hem Filistin milliyetine aidiyetlerini, hem de İsrail yurttaşı oluşlarını ciddiye alan Azmi Bişara ve Asil Asli gibi Filistinlilerdir.[7] İsrailli resmi yetkililer ve İşçi Partisi yöneticileri uzun süre Arapların "gündelik yaşayan", dolayısıyla kolay denetlenebilen insanlar olarak kalacağını umdular. Onların istediği, Arapların çekip gitmesi, anıları ve tarihleriyle birlikte bu manzaradan kaybolmalarıydı. Son elli yıl boyunca tüm Filistinlilerin nakledilmesi düşüncesi siyonist edebiyatta güçlü bir tırmanış gösterdi. Yakın tarihlere gelinceye dek İsraillilerin üçte birinden fazlası devletin Filistinlilerin gidişini "teşvik etmesini" istiyordu.

Bazı İsrailliler, nihai statü hakkındaki görüşmeler bağlamında, Batı Şeria'daki yasadışı Yahudi yerleşimlerini ilhak edip, buna karşılık Üçgen bölgesinde kalabalık Filistin bölgelerini Filistin Ulusal Yönetimi'ne bırakarak yapılacak kitlesel nüfus mübadeleleri bile önerdiler.[8] 2000 yılının sonundaki ayaklanmaların başlamasından kısa süre sonra, Hayfa Üniversitesi profesörlerinden Amnon Sofer, İsrailli yetkililere nüfus sorununu çözümlemek için bir değiş tokuş yapılmasını önerdi: Yahudi yerleşimlerine karşılık Üçgen bölgesinden Batı Şeria'ya

kadar uzanan çok geniş bir bölge verilecek, böylece bir kalemde 250.000 İsrailli Araptan kurtulunacaktı.

İsrailli Yahudilerin yaklaşık üçte biri Filistinli yurttaşların oy verme hakkının kaldırılmasından yanadır. Filistinliler seslerini çıkarmadığı sürece hoş görülmekte ve siyonist partiler için bir oy deposu oluşturmaktadır. Onlardan, kendilerini sömürgeleştirmiş ve sınırın öteki yakasındaki Filistinli kardeşlerine karşı gündelik bir savaş yürüten bir devlete bağlı yurttaşlar olarak davranmaları beklenmektedir. Ama İkinci İntifada'da ortaya çıktığı gibi, devletin bu politikası hakkındaki kaygılarını ifade edince, İsraillilerin % 70'i onları hain diye görmekte ve % 74'ü de İsrail devletinin Filistinli yurttaşları olmasa çok daha rahat edeceğine inanmaktadır.[9]

İsrail'in İsrail'deki Filistinlilere karşı politikasının işlemediği bugün artık ortadadır. Yahudi devletinin kuruluşundan elli yıl sonra Filistinli azınlık yeterince deneyim kazanmıştır. Marjinalleştirme, depolitizasyon ve zorla entegrasyon politikaları zaman zaman direniş iradesini zayıflatsa da, istenen etkinin tam ters sonucunu vermiştir; İsrailli Araplar kendilerini siyasi olarak ifade etmiş, hatta İsrail gerçek bir demokrasi haline gelmediği sürece sosyoekonomik ayrılmayı bile hedefleri içine koymuşlardır. Boyun büküp Yahudi devleti içindeki yazgılarını kabullenecek biçimde yetiştirildikleri düşünülen Filistinliler, İsraillilerin *şutzpah*[10] özelliklerini sahiplenerek, yani kendilerine eşitlik tanıyacak ve Filistinli kimliklerine saygı duyacak bir demokrasi içinde yaşama taleplerini ileri sürerek İsrail devletinde büyük bir hayal kırıklığına yol açtılar. İsrail'in Arap azınlığı hukuk ve demokrasi dilini, İsrail devletinin yasacı retoriğini ve sözcüklerini kullanmaktan da hiç korkmayan mükemmel bir önderlik yarattı. Bu önderler, halkın geleneksel temkinli tavrına meydan okuyarak ve doğrudan devletin temelini tartışma konusu yapmayı başararak İsrail öngörülerinin çoğunu çürüttü. Bu önderler, İsraillilerin, ama tüm İsraillilerin eşit yurttaşlar olarak bir arada var olmasını sağlayacak çokkültürlü bir seçenek öneriyor.

İsrail'in, tüm yurttaşlara değil sadece tüm Yahudilere ait işgalci bir devlet olarak kaldığı sürece, bir demokrasi olamayacağı açıktır. İsrail, "kendi" Filistinlileri için, bağımlılığa ve zorlayıcılığa dayanan "bir aşağı varoluş

hali"nden başka bir şey düşünemeyeceğini göstermiştir. Araplar da İkinci İntifada'dan sonra "Yahudi devleti içinde asimilasyon ve entegrasyon"un meyvelerini vereceği beklentisinden vazgeçerek daha gerçekçi bir tavra girmiş, bunların kendilerine şimdiye dek marjinalleşme, bağımlılık ve kültürel köksüzlükten başka bir şey getirmediğini fark etmişlerdir. Bu nedenle entegrasyonsuz bir eşitliğe daha çok önem vermekte, hatta devletin yeni bir İsrail milliyetine göre tanımlanmış tüm yurttaşların, İsrail'in Yahudilerinin ve Araplarının devleti olmasını istemektedirler.

İsrail devleti "Filistin sorunu"nu bölüp dağıtmayı başaramadı. Bu sorun Ekim 2000'de tüm bir halkın davası ve Yahudi devletinin yüzleşmesi gereken varoluşsal bir meydan okuma olarak yeniden gün yüzüne çıktı. Sınırları aşan bu meydan okuma sayesinde, İsrail'deki Filistinli azınlık İsrail-Filistin denkleminin ana unsurlarından biri oldu: İşgal edilmiş topraklardaki Filistinlilerin ve İsrailli Filistinlilerin yazgısı hiç bugünkü kadar birbirine bağımlı bir hale gelmemişti.

2015'e yönelik olarak yürütülen tahminlere göre, nüfus ağırlığında Filistinliler lehinde yaşanacak değişim, onların eşitlik ve gerçek bir demokrasi taleplerine güç katıyor. 2000 yılında tarihsel Filistin topraklarının nüfusu 8.200.000'di ve bu nüfusun % 40'ı Filistinliydi.[11] 2010-2015'te bu oran % 55'e ulaşacak ve İsrail'in Arap yurttaşları İsrail devleti nüfusunun dörtte birini oluşturarak, "küçük bir azınlık" sınırını aşıp "çift ulusluluk" düzeyine erişecek. Bu durum, saf Yahudi devleti savunucularını kaygılandırabilir. Ama demokratik ve aydınlanmış bir İsrail devletini savunanlar açısından, hoşgörü ve eşitlik ruhu içinde Filistinlilerle köprüleri kurma zamanı artık gelmiştir.

Üçüncü Bölüm

DİPLOMATİK SÜRECİN ÇIKMAZI

"Araplarla yan yana yaşamayı ve namuslu anlaşmalar yapmayı başaramazsak, iki bin yıl boyunca çektiğimiz acılardan hiçbir şey öğrenmemişiz ve başımıza gelecek her şeyi de hak edeceğiz demektir."

Albert Einstein, Hayyim Weizmann'a mektup, 25 Kasım 1929

"Her türlü barış sürecinin hareket noktası, İsrail devletinin gücü ve kuvvetidir."

Ehud Barak, 13 Ağustos 1999

Oslo sürecinin son perdesi de II. Camp David'de tamamlanınca, İsrail-Filistin çatışmasında yeni bir sayfa açıldı. Daha sonra Eylül 2000'den itibaren İsrail devletinin Filistinlilere karşı kitlesel ve aşırı zor kullanımı barış sürecini sarstı ve paradoksal bir biçimde, uzun süre İsrail açısından temel kazanımlardan biri olarak değerlendirilen güvenlik anlaşmalarını da işlemez hale getirdi.

İsrail ordusunun Ağustos 1999'da Güney Lübnan'dan çekilmesinden bu yana, Ehud Barak Filistinlilere hiçbir gerçekçi tercih içermeyen tek bir seçenek sundu: Ya İsrail'in Yahudi yerleşimlerinin çoğunu ilhak etmesini kabullenip, 3,7 milyon Filistinli mültecinin geri dönüş hakkından vazgeçip, ulusal ve dinsel simgelerini Kudüs'e terk edip İsrail'in "olmazsa olmazlar"ına razı olacaklar ya da İsrail işgali altında kalacaklardı. Barak'ın kısır ve aşağılayıcı bir öneriyle çatışmaya son verme yönündeki kibirli iddiasının yanıtı tırmanan olaylardan geldi.

Filistinliler üçüncü yolu seçti: Dayanmak. Eylül 2000'de başlayan halk ayaklanması Barak'a çok açık bir mesaj gönderiyor ve Arafat'a da, Filistinlilerin özgürlüklerinin sınırlandığını, ulusal ve dinsel simgelerinin tehdit edildiğini, geleceklerinin sanki durmadan tökezlemek için ilerleyen sonuçsuz bir sürecin elinde rehin kaldığını görmeye daha fazla razı olmayacaklarını hatırlatıyordu. Washington'un veya diğer herhangi bir başrol oyuncusunun adil olmayan bir nihai anlaşmayı imzalaması için Arafat'a

baskı yapabileceği konusunda en küçük bir kuşku kalmışsa bile, Filistin kamuoyunun sesi olan İntifada bunların hepsini silip süpürdü.

Ariel Şaron'un provokasyonuyla İntifada'nın başlamasından kısa süre sonra, Barak tuhaf bir biçimde Şaron'un erdemlerini, barışa katkılarını övdü. Bir "ulusal birlik hükümeti" kurmak için Likud'la ittifak aradığı açıktı. İsrail ve Batı kamuoyunu böyle bir yakınlaşmanın barışın lehine olacağına ikna etmeye girişti. İşçi Partisi liderinin ileri sürdüğü kanıtlar sonraki seçimlerde sağcı partinin çok işine gelecekti. Likud'un "tarihsel başarıları"nı ve Şaron'un barışa yaptığı harika katkıları kutlayan Barak, çatışmaya barışçı bir çözüm arayışında hiç de içten olmadığı konusunda Filistinliler ve Araplarda var olan kuşkuları doğruladı. Çünkü böyle bir "birlik hükümeti"nden olsa olsa bir savaş kabinesi çıkardı. İsrail solunda dolaşan söylentilerin de ifade ettiği gibi, "Barak oyunu çoktan Likud'a vermişti." Nitekim istifa ettikten sonra bile, Şaron'un Likud'uyla kurulacak ulusal birlik hükümeti düşüncesine sıcak bakmayı sürdürdü.[1]

İlk İntifada'yı başlatan nedenler doğrudan işgal ve baskıydı; İkinci İntifada ise yalanların ve hilelerin hiç eksik olmadığı "barış süreci"nin yedi uzun yılının mantıksal sonucudur. Oysa bu yedi yıl barışı ve iyi komşuluk ilişkilerini tesis edecekti sözüm ona. Kudüs'te, Filistin'de ve hatta İsrail devletinin sınırları içinde şiddet eylemlerinin kalıcılık kazanması, bu acılı ve haksız barış sürecine eleştirel bir bakış yöneltilmesini zorunlu kılıyor. İntifada'nın kökeni ve Filistinlilerin hıncının nedenleri ancak böyle daha iyi anlaşılabilir ve tarihsel uzlaşmaya gidebilecek yeni bir yol tanımlanabilir.

Barış Süreci, Bir Çıkmaz Diplomasisi

"Oslo barış süreci" denince, 1993'ten 2000'e dek süren ve İsraillilerle Filistinlileri yakınlaştırmayı amaçlayan yedi yıllık diplomatik ve politik çabalar anlaşılmaktadır. Bu çabaların sonucunda, sırasıyla yedi anlaşma imzalanmış (Oslo, Taba, Paris, Kahire, Hebron, Wye River*, Şarme'ş-Şeyh), İsrail-Filistin çatışmasını "çözümlemeye", her iki tarafın karşılıklı

* ABD'de Maryland'de 23 Ekim 1998'de imzalanan Wye River veya Wye Plantation Antlaşması –ç.n.

iddia ve taleplerini karşılamaya yönelik çok sayıda uluslararası ekonomik ve politik zirve toplantısı düzenlenmiştir.

Bu sürecin başlangıç noktası, barış sürecinin temeli olarak kabul edilen Oslo İlkeleri Bildirgesi'dir. 13 Eylül 1993'te Washington'da İsrail devleti ve Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından imzalanan bu bildirge ve onun hazırlık çalışmaları, İsrail'in FKÖ'yü tanımasını, İsrail ordusunun Gazze şeridi ve Eriha'dan çekilmesini (veya yeniden konuşlandırılmasını), ayrıca FKÖ'nün İsrail devletini tanımasına ve "terörizm"e son verileceği sözü vermesine karşılık olarak, beş yıllık geçici bir süre zarfında belirlenecek başka bölgelerden de İsrail ordusunun çekilmesini karara bağlıyordu. Kudüs, su, sınırlar, Yahudi yerleşimleri, mülteciler ve gelecekteki Filistin tüzel kişiliği gibi can alıcı sorunlar ise "nihai çözüm" hakkındaki pazarlıklara ertelenmişti.

Mayıs 1994'te yapılan Kahire Anlaşması İsrail'in geri çekilişini, Gazze şeridinin % 60'ı ve Eriha ile sınırlıyor, uzun süren pazarlıkların ardından da hem dış hem de iç sınırların güvenliğini İsrail devletine bırakıyordu. Ayrıca Filistin Ulusal Yönetimi'ne boşaltılan topraklarda kendi "özyönetimi"ni kurma hakkını tanıyor ve nihai statü hakkındaki görüşmelerin Mayıs 1999'da tamamlanması gerektiğini belirliyordu. Eylül 1995'teki Taba anlaşmaları (Oslo II) Batı Şeria'yı A, B ve C diye üç bölgeye ayırırken, Ocak 1997'deki Hebron protokolü İsrail'in kentte yeniden konuşlanmasının ayrıntılarını "belirliyordu". Bu arada İsrail'in uzun süredir gerçekleşmesini beklediği "işlevsel özerklik" oluşturulmuş, Filistinliler kendi sosyal işlerini ve belediye faaliyetlerini yönetmeye başlamıştı. İşgal edilmiş toprakların küçük bir yüzdesini temsil eden bölgelere yoğunlaşmış kentlerdeki ve aşırı kalabalık mülteci kamplarındaki Filistinlilerin çoğunluğu artık Filistin yetkesi altındaydı; işgal edilmiş toprakların büyük kesimi ise İsrail'in elinde kalmıştı. Barış sürecini emlak pazarlığına dönüştüren büyük toprak pazarlığı işte böyle başladı.

Çok gecikmeli de olsa, Ekim 1998'de yeni İsrail başbakanı Benyamin Netanyahu tarafından imzalanan Wye River memorandumu, nihai statü görüşmelerinin ön hazırlığı olarak İsrail devletiyle Filistinliler arasında varılmış farklı ara anlaşmaları tamamlayacaktı. Bu memorandumun

başlıca maddeleri, İsrail birliklerinin Batı Şeria topraklarının % 13,1'inden daha çekilmesini, Filistinlilerin de İsrail'in güvenliğine yönelik yeni taahhütlerini içeriyordu. Sonunda 1999'daki Şarme'ş-Şeyh anlaşmasıyla, Ehud Barak Wye River anlaşmasının bazı maddelerini yeniden pazarlık masasına yatırtmayı başardı; güvenliğe yönelik düzenlemeleri daha da sertleştirirken, ordunun yeniden konuşlandırılmasının aşamalarını yeni bir takvime bağladı. Ama diğer sorunlar yine hiç ele alınmadı. Hiçbir harita çizilmedi, kaç tutsağın serbest bırakılacağı konusunda hiçbir sayı bildirilmedi, Yahudi yerleşimleri ve İsrail askeri üsleri dışında kalan Filistin topraklarından geri çekilişi tamamlayacak üçüncü yeniden konuşlandırma konusunda hiçbir takvim verilmedi. Bunun yerine, Barak ordunun çekilişinin nihai statü pazarlıklarının takvimine bağlanması konusunda ısrar ederek, her türlü anlaşmanın uygulanması önündeki yolları tıkadı. Clinton yönetimi, ne yazık ki her zaman olduğu gibi İsrail'e boyun eğdi ve Filistinlilere bunu kabul etmeleri için baskı yaptı.

O zaman 11-25 Temmuz 2000 tarihlerinde II. Camp David zirvesi toplandı: Ücra bir yerdeki başkanlık konutunda, en az yarım yüzyıllık bir çatışmayı birkaç günde çözmek için düzenlenmiş ve hiç hazırlık yapılmamış bir zirve. Başarısızlık kaçınılmazdı, ama ne Clinton ne de Barak bu başarısızlığın yaratacağı stratejik boşluğu algılamıştı. İsraillilerin "ya hep ya hiç" dayatması, önerileri reddedilirse Filistinlilerin aynı içler acısı koşullarda, hiçbir ilerleme umudu olmadan, Oslo anlaşmalarında öngörülmüş geri çekilmeler gerçekleştirilmeden yaşamaya devam edecekleri anlamına geliyordu. Böyle bir ültimatomun ya olağanüstü bir gelişmeye ya da patlamaya yol açacağı belliydi.

İki Farklı Okuma

Miras alınmış zaafları ve birikmiş engelleri anlayabilmek için, en başa dönmek gerek. Oslo İlkeleri Bildirgesi'nin biri metin düzeyinde, diğeri siyasal düzeyde gerçekleştirilecek iki farklı okuması (hızla göz gezdirilerek yapılsa bile) bu anlaşmaların bölgesel ve tarihsel bağlamları içine yerleştirilmesini sağlar. Bu muğlak ve her türlü yoruma açık anlaşmalar, olguları açıkça sergilemekten çok gizleme yaramaktadır. Yine de her türlü uyuş-

mazlığın, İsrail devletinin veto hakkına, dolayısıyla statükoyu, yani işgali sürdürme yetkisine sahip olduğu "birleşik bir bağlantı komitesi" tarafından çözüme bağlanması gerektiği açıkça belirtilmiştir. En şaşırtıcı olan, İsraillilerin yirmi yedi yıldır Filistin topraklarındaki yasadışı varlığını betimlemek için kullanılabilecek tek kesin ve meşru terim olan "işgal" sözcüğüne metinde hiç yer verilmemesidir. İşgal olgusu metnin hiçbir yerinde tanınmamış, sözcük asla kabul edilmemiş, yasadışı yerleşimlerden de hiç söz edilmemiştir. Bu konu da, çatışmanın diğer temel ve hassas sorunları gibi –Kudüs'ün işgali, mültecilere geri dönüş hakkı ve Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin hakkı– ertelenmiş, böylece İsrail'e bu konuları yedi yıl sonraya atma olanağı tanınmıştır.

Belgenin siyasal açıdan okunması, özellikle İsrail'in topraklar üzerindeki genel denetimi elinde tutması ve sürecin bütününü kendi istek ve ihtiyaçlarına göre uyarlama yetkisine sahip olması bağlamında, çok daha fazla sorun getirmektedir. Gerek pazarlıkların, gerekse alınan kararların aşama aşama uygulamaya konmasının öngörülmesi de bu sorunları büyütmektedir. En güçlü ortak olan İsrail devleti tüm kozları elinde tutuyor ve bu sonu gelmez sürecin ritmini, ruhunu, doğasını ve sonucunu dikte edebiliyordu. Ayrıca, BM gibi uluslararası bir hakemlik mercii öngörülmediği için, İsraillilerin Oslo sürecine yönelik ihlalleri hiç cezalandırılmadan sürüyordu. Tek garantör devlet olan ABD ise, İsrail devleti anlaşmaları ne zaman ihlal etse sesini yükseltme hakkına sahip olmasına karşın, susmayı tercih ediyordu. Bir yandan "namuslu bir arabulucu" olduğunu iddia ediyor, diğer yandan İsrail'le olan ittifakını ısrarla vurguluyordu. İsrail ise daha ilk günlerden başlayarak, yeni yerleşimler kurup iskân ederek, onları birbirine bağlayan yeni çevre yolları yaparak "toprakların bütünlüğünü ve sürekliliğini" parçalayıp, anlaşmaları ihlal ediyor, böylelikle tüm barış sürecini bozuyordu. Namussuz Amerikalı arabulucunun sürekli müttefiklerini kolladığı işgal edilmiş Doğu Kudüs'te de aynı politika uygulandı (bkz. dördüncü bölüm).

İsrail devleti ile FKÖ arasında, Beyaz Saray'ın çimleri üzerinde imzalanan Oslo anlaşmaları hemen depolitize edildi. İsrailliler, her maddesi yeni bir anlaşmayı gerektiren veya en çelişkili yorumlara açık içi boş bir çer-

çevenin söz konusu olmasından yararlandı. Bizzat genelkurmay başkanı Ehud Barak'ın ve General Uzi Dayan'ın komutasındaki İsrail ordusu, denetimlerini artırabilmek amacıyla ara anlaşmaları askerileştirmeye başladı. Bu tehlikeli mantık, sonunda Batı Şeria ve Gazze'nin iki yerine üç bölgeye (A, B ve C) bölünmesine yol açtı.

Anlaşmalar artık, askıya alınmalarına bahane teşkil edecek en küçük bir olayın insafına kalmıştı; bu arada toprakların Filistinlilere devri de durmadan geciktiriliyor ve iş karmaşıklaştırılıyordu. Bu anlaşmalar İsrail'e her türlü ekonomik ve politik düzenleme konusunda veto hakkı da tanıyordu. Filistinlilerin, yasama meclislerindeki üye sayısından KDV oranına kadar her kararı İsrail'in onayından geçmek zorundaydı. Daha sonra CIA'in iki taraf arasında hakemliğe atanması da güvenliğin siyaset, kısa vadeli düzenlemelerin de uzun vadeli istikrar karşısındaki önceliğini iyice artırmaktan başka bir işe yaramadı. Bu arada, Amerikan yardımı sayesinde söz konusu topraklara her türlü coğrafi sürekliliği kıran ve ulaşım özgürlüğünü olanaksızlaştıran altmış iki yeni askeri üs kuruldu.[2]

Barış sürecinin başlangıcından üç yıl sonra, İsrailliler Gazze ve Batı Şeria'nın işgal edilmiş topraklarının sadece % 3'ündeki (o da ayrı ayrı yerlerden) birliklerini çekmişler, askerlerini "yeniden konuşlandırmamışlardı". (Oysa Oslo anlaşmalarında bu toprakların yaklaşık %90'ından geri çekilmesi öngörülmüştü.) İsrail'in geri çekildiği bu yerler de, köklerinden koparılmış Filistinlilerin yaşadığı aşırı kalabalık kentlerden ve mülteci kamplarından oluşan yedi adacıktı; çevrelerinden tecrit edilmiş ve İsrail denetimindeki bölgelerle kuşatılmışlardı. Bölgenin % 97'sini işgale devam etmekle sınırlı kalmayan İsrail, Yahudi yerleşimlerini genişletmeyi ve Doğu Kudüs'ü Yahudileştirmeyi kesintisiz bir biçimde (Rabin-Peres hükümetinde de) sürdürürken bu topraklardaki Filistinliler tarafından seçilen Filistin Ulusal Yönetimi söz konusu adacıkları "yönetmek" durumundaydı.

Anlaşmalarda, özellikle de Wye River ve Şarme'ş-Şeyh'te, İsraillilerin uygulaması gereken bütün noktalar muğlak ve yeterince tanımlanmamış halde bırakılırken, Filistinlilerin yükümlülükleri titizlikle ayrıntılandırılmıştı. Wye River memorandumunun üçte ikisi güvenliğe ilişkin ayrıntıları ele alırken, İsrail ordusunun geri çekilmesi, nihai statü vb temel sorun-

lara geri kalan üçte birlik bölümde ve son derece genel ifadelerle değinilmiş, İsrail boşlukları istediği gibi doldurma konusunda tamamen serbest bırakılmıştı. Örneğin Netanyahu hükümetinin isteği üzerine ve Amerikalıların da suç ortaklığı sayesinde, tutukluların serbest bırakılması konusunda hiçbir şey kesinleştirilmediği gibi, İsrail'in geri çekileceği bölgeleri açıkça belirten bir harita da çıkarılmamıştı. İsrail boşaltacağı bölgelere ve –siyasi tutuklulardan daha çok– kaç adi tutukluyu serbest bırakacağına istediği gibi karar verebildi. Hatta en son Şarme'ş-Şeyh anlaşmasında Barak hükümeti, Netanyahu'nun metnin üçte ikisini kaplayan güvenlik taleplerini yetersiz buldu. En son güvenlik düzenlemeleri yeniden gözden geçirildi ve Barak "ılımlı tavrı" nedeniyle Amerikalılar tarafından tebrik edildi.

Demek ki ne zaman yeni bir zirve toplanıp yeni bir metin imzalansa, durum daha da kötüye gitmiş, çünkü her yeni metin anlaşmalar ihlal edildiği ve önceki başarısızlıkları telafi etmek gerektiği için hazırlanmıştı. Diplomatik sürecin "başarısı" asla sosyoekonomik ve siyasal bir gerçeklik olarak sahaya yansımamıştı. Yedi yıl boyunca barış süreci etrafında harekete geçirilen yoğun diplomatik etkinlik sürekli anlam belirsizliklerini "aşmak"tan ibaret kalmış, ama her belirsizlik bir yenisini doğurmuştu. Bu arada İsrail'in lehine olan maddelerin uygulanması işgal edilmiş/özerk toprakların ekonomisine ve politikasına büyük zararlar vermiş, Filistinlilerin hayat kalitesinde ve düzeyinde bozulmaya yol açmıştı. Oslo diplomatik mizanseni uluslararası medya organlarında iyi bir izlenim uyandırmışsa da, bu korkunç bir aldatmacadan başka bir şey değildi. Sonunda tüm bahaneler ve kendini haklı çıkarma girişimleri tükenince, maske düştü ve Oslo'nun tüm ortakları hayal kırıklığına uğratan gerçek yüzü göründü. Sam Amca ne Oslo'nun düğümlerini çözebiliyor, ne de şapkasından yeni güvercinler çıkartabiliyordu. İsrailli nişancıların ve sokaklarda öldürülen çocukların televizyonda veya başka yerlerde yayınlanan görüntüleri sürecin tüm büyüsünü yok etti.

"Yapıcı Anlam Esnekliği" veya Enayiler Pazarı

Barış sürecinin başarısızlığa uğrayacağı, hayale kapılmayan gözlemcilerin öngörebildiği bir olguydu. Süreç çıkmaza girdi, çünkü Filistinli-

lerin temel ve meşru ulusal haklarının geri verilmesine yönelmedi. Yine de üç nedenden ötürü hayatta kalabildi.

Birincisi, Filistin'in asgari talepleriyle İsrail'in azami talepleri arasındaki ince ortak çizgiye dayanıyordu. Sürecin Körfez Savaşı'ndan ve Doğu blokunun çöküşünden kısa süre sonra, FKÖ'nün iflas ettiği ve çöküşün eşiğine geldiği bir anda başlatıldığını hatırlatmak gerek. İsrailliler ise eli zayıflamış Filistin delegasyonunu Washington'da açmaza düşürmeyi başarmıştı. FKÖ, pazarlık masasına kabul edilmek ve "meşru" muhatap olarak değerlendirilmek için, kolonizasyon politikasına göz yumdu, kendi tüzüğünden ve silahlı mücadeleden vazgeçti, bir süreliğine mülteciler sorununu da göz ardı etti; tek amacı, Gazze'ye ve bir ihtimal Batı Şeria'nın bir bölümüne yerleşmekti. Süreç bir kez başlatıldıktan sonra, İsrail bayram ederken Filistin yönetimi soluğunu tuttu. O zamandan beri iki taraf arasında hiçbir uzlaşma zemini bulunamadı.

İkinci neden, sürecin daha sonra yapay biçimde ayakta tutulmasıdır; sahadaki tatmin edici ilerlemelerden çok, giderek dış baskılara dayanmaya başlamıştır. Süreç, Amerika'nın diplomatik baskısı ve uluslararası yardım "sayesinde" bir türlü sona ermemiştir, yani başarıyla battığı söylenebilir! Filistinliler, eski anlaşmalar henüz uygulanmaya konmadan, durmadan yeni görüşmelere zorlanıyordu. Daha Netanyahu ara anlaşmaları bile hayata geçirmeden, önce Hebron, sonra Wye River anlaşmalarını imzalamak zorunda kaldılar. Amerikan diplomasisinin sihirli değneği altında aynı noktalar üzerinde sürdürülen bu garip pazarlık ve yeniden pazarlık dizisi, barış sürecini İsrail'in topraklarını genişletmesi ve nüfus gruplarını denetim altına alması sistemine dönüştürdü. Bu arada tamamen Amerikan oyununa bağımlı hale gelen Filistinliler, Clinton yönetiminin yalan sözleri ve sahte güvenceleriyle oyalanıyordu.

Üçüncü olarak, süreç son dönemde, ara anlaşmalardaki başarısızlıkların nihai aşamada giderilebileceği umuduyla ayakta kaldı. Ara aşamaların, diplomatik dildeki ifadeyle, "yapıcı anlam esnekliği"nin aldatıcı bir anlam esnekliği olduğu ortaya çıktı. Filistinliler, nihai statü pazarlıklarını beklerken yol alabilmek için kendilerine önerilen her şeyi kabullenmeleri gerektiğine inandırılıyordu; iş, nihai statü tartışmalarına gelince, tüm hak-

larını talep edebileceklerdi. "Ne kadar verirsen o kadar alırsın" diye yanlış bir biçimde betimlenen süreç, aslında Filistinlilerin elinden topraklarını kendi "rızalarıyla" almak anlamına geliyordu; daha sonra zaten onlara ait olanların "cömert bir biçimde" bırakılacağına da söz veriliyordu. Zaman geçtikçe, Oslo perspektiflerinden uzaklaşılıyor, bu nedenle de nihai statünün içeriği giderek boşalıyordu sanki: Kudüs kuşatılmış, Batı Şeria ise Yahudi yerleşimleri ve çevre yollarıyla bölünmüştü.

İsrail'deki Siyasal Kriz Diplomasiyi Kundaklıyor

Yedi yıl boyunca İsrail'de birbirini izleyen hükümet değişiklikleri de –İzak Rabin, Şimon Peres, Benyamin Netanyahu ve en son olarak Ehud Barak– anlaşmaları zayıflattı. Ehud Barak'ın Aralık 2000'deki istifasının da bir kez daha altını çizdiği gibi, liderlik krizi Yahudi devletinin kültürünün ve siyasal sisteminin dibini oymaktadır. Dinginlik dönemlerinde anlaşmaya yönelik sergilenen uzlaşıcı tavır, çalkantılı dönemlerde ise tavırların sertleşmesi, bir İsrail De Gaulle'ü çıkmadıkça barışın kurulamayacağını gösteriyor. İç eleştirilere ve muhalefete kafa tutup Filistinlilerle barış yapmak için tarihsel kararlar alabilecek bir lider gerekiyor.

Peres'in başlangıçta barış süreci konusundaki coşkusu Rabin'i Oslo'ya gitmeye ikna etmek için vazgeçilmez bir unsurdu. Ama Rabin'in öldürülmesi ve bu olayın ortaya çıkardıkları, İsrail'de Pandora'nın kutusunun açılmasına neden oldu. Şu çelişkiye bakın ki, bu cinayetin azmettiricileri bir yıl sonraki seçimleri kazandı. Rabin'in öldürülmesi asla münferit bir olay değildi, sistemdeki gerçek bir krizi ve İsrail "sokaklarındaki" derin çatlağı yansıtıyordu. 1993 ile 1995 arasında İsrail'de hüküm süren kin ve provokasyon ortamı dışında, İsrail ordusunun son yirmi yıldaki radikalleşmesinin de bu işte rol oynadığı sonradan anlaşıldı. Yigal Amir'i Rabin'i öldürmeye teşvik eden İsrail istihbarat görevlisinin, anlaşıldığı kadarıyla ikili bir ajan olduğu ortaya çıktı; güvenlik servisleri içindeki gerici akım hesabına çalışıyordu. İsrail ordusu 1967'den bu yana İsrail toplumu içinde de giderek mesafe kat eden aşırı unsurların etkileriyle karşı karşıya kalmıştı. Rabin'e karşı kurulan "komplo"nun çapı bilinmiyor, ama tek başına bir aşırılık yanlısının kendiliğinden eyleminin söz konusu olmadığı da çok açık.

Peres, Rabin cinayetinin halkta yarattığı boğuntudan yararlanıp, "muhatabı" Yaser Arafat'la bir anlaşmayı hedefleyecek önlemleri alacağına, alışılmış oportünizmine geri döndü. Filistinlilere karşı tavrını sertleştirdi ve bir koalisyon kurabilmek için, Rabin karşıtı gösteriler düzenleyip onu hain ilan eden ulusal dinci partiyle flört etmeye başladı. Ayrıca Peres yeni başbakan olarak, Filistin başkanının elini sıktığı için öldürülen Rabin'in cenaze törenine Arafat'ı davet etmeyi reddetti. Kanımca, barış sürecinin sona erişinin ilk işareti Rabin'in ölümünden çok Peres'in bu olumsuz yaklaşımıdır. O zamandan beri süreç baş aşağı inişe geçmiştir.

Peres gerek Filistin gerekse Lübnan'da hızla şiddet yoluna saptı; 1996 başında Lübnan'da Kana katliamı yaşandı. Filistin güvenliğinin koruması altındaki aşırı İslamcı bir önderin öldürülmesi emrini de askerlerin baskısıyla verdi. Halbuki o sırada Hamas operasyonları azalmaya yüz tutmuştu. Peres'in kötü bir zamanda ve terörizmle mücadele bahanesiyle başlattığı şiddetin tırmanması, İslamcı Hamas hareketinin de karşı şiddeti tırmandırmasına yol açtı. Şiddet sarmalı tetiklenmişti: İsrailli sivillerin ölümüne neden olan intihar eylemleri, Filistin bölgelerinin ablukaya alınması ve Filistinli sivillere karşı alınan diğer toplu zorlayıcı tedbirler.

Barış sürecindeki belirsiz ilerleyiş nedeniyle güvenlik duyguları sarsılan İsrailliler, bunun mantıksal sonucu olarak, seçimlerde aşırılık yanlısı popülist Netanyahu'ya oy verdiler. Seçmenlerinin yeni güvenlik taleplerinin baskısı altındaki Netanyahu, sürecin tamamını kundaklamak amacıyla, öncülleri tarafından imzalanmış anlaşmaların uygulanmasını erteledi. Bu arada Washington, barış sürecini ayakta tutabilmek amacıyla İsrail'in işgal ettiği toprakların % 13'ünden fazlasından çekilmesini öngören Wye River anlaşmasını imzalaması için, Netanyahu'ya baskı yaptı. Netanyahu döneminde muhalefete karşı baskıcı önlemler almak zorunda kalan Filistinlilerin durumu ise onun ardılı Ehud Barak'la birlikte de değişmedi. Barak yeni güvenlik güvenceleri istemek adına iktidara gelmişti. Daha da kötüsü, tüm barış süreci BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararına dayansa da, bu kararın uygulanmasının İsrail'i 4 Haziran 1967'deki sınırlarına geri çekilmeye zorlamadığını açıkladı. Oysa hem Filistinlilerin talebi buydu, hem de söz konusu karar, İsrail devleti ile Batı Şeria arasında hiçbir za-

man uluslararası bir sınır bulunmadığını gerekçe göstererek, bu geri çekilmeyi öngörüyordu. Barak, nihai statü konusunda bir çerçeve anlaşmaya varılmadan, başka hiçbir geri çekilmenin söz konusu olmayacağını da açıkladı;[3] fakat hepsi bu kadarla da kalmadı.

Camp David Soytarılığı

Barak'ın seçilmesinden bir yıl sonra, İsraillilerin % 77'si yeni başbakan iktidara geldiğinden beri durumlarında bir düzelme olmadığını ifade ederken, belirleyici bir seçim zaferi çevresinde inşa edilmiş koalisyon da hızla yıpranıyordu.[4] "Yurttaşlık devrimi" söylemine sarılan Barak, anayasada, örneğin medeni nikâha izin veren bir liberalleşmenin sağ kesimi dinciler ve laikler diye bölerek laikleri hükümetin yanına çekebileceğini umuyordu.

Ama Barak'ın hiçbir cambazlığı başarılı olmadı. Krizin kökünün İbrani devletinin barış süreci karşısındaki tavrına bağlı olduğu açıktı. Knesset'te sağcı ve dinci partiler hızla yükseliyordu. Sürecin felce uğramasının ülkenin siyasal yaşamını zarara uğrattığı belliydi. Bu arada hiçbir ilerleme kaydedilmediğini gören Filistinliler, işgal edilmiş topraklarda kendi devletlerini kurma isteğini dile getiriyor, İsrail de böyle bir şey olursa zor kullanarak ve söz konusu toprakları ilhak ederek misilleme yapacağı tehdidini savuruyordu. Barak, Ortadoğu'da yeni bir diplomatik "zafer" arayışında olan Clinton'a da zarar vererek, imzalanmış anlaşmaların uygulamaya konmasını yeniden ele almayı reddetti. O zaman tüm diplomasi yıldızları –Filistinliler hariç hepsi– ani bir kararla, bir zirve toplanması konusunda anlaştı. Böylece Camp David'e gelindi.

Barış sürecinin en büyük aldatmacası burada yaşandı. Barak Camp David'e ültimatomunu Filistinlilere dayatmak üzere gitti: Ya kendi aleyhlerine olacak bir anlaşmayı kabul edecek ya da bu anlaşmayı reddederek İsrail kamuoyu ve uluslararası kamuoyu önünde Filistin yönetiminin barış için yeterince olgunlaşmadığını kanıtlayacaklardı. Bu kabul edilemez seçenek Başkan Clinton ve onun siyonist Yahudi danışmanları tarafından da açıkça destekleniyordu. Pazarlık hiçbir yasal veya uluslararası referansa dayandırılmamıştı. Sadece "Amerika'nın iyi niyeti"ne güvenmek gerekiyor-

du. Bu iyi niyet de aslında bir dizi İsrail yönlendirmesi ve aldatmacası anlamına geliyordu tabii ki.

İsraillilerin kuliste önerip Filistinlilerin reddettiği haksız öneriler, "Amerikan uzlaşma önerileri" olarak sunuluyor ve Filistinlilere de bunları kabul etmeleri için baskı yapılıyordu. Filistinlilerin her reddinin ardından, Amerikalılar içeriği aynen bırakıp ambalajı değiştiriyorlardı. Söz konusu olan, uluslararası sınırların denetiminin İsrail'de kalması, Filistinlilere de Batı Şeria'nın sadece belli kesimlerinin (tarihsel Filistin topraklarının sadece % 22'si) geri verilmesiydi. Filistinlilerin, 3,7 milyon mülteciye ilişkin İsrail önerisini de kabul etmesi isteniyordu. Bu öneride tazminat, kendilerini kabul edecek ülkelere yerleştirilme veya Batı'ya göç öngörülüyor, ama birkaç bin yaşlı insan dışında kendi topraklarına geri dönüş hakkı tanınmıyordu. Son olarak Filistinlilere, Doğu Kudüs üstünde bir "işlevsel yetke" ve Haremü'ş-Şerif'in denetimi veriliyordu.[5]

Ültimatomu sunma işini İsrail'in yerine üstlenen Clinton, böylelikle Arafat'a baskı yapmaya çalıştı: Kudüs ve mülteciler konusundan vazgeçmesi karşılığında, minik bir Filistin devleti tanınacaktı. Bu düzenleme, Clinton'ın hafta sonunda gideceği Okinawa'daki G7 zirvesinde kararlaştırılacak bir uluslararası yardım paketiyle desteklenecekti. Amerikan planı, anlaşmanın imzalanmasını çabuklaştırabilmek için, Kudüs sorununu birkaç yıl ertelemeyi amaçlıyordu. Arafat, İsrail-Amerikan "teklif"ini reddetti ve Barak'la uzlaşmaya doğru adım atmadığı için eleştirildi. Clinton Japonya'dan dönüşünde, Barak kadar "esnek" olmamakla suçladığı Arafat'ı, Filistinlileri tecrit etmekle, yardımları askıya almakla vb tehdit etti. Filistinliler İsrail'e doğru yürümeleri gereken yolun çoğunu kat etmişti aslında, ama muhataplarının iştahı Filistinlilerin haklarını silip süpürdükçe arttığı için, anlaşılan bu da yetmemişti. Ne çatışmaya, ne de Filistinlilerin taleplerine son veren bu çarpık ve çürük çözüm kalıcı olamazdı. Zirve başarısızlığa uğradı ve durum bozulmaya başladı.

Camp David'de gerçeklerin ortaya dökülmesi saati geldiğinde, İsrail dört "olmazsa olmaz"ını açıkladı: 1967 sınırlarına geri dönülmeyecek, Yahudi yerleşimleri kaldırılmayacak, Kudüs'ten geri çekilinmeyecek ve Filistinlilere egemenlik hakkı tanınmayacak. Gerçi İsrail'in "hayır"larını Ba-

rak dile getirmişti, ama bunlar Yahudi devletinin siyasal sınıfının tümünün düşüncelerini yansıtıyordu. Denetimi ellerinde tutmak ve Filistin bağımsızlığına ancak bir karşılıklı bağımlılık veya Filistin'in İsrail'e bağımlılığı çerçevesinde izin vermek konusunda ulusal bir uzlaşma olduğu açıktı.

Barak, hükümetinin Camp David'de sergilediği diplomatik etkinliği "başarı" olarak nitelendirdi; zaten başbakan oraya barış sürecinden çok kendi kellesini kurtarmaya gitmişti. Sonuç: "İsrail devleti elindeki toprakları korudu ve uluslararası topluluğun desteğini sağladı. İyi bir askeri komutan olan Barak hiç kuşkusuz 'rakibini' zor duruma sokup kendi manevra alanını genişletmeye bakmıştı. Askeri stratejisi sonuç aldı, ama siyasi süreç başarısızlığa uğradı ve şiddet olayları patlak verdi."[6]

Sonraki aylar içinde, Barak ve Ben Ami Camp David'deki düşüncelerin farklı çeşitlemelerini ileri sürdüler, kimi zaman daha çok toprak önerdiler, ama buna karşılık güvenlik düzeyinde daha geniş talepler dayattılar. Taba'da (Mısır) yapılan son dakika girişimleri de uçurumu kapatmaya yetmedi, zaten bu görüşmeler tüm kamuoyu yoklamalarının Barak'ın Şubat 2001'deki seçimlerini kaybedeceğini gösterdiği bir ortamda yapıldı. Nitekim Barak bu seçimleri kaybetti ve onunla birlikte bir diğer kaybeden de barış süreci oldu.

Dördüncü Bölüm

ABD VE BARIŞ SÜRECİ

Körfez Savaşı'ndan sonra başlatılan Amerikalıların gözetimindeki İsrail-Arap barış süreci, o zamandan beri Ortadoğu'nun gündelik gerçekliğinin en önemli unsurlarından biri haline geldi. Soğuk Savaş sonrası dönemde nereden gelirse gelsin saldırılara karşı mücadele etmek ve Doğu-Batı düşmanlığının uzun süre önünü tıkadığı uluslararası meşruiyet ilkelerini uygulamak için 1991'de Madrid'de bir uluslararası Ortadoğu Barış Konferansı toplandı. Açıklamalar, barış ve istikrarı oluşturmak için, Kuveyt'i işgalinden dolayı Irak'a uygulanan yaptırımlardan vazgeçilmesi ve bölgenin her türlü çatışma ve işgalden, özellikle de İsrail'in Arap topraklarını işgalinden kurtarılması isteğini yansıtıyordu. Ama Washington tam tersine, bölgeler arası ilişkileri Amerikan önceliklerine ve İsrail devletinin çıkarlarına göre dönüştürmekle işe başladı. Washington'un düzenlediği resmi anlaşmalar İsrail'in ekonomik hegemonyasını sağlamlaştırıp, istikrarsız ve ekonomik açıdan bağımlı Filistin karşısındaki askeri üstünlüğünü güçlendirdi.

Başka bir "vaat edilmiş toprak"ta "etnik temizlik" yaptığı için bir aralar "yeni İsrail" olarak tanımlanan ABD, gerçekten de kendilerinin beceremediğini başaran İsrail'in sömürgeci tutumuyla tamamen özdeşleşti: ABD Vietnam'da yenilgiye uğrarken, İsrail devleti 1967'de Arap ordularını ezmeyi başarmıştı. Ortadoğu'daki Amerikan diplomasisi genel anlamda güvenlik önlemlerine, askeri operasyonlara ve güç dengelerine dayandırıldı. ABD'nin enerji kaynakları konusunda Batı'ya karşı üstünlüğünü savaşla, dayatmayla, ablukayla, yıldırmayla, komployla ve caydırıcı askeri eylemlerle güvence altına aldığı Körfez bölgesinde de bu tür bir diplomasi uygulanmaktadır. İsrail'in Arap komşuları karşısındaki üstünlüğünü sağlamlaştırdıkları ve "düşman" ulusal Arap rejimlerine karşı savaş çabalarını destekledikleri Yakındoğu'da da benzer bir politika sürdürmektedirler.

Barış sürecine yönelik Amerikan politikası birçok kez üslup değiştirmiş, ama mantığı hiç değişmemiştir. Amerikalılar pazarlıkların her aşa-

masında, ilgili taraflar arasındaki ilişkileri kolaylaştıran ev sahibi ülkeden uzlaşmaları kaleme alan ve bunları muhataplarına dayatan tam yetkili taraf konumuna kadar değişen, çeşitli roller üstlenmiştir. En önemlisi de tek zorunlu siyasal ve diplomatik referans haline gelmişler, uzlaşmaların garantörü olup, görüşmecilerden her biri için teminat mektupları kaleme almışlar, böylelikle hem yargıç, hem taraf olmuşlardır.

Bu durumda ABD'nin İsrail karşısında takındığı yatıştırıcı tavrın ve uluslararası meşruiyetin zorlayıcı şartlarına karşı gösterdikleri saygısızlığın, Oslo sürecini başarısızlığa uğratması kaçınılmazdı; başarısızlığın en büyük sorumlusu ABD'dir.

Amerikan Diplomasisinin Genel Tavır Çizgileri

Filistinliler ve İsrailliler Oslo anlaşmalarını 1993'te Beyaz Saray'da imzaladığından bu yana, Amerikan diplomatik çabalarını dört etken şekillendirdi: İsrail devletiyle ideolojik-stratejik ilişkiler; içeride özellikle başkanların veya kongre üyelerinin siyasi kariyerlerini etkileyebilme gücüyle tanınan Yahudi lobisinden kaynaklanan baskılar; Yakındoğu'da Türkiye'nin de katılımıyla Doğu Akdeniz'de bir ticari işbirliği ve güvenlik bölgesi oluşturulması; son olarak da, uluslararası topluluğun ve gerek Amerikan hukuki mercilerinin, gerekse Birleşmiş Milletler'in çatışmanın çözüme bağlanması sürecinin kesinlikle dışında bırakılması.

Bu dört etken İsrail'i yakından ilgilendiriyordu. Bu nedenle ABD, sürecin kalıcılığını güvence altına alabilmek için, pazarlıklar sırasında sürekli bazı ilkelere uymak zorunda kaldı: İsrail devletinin iç istikrarını ve siyasal-ekonomik dengesini güvenceye almak, yani Rabin, Peres, Barak hükümetlerine tam ve koşulsuz destek verip, sürece karşı olduğunu açıklayan Netanyahu hükümetinin tavrını bile meşrulaştırmak; İsraillilerin güvenlik gerekçelerini hiç çekincesiz kabul etmek (çünkü onlar kendi güvenlikleri için neyin gerektiğini herkesten iyi bilir); İsrail'in tüm bölgedeki askeri üstünlüğünü sürdürmek; Filistinlilerin bağımlılık durumunun değişmesini engellemek için İsrail ile Filistin arasındaki askeri ve hukuki dengesizliği korumak; İsrailliler ile Filistinliler arasında, "demokratik" ve "cömert" siyonist devlet lehine bir ahlaki asimetri oluşturmak, böylelikle "bu ahlaki

fazlalığın" Filistin tarafında bir "açık" olarak gözükmesini sağlamak; süreçteki tüm adımların ve girişimlerin pazarlık masasına getirilmeden önce İsrail'le eşgüdüm içinde düzenlenmesini sağlamak.

ABD bu bağlamda hiçbir zaman, Bill Clinton'ın iddia ettiği gibi "namuslu arabulucu" veya bölgede barışın mimarı olmadı. Filistinlilerin son Camp David zirvesinde şaşkınlıkla keşfettiği gibi, yaklaşımları dayatmacı, bakışları da emperyalistti. Amerikalıların müttefikleri İsrail'i ölçüsüzce destekleyen tavrı, –çoğunluğu siyonist Yahudilerden oluşan–[1] Clinton ekibinin İsrail sağı veya solu adına davranma biçimiyle kendini iyice açığa vurdu. Birçok kez İsrail önerilerini Filistinlilere "Amerikan önerileri" diye sundular; oysa Barak hükümeti aynı önerileri Arafat'a gizli kanallardan zaten iletmişti. Filistinliler bu önerileri reddedince Washington onları uluslararası hukukun metnine ve ruhuna karşı çıkmakla suçladı.

Ayrıca ABD İsrail devletine, barış için "riskler"e girdiği ve bu riskler de fazla büyük olduğu takdirde, destek güvencesi verdi. Bu "riskler"in her zamanki gibi önemli olduğu anlaşılıyor! Böylelikle İsrail işin başından beri anlaşmaların uygulanmasını reddettiğinde de, görüşmelerin zeminini oluşturan BM kararlarını, özellikle barış karşılığında toprakların geri verilmesini öngören 242 sayılı kararı ihlal ettiğinde de, hiçbir yaptırımla karşılaşmadı.[2]

Casablanca, Amman veya Doha'da da ekonominin liberalleştirilmesini, özelleştirmeleri ve piyasaların açılmasını sağlayacak önlemlerin önündeki engelleri kaldırabilmek için ekonomik konferanslar toplandı. Körfez Savaşı sonrasının bu yeni anlayışı içinde, Washington İsrail'i genişletilmiş bir askeri ve ekonomik yardımla desteklerken, Filistin Ulusal Yönetimi'nin güvenlik servislerini, barış sürecindeki haksızlıkların doğal olarak yol açtığı protesto hareketlerini bastırabilmeleri için finanse etti. Üstelik Clinton yönetimi, arabulucu rolünü koruyabilmek için, tam kendine özgü aldatmacalara da başvurdu. Örneğin Filistin sorumlularına yalan söyledi: Bir yandan kendilerini anladığına, hayal kırıklığı ve kaygı içindeki Filistinlilere sempati duyduğuna inandırırken, özellikle Birleşmiş Milletler kararlarını ihlal ederek onları aldattı.

Amerikan yöneticilerinin en sık başvurduğu girişimlerden biri, anlaşmaları "teminat mektupları"yla tamamlamaktı; her iki tarafın da görüş-

melerden uzaklaştırılmamak için bu mektupları imzalaması gerekiyordu. Bu konuda dik kafalılık edenleri teşvik amacıyla da burslar, krediler, silah yardımı ve Başkan Clinton'la sık sık görüşme olanağı veriliyordu. Kuşkuları yatıştırmak üzere tasarlanan bu mektuplar hiçbir şeyi değiştirmedi. Söz konusu olan, havuç ve sopa diplomasisiydi. Zaten Yahudi yerleşimlerine ve Kudüs'e yönelik teminatlar, Amerikan yönetiminin aldatmacasını ortaya koydu (bkz. daha ileride altıncı bölüm).

Barış mı Güvenlikten Geçer, Güvenlik mi Barıştan?

Amerika'nın barış sürecine yaklaşımı, tıpkı İsrail'inki gibi, güvenliği ve buna ilişkin askeri önlemleri barışın güvenceleri olarak değerlendirip, bunun tersine, yani güvenliğin en iyi güvencesinin barış olduğu görüşüne itibar etmedi. ABD, İsraillilerin tavrını benimsedi: Otuz üç yıllık işgalin ardından bir barış anlaşmasının yolunu açabilmek için kısmen geri çekilmektense, işgal edilmiş toprakların kısmen boşaltılmasından önce bir barış anlaşması elde etmek. Yedi yıllık süreç boyunca İsrail –ve onun peşinden ayrılmayan ABD– durmadan güvenliğe vurgu yaptı ve bu konuda karşılıklı anlaşmalar, sistemli eşgüdümler ve engelleyici önlemler talep etmekten hiç geri kalmadı.

CIA, Oslo barış anlaşmalarına ve bunlara ek Kahire, Taba, Hebron, Wye River veya Şarme'ş-Şeyh anlaşmalarına dayanarak, sahada güvenlik rolünü üstlenmeye başladı. Böylelikle bu anlaşmaların güvenliğe ilişkin maddelerinin uygulanmasında ABD taraf oldu.[3] CIA, Wye River anlaşmasının 2. maddesi gereğince, 1998'den beri İsrail ve Filistin güvenlik sorumlularıyla haftada iki kez yapılan iki ya da üç taraflı toplantılara katılmakta, Filistinlilerin barış süreci muhaliflerine karşı aldığı (İsrail polisiyle) hukuki işbirliği ve engelleyici güvenlik önlemlerini denetlemektedir.[4] Bu nedenle CIA, Filistin güvenliğinin genel karargâhının bulunduğu Gazze'deki iktidar yapılarının bir parçasını oluşturmaktadır. Dokuz Filistin güvenlik birimi Amerikan bütçesinden finanse edilip, İsrail ve CIA ile eşgüdüm içinde hareket etmektedir; bu durum İkinci İntifada başladıktan sonra da sürmüştür.

Nihai statü üzerine pazarlıklar başladıktan kısa süre sonra, Washington Amerikan vergi mükelleflerine yaklaşık 17 milyar dolara mal ola-

cak bir askeri yardım "paketi" konusunda İsrailli yetkililerle görüşmelere girişti. İsrail bu "paketi", Suriye ve Filistin'le imzalayacağı ve Golan tepeleriyle Batı Şeria'dan çekilmesini öngörecek olası barış anlaşmalarının bir koşulu olarak görüyordu. Washington ayrıca İsrail'e, İkinci Dünya Savaşı sonrasında NATO üyeleri, Japonya ve Güney Kore arasında imzalanana benzeyen bir savunma paktı önerdi. (Barak hükümeti ise, İsrail devletinin askeri girişimlerindeki özgürlüğünü kısıtlayabilecek bu paktın daha tek yönlü bir versiyonunu dayattı; Barak, İsrail devleti ile ABD arasındaki, İsrail'e güvenlik, askeri yardım ve uzun vadede Arap komşuları karşısında üstünlük sağlayan stratejik ilişkilerin artırılmasını yeğledi.[5])

ABD Yasadışı Yahudi Yerleşimlerini Onaylıyor

Son otuz yıl zarfında işgal edilmiş topraklardaki İsrail yerleşimleri konusundaki Amerikan tavrı, kendi zıddına ve barış çabalarının da aleyhine döndü. 60'ların sonunda resmi Amerikan çizgisi 4. Cenevre Sözleşmesi'nin işgal edilmiş topraklara uygulanabileceğinin altını çiziyordu. Ama 80'li yıllarda başkan Ronald Reagan Yahudi yerleşimlerini yasadışı görmediğini belirterek, biraz daha "farklı" bir Amerikan tavrı geliştirdi. Yine de ABD, "barışın önünde bir engel" olarak değerlendirdiği Yahudi yerleşimlerine karşı çıkmayı sürdürdü. 1990'da, Körfez Savaşı'ndan sonra, başkan George Bush'un barış sürecini yeniden başlatma girişimi sırasında, Amerikan tavrı yine sertleşti, dışişlerinden sorumlu devlet sekreteri James Baker, İsrail'e sıkça yaptığı ziyaretlerin her birinde kendisini yeni Yahudi yerleşimlerini duyurarak karşılayan başbakan İzak Şamir'e öfkesini ifade etti.

18 Ekim 1991'de Filistinlilere verilen Amerikan "teminat mektubu" şunu vurguluyordu: "ABD uzun süredir, sadece pazarlıklarla karara bağlanabilecek çözümleri tek yanlı olarak dayatmaya çalışacak girişimlerden tüm tarafların uzak durması gerektiği kanısındadır. Bu anlamda ABD 1967'de işgal edilmiş topraklarda yerleşimler kurulmasına karşıdır ve karşı olmaya da devam edecektir, çünkü bu yerleşimler barışın önünde bir engeldir." Mektup şöyle devam ediyordu: "Bu nedenle İsrail devletinin Doğu Kudüs'ü ilhak etmesini ve belediye sınırlarını genişletmesini tanımıyor, tüm tarafları yerel gerilimleri şiddetlendirecek, pazarlıkları güçleştirecek ve

nihai sonuç hakkında önyargılar oluşmasına neden olacak tek taraflı girişimlerden kaçınmaya çağırıyoruz."

Sekiz yıl sonra, 4 Eylül 1999 tarihli –bu kez devlet sekreteri Madeleine Albright'ın denetiminde yazılmış– bir teminat mektubunda şunlar vurgulanıyordu: "[Dördüncü olarak,] [Yahudi] yerleşimler[in]e ilişkin kaygılarınızın bilincindeyiz. Başkan Clinton'ın da geçmişte size yazdığı gibi, yerleşimlerin İsrail-Filistin barış arayışına ne kadar yıkıcı bir etki yaptığını ABD bilmektedir."

Bu iki mektup arasında geçen sürede, İsrail, kimi zaman Amerikan yardımı fonlarını da dolaylı yoldan kullanarak yerleşimleri çoğaltmıştı. Üstelik Washington Barak hükümetinin Kudüs'e komşu Ebu Ganim semtindeki (Harhoma) yapım çalışmasının ilk aşamasını tamamladığını gayet iyi bilmekle birlikte, Madeleine Albright 1999 tarihli teminat mektubunun hiçbir yerinde özel olarak Kudüs'e değinmemişti.

Oysa Temmuz 1969'da, savaşın sona ermesinden ve İsraillilerin Doğu Kudüs'ü işgal etmesinden iki yıl sonra, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki Amerikan temsilcisi büyükelçi Yost, işgal edilmiş topraklar hakkındaki 4. Cenevre Sözleşmesi'nin Doğu Kudüs örneğine uyduğunu ve dolayısıyla işgal edilen kentin nihai bir çözüm benimseninceye kadar olduğu gibi bırakılması gerektiğini gerekçe göstererek, kentin bu kesiminde yapılacak her türlü yerleşime karşı olduklarını açıklamıştı.[6] Washington'un her türlü değişikliğe karşı çıkmaya devam ettiğini duyurmuştu. Otuz yıl sonra Clinton yönetimi bu bölgeyi işgal edilmiş topraklar olarak görmeyi reddedip, sadece "tartışmalı" topraklara dönüştürdü. Kudüs sorunu hiçbir zaman Bill Clinton'ın başkanlığı dönemindeki kadar istismar edilmemiş, uluslararası yasalara ve adalete bu kadar aykırı biçimde ele alınmamıştı. Hatta Clinton yönetimi ABD büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e, İsrail'in tahsis ettiği, ama aslında Arap sahiplerinin elinden alınmış bir araziye taşımaya karar verdi. (Filistinli tarihçi Velid Halidi'ye göre, şu anda bu mülk sahiplerinden doksanı Amerikan vatandaşıdır![7])

Clinton yönetimi Yahudi yerleşimleri sorununu "fazla önemi yok" (*unhelpful*) diye nitelendirerek fiilen görmezden geldi –yani daha önceki "barışın önünde engel" formülünü bir kenara bıraktı– ve kolonizasyon de-

vam ederken "barış" çabalarını sürdürdü... Daha Mart 1993'te Ortadoğu'dan sorumlu devlet sekreter yardımcısı Edward Djeredjian Kongre'ye yaptığı açıklamada şunları söylüyordu: "Bir yayılma olarak değil de, belli bir etkinliğin, mevcut yerleşimler içinde inşaat etkinliğinin sürdürülmesi olarak tanımlayabileceğim olguya belli bir hoşgörü gösteriliyor." 4 Ekim 1994'te, Oslo anlaşmaları imzalandıktan sonra, Ortadoğu'dan sorumlu devlet sekreter yardımcısı Robert Pelletreau'nun Kongre'nin karşısında çizdiği tablo daha da anlamlıydı:

1. Oslo anlaşmalarından sonra yerleşimlerin yayılması artık "barış önünde bir engel" değil, sadece "barış sürecini karıştıran bir etken"dir;
2. Yerleşimlerin yayılması Oslo İlkeleri Bildirgesi'yle çelişmemektedir;
3. Yerleşimlerin yapımında özel fonların kullanılması ABD'yle imzalanmış anlaşmalara aykırı değildir;
4. ABD, yerleşimlerin Kudüs'e yayılmasını nihai çözüm pazarlıklarını etkileyebilecek tek taraflı, zararlı bir eylem olarak değerlendirmemektedir.

Bir yıl sonra, ABD'nin yeni İsrail büyükelçisi Martin Indyk (Washington'daki Yahudi lobisi kanalıyla Amerikan bürokrasisine girmişti) Senato'nun dışişleri komisyonuna yerleşimlerin barış sürecini karmaşıklaştırabileceğini, ama terörizm gibi başka sorunların bu sürece çok daha fazla zarar verdiğini açıklıyordu; demek ki ABD çabasını yerleşimlerden çok bu diğer konulara yoğunlaştırmalıydı. 1997'de devlet sekreteri Madeleine Albright sadece yerleşimlerdeki inşaatlara "bir son verilmesi"ni istedi; bu öylesine utangaç bir tavır alıştı ki, Amerikan kınamasının tüm özünü boşaltıyordu. Nisan 1999'da devlet departmanının sözcüsü İsrail'in yerleşimler konusunda Amerika'ya verdiği sözleri tutmadığını kabul etti;[8] ama o kadarda ciddi bir sorun muydu bu?

ABD, İsrail'le yaptığı işbirliği ve onun işgal edilmiş topraklardaki varlığını güçlendirmek üzere yaptığı yardım nedeniyle, İbrani devletinin sorumluluğunu paylaşmaktadır. Bir ülkeye ulusal ayrımcılık ve ırkçılık temeline dayalı bir sistem oluşturması için yardım etmek, uluslararası hukuku çiğnemek

anlamına gelir. ABD, İsrail devletinin yerleşimleri koşulsuz olarak kaldırmasını öngören 446 sayılı Birleşmiş Milletler kararını, bütün ülkelere İsraillilerin kolonizasyon eyleminin desteklenmesini yasaklayan 465 sayılı kararını da gerekçe göstererek imzalamıştı. Amerikan Kongresi bir yandan İsrail'e verilen (1992'de açılan toplam 10 milyar dolarlık kredi içinden) yıllık 2 milyar dolarlık yardımdan İsrail'in yerleşimler için harcadığı paranın kesilmesini şart koştu; ama diğer yandan Yahudi devletine yapılan Amerikan yardımı –yılda 3 milyar dolardan fazla–yerleşimleri ve hemen yakınlarına kurulan askeri üsleri beslemeyi sürdürdü. Amerika'nın barış süreci özel koordinatörü Dennis Ross, ABD yönetiminin sübvansiyonların tamamını aktarmanın bir yolunu bulacağı konusunda İsrail hükümetine de söz verdi. Aynı Ross Şubat 1999'da yerleşimlerin barış sürecini tehdit eden en büyük tehlike olduğunu açıklamış, ama bu açıklamanın ardından ABD hiçbir tavır almamıştı.[9]

ABD'nin Rolünü Filistinliler ve İsrailliler Nasıl Algılıyor?

Yaser Arafat, daha önce Başkan Sedat'ın da yaptığı gibi, çatışmanın çözümünün esas olarak Amerikalılara bağlı olduğunu düşündü. Sedat, çatışmanın çözülmesine ve Mısır topraklarının geri alınmasına ilişkin kozların % 99'unun Washington'un elinde olduğu kanısındaydı; Amerikalılar I. Camp David görüşmelerinde Mısır'a bir pazarlık dayatmak için bu yanılsamadan yararlandı: Aynı yöntem II. Camp David'de de Filistinlilere karşı denendi. Arafat, Clinton'ın gerek pazarlıklar sırasında, gerekse de Filistin'de İsrail devletinin şiddetinden kendisini koruyabilecek tek siyasetçi olduğunu sanma yanılgısına düştü. Bu kanı Amerikan diplomasisine yeni ödünler verilmesine neden olurken, Arafat'ın da ABD ile olan ilişkilerini düzeltmesini sağladı: Beyaz Saray'ın düzenli ziyaretçilerinden biri oldu ve barış süreci giderek çıkmaza girdiğinde bile Clinton ona güvenebildi. Arafat'ın verdiği ödünler, pazarlıkların sürdürülebilmesinin yakıtı, Washington'un rolü de barış sanayii için zorunlu motor yağı yerini tuttu.[10]

Ayrıca Filistinli yöneticiler de, tıpkı Arap komşuları gibi, İsrailli siyasi liderlerle bireysel yakınlıklar kurup, temsil ettikleri kurumsal çıkarları fazla dikkate almadılar. Şimon Peres, İzak Rabin gibi adamlara güvenip, Barak'a da inandılar. Aynı şekilde, Enver Sedat nasıl 70'lerin sonunda

Henry Kissinger'dan etkilenmişse, onlar da Clinton'ın kendilerini baştan çıkarmasına izin verdi. Siyasal ilişkilerde benimsenen bu "kişisel" yaklaşım Washington'un ve İsraillilerin Filistinlilerden birçok ödün koparmasını sağladı; Filistinlilerden Rabin'e (öldürüldü), Peres'e (iktidardan düşürüldü) ve daha sonra da Clinton'a güvenmeleri istendi (tüm başkanlığı süresince onlara ihanet etti). Filistinliler, bu bireylerin yönettikleri sistemler tarafından geniş ölçüde kısıtlandığının bilincine vardığında, iş işten geçmişti.

İsrail hükümeti ise pazarlıklarda Amerikan müdahalesinin fazla ağırlık kazanmasından kaygı duydu. Amerikalıların açık desteğine karşın, İbrani devletinin yöneticileri onlara karşı mesafelerini korumaya ve kendi önceliklerini onlarınkilerle karıştırmamaya özen gösterdi, çünkü bu öncelikler her zaman birbirine uymuyordu. İsrailliler, Amerikan müdahaleciliğinin küçük çaplı da olsa baskılara yol açabileceği kanısındaydı; I. Camp David anlaşmaları sırasında, Moşe Dayan ve Ezer Weizman gibi bakanların da doğruladığı üzere, Begin hükümeti bu türden baskılarla karşılaşmıştı. Şamir ve Netanyahu hükümetleri zamanında da bunlar görüldü.

Öncülü Rabin gibi, Barak da Washinton'un rolünü kesin sınırlar içinde tutmak gerektiğini anlamıştı ve Amerikalıların Rogers planında (1968), Carter'ın uluslararası konferansında (1976), Reagan planında (1982), Madrid uluslararası konferansında (1991) veya Wye River uzlaşmasında (1998) yaptıkları gibi, kendi girişimlerini dayatmalarını engellemek için, onları İsrail planlarının içine katmaya çalıştı. Wye River'da Amerikalıların işgal edilmiş toprakların % 13,1'inden geri çekilmeleri önerisine önceleri karşı çıkan Netanyahu (Filistin ve İsrail önerilerinin orta noktasıydı bu), ancak Clinton'ın suç ortaklığıyla Filistinlilere yeni koşullar dayattıktan sonra bu öneriyi kabul etti. Barak önceleri ABD'nin barış sürecine mesafeli kalmasını istemişti, ama zorlu pazarlık aşamalarının ardından Amerikalılar müdahil olmak isteyince, tavırlarını önceden İsrail devleti ile eşgüdüm içine sokmaları şartıyla bunu kabul etti.

Filistinlilere Yapılan Şantaj

ABD Filistinlileri ödüne zorlamak için, birçok kez elindeki tüm araçları kullandı. (Bir Amerikalı yetkili, Clinton'ın başkanlığı sırasında

en sık görüştüğü yabancı liderin Arafat olduğunu bana belirtti.) Suriye kozu ve Arafat ile Hafız Esad arasındaki kötü ilişkiler de bu dayatma araçlarından biriydi. 1999 başında İsrail-Suriye görüşmeleri Suriye Dışişleri Bakanı Faruk eş-Şara ile İsrail Başbakanı Ehud Barak'ın Washington'daki buluşmasında önemli bir dönemeci aşmıştı. Bu ilerleme, işgal edilmiş bölgelerden geri çekiliş biçimlerini, güvenlik düzenlemelerini ve ilişkilerin normalleştirilmesini kapsıyordu. Özellikle eş-Şara'nın, İsrail devletinin Suriye ve Lübnan topraklarından tamamen çekilmesini düzenleyen bir anlaşmayı Suriye ile imzalaması halinde bölgedeki ilişkilerini normale döndürme umudu taşıyabileceğini açıklayan konuşmasının ardından, Filistinliler kendilerini bir köşeye itilmiş hissetti. Suriyeli bakan ne Filistinlilerin temel şikâyetlerinden, ne de İsrail'in Filistin topraklarından geri çekilmesi sorunundan söz etmişti. Bu gelişme üzerine Filistinliler pazarlık masasına geri dönerek, o zamana dek reddettiklerini, özellikle de ikinci kez yeniden konuşlandırılmış ordunun üçüncü geri çekilme aşaması hakkında Netanyahu hükümetinin dayattığı İsrail planlarını kabul ettiler.

Filistin tarafının Aralık 1999'da, Barak hükümeti yerleşimler sorununu çözünceye kadar tüm pazarlıkları dondurduklarını duyuran açıklamasını, ABD devlet sekreteri Albright, Suriye'den dönüşünün ardından iyimser olduğunu söyleyerek yanıtladı. Filistinlileri yerleşimleri kabule zorlayacak yeni bir manevra söz konusuydu.

Barak İsrail'in özellikle Kongre içindeki müttefiklerini de Filistinliler üzerinde bir baskı aracı olarak kullandı. Filistinlilerin sözde dostu Clinton yönetimi Filistin'e düşman senatörlerden oluşan bir Kongre'yi memnun edebilmek için, birçok kez "Arafat yardımı"na –yani daha fazla ödüne– başvurmak zorunda kaldı. (FKÖ, Filistinlilerin meşru temsilcisi ve barış sürecinin tam yetkili taraflarından biri olmasına karşın, FKÖ'nün Washington bürosu Kongre'nin her altı ayda bir yinelenen onayını almadan çalışamaz; Kongre ancak Beyaz Saray'dan gelen ve Filistinlilerin güvenlik konularında Amerikan talimatlarına uyduğunu doğrulayan özel raporun ardından, Washington'un FKÖ ile normal diplomatik ilişkilerini sürdürmesine izin verir.)

Örneğin Kongre Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıyarak, Beyaz Saray'ı ABD büyükelçiliğini 1999 sonundan önce Kudüs'e taşıma kararı almak zorunda bıraktı. Bu kararın uygulanması daha sonra, Filistinlilerin barış sürecini ayakta tutacak ödünleri kabul etmesi koşuluyla, düzenli olarak ertelendi. Amerikan büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması tehdidi, II. Camp David görüşmelerinde açık açık kullanıldı. Üstelik tüm yardım programlarının –siyonist lobinin (AIPAC) çok etkili olduğu– Kongre'de onaylanması gerektiği için, Filistin-Arap tarafı ağır bir Amerikan baskısı altında kalmakta ve barış sürecine bağlılıklarının İsrail devletinin görüşlerine uygun kanıtlarını sunmaları gerekmektedir.

Görüldüğü gibi, barış süreci geniş ölçüde ABD'nin Ortadoğu'daki –siyasal, stratejik, güvenlik– çıkarlarının etkisindedir. Üstelik İsraillilerin (İsrail'de ve Yahudi yerleşimlerinde) gerek ulusal, gerekse bireysel güvenlik gereksinimleri, gelecekteki Filistin devletinin hükümranlık haklarını tehlikeye atsalar bile, pazarlıklarda kaydedilecek ilerlemelerin temeli olarak gösterilmektedir. Amerikan politikası süreci bir barış anlaşmasından çok, kalıcı denmese bile sürekli bir ateşkes haline dönüştürmüştür. Ateşkes anlaşması 28 Eylül 2000'de Şaron'un Haremü'ş-Şerif'e yaptığı ziyaret sonucunda bozulunca, Washington Filistinlileri suçladı: Uzun süre fırsatları kaçırmış, daha önce kendilerine sunulan asgari güvenceleri kabul etmemişlerdi...

Son otuz yılın ABD hükümetleri içinde İsrail'in yanında en çok yer alanlardan biri, Clinton yönetimiydi. Uluslararası hukuka saygı konusundaki en kötü örnek bu yönetimdi ve Filistinlilere aksi yönde bol bol verilen güvencelere karşın, Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimleri, Doğu Kudüs'ün ilhakı gibi sorunlardaki geleneksel Amerikan tavrından da vazgeçti. Önce "barış açısından yıkıcı", sonra "barışın önünde bir engel" olarak nitelenen yerleşimler, sonunda Filistinlilerin tanıması ve kabul etmesi gereken bir "oldu bitti"ye dönüştü. Washington anlaşmazlığın merkezinde yer alan ve çözümleri bölgeye de istikrar getirecek sorunları görmezden geldi ve güvenlik önlemlerine öncelik tanıdı. Amerikalıların vazettiği "güvenlik mantığı" –başka bir deyişle, zor mantığı– Filistinlilerin de bu yolu tutmasına neden oldu.

Hatalı bir biçimde barış süreciyle barışın kendisini özdeşleştiren ABD, barışın "mimarı" olduğunu iddia ederken, İsrail devletini de, uluslararası hukuku ihlal de etse, başlıca "barış ortağı" olarak kabul etti. Washington böylelikle İsraillilerin uluslararası topluluk karşısındaki dokunulmazlığını mutlak güvence altına alıp, onları Filistinlilerin haklarına tecavüze devam konusunda cesaretlendirdi. Amerikalıların gözetimi altındaki barış süreci İsrail'e müsaderelerini sürdürebilmesi, Filistinlileri *town-ship*'lerinde kuşatabilmesi, onları ekonomik açıdan ezip fiziksel olarak denetleyebilmesi için gereken kandırmaca olanağını sağladı.

İkinci İntifada bu soytarılığa son verince, dehşet saçan İsrailli askerin öldürdüğü Filistinli çocuğun görüntüsü karşısında, "kral çıplak kaldı." Aralık 2000'de George W. Bush'un ABD başkanlığına seçilmesi sanki ortama biraz iyimserlik getirdi: Washington İsrail'e mesafe koyacaktı... Ama bu sahte bir umuttur: Bush yönetimi kuşkusuz Clinton yönetiminden biraz farklı olacak, ama aynı ölçüde İsrail yanlısı bir tutumu sürdürecektir. Bush'un, Ortadoğu barış sürecinde Clinton'ın izlediği politikayı desteklediğini unutmayalım.

Beşinci Bölüm

FİLİSTİNLİ MÜLTECİLER

"Onları kapı dışarı edip, yerlerini alacağız."

David Ben Gurion, oğluna yazdığı bir mektuptan, 1937

"1948'de onları kovduk veya savaş nedeniyle kendileri gittiler."

Ehud Barak, Haaretz, 29 Kasım 2000

Filistin'de "nihai statü"ye ilişkin sorunlar içinde en önemlisi, mülteciler sorunudur. Ama barış görüşmeleri sırasında bu sorun marjinalleştirilmiş ve görmezden gelinmiştir: Mülteciler konusu İsrailliler için bir tabu olarak kalırken, sayımı yapılmış 3.700.000 mülteci de parya olarak görülmektedir. Esas olarak savaş nedeniyle topraklarından ve evlerinden kovulan bu insanların 1.200.000'i sürülmelerinden elli yıl sonra hâlâ sayıları altmış kadar olan kamplarda yaşamaktadır. Yaser Arafat'ın yetkesi altındaki Gazzeli yurttaşların çoğunluğu, yani 729.000 kişi mültecidir; Batı Şeria'da sayıları 600.000'dir; diğerleri Lübnan'da (400.000), Suriye'de (460.000) yaşamaktadır veya Ürdün'le (1.300.000) diğer Arap ülkeleri arasında dağılmış durumdadır.

İlk Günah

Filistin sorunu mülteciler sorununda somutlaşmaktadır. Hatta bu konu 1948'den beri İsrail/Arap-Filistin çatışmasının kökküdür; 1948'de bugün İsrail devletini oluşturan toprakların % 82'sinde yaşayan Filistinli Arapların % 85'i siyonist güçler tarafından evlerinden kovulmuştu. Filistin Kurtuluş Örgütü'nü kuran, yıllarca besleyen ve destekleyen, ülkelerinde özgürlüğe ve başlarını sokacak bir dama özlem duyan bu mültecilerin fedakârlıkları oldu. 1948 ve 1967 savaşlarının kökeninde de aynı olgu yatar.

Demek ki bu sorunu çözmek, İsraillilerle Filistinliler arasında nihai bir anlaşmaya ulaşmanın olmazsa olmaz koşuludur. Ama İsrail elli yıldır bu sorunu ele almayı reddediyor. Sonunda Temmuz 2000'deki Camp David zirvesinde konuyu tartışmak zorunda kalınca, her türlü ahlaki, siyasi ve

hukuki sorumluluğu yadsıyıp Arapları suçladı. Filistinlilere "geri dönüş hakkı" tanımayacağını açıkladı. Birkaç hızlı ve yüzeysel tartışmanın ardından, İsrail devleti insani nedenlerle birkaç bin mültecinin on yıllık bir dönem süresince geri dönmesine izin vermeyi ve geri dönemeyecek ya da geri dönmeyi istemeyecek mültecilerin zararlarının tazmin edilebilmesi için de uluslararası bir tazminat fonunu finanse etmeyi kabullendi.

1948 savaşı ve mülteciler sorunu, 1967 savaşı ve Gazze şeridi ile Batı Şeria'nın işgalinden farklı olarak, İsrailliler açısından varoluşsal bir konuyu gündeme getirmektedir: Bu konu, onları devletlerinin temelinde yer alan ilk günahı kabul etmeye zorlamaktadır. Ama İsrail devleti sorumluluğunu yok saymayı, hatta 1948 olaylarında Filistinlilerin sürülüp topraklarının çalınmasına ilişkin her şeyi belleğinden –ve tarih kitaplarından– silmeyi yeğlemektedir. Katliamlar, terörizm, zorunlu göç, evlerin yıkılması, 400 kadar Filistin köyünün tamamen yok edilmesi, tüm bunlar barış görüşmelerine katılan resmi İsrail heyeti tarafından yadsınsa da, İsrailli "yeni tarihçiler"in son kitapları ve kısa süre önce ifşa edilen bazı belgeler siyonistlerin Filistin'de gerçekleştirdiği ve "etnik temizlik" diye nitelenmesi gereken olguya ilişkin ayrıntılarla dolup taşmaktadır.

Gerçi 242 sayılı karara (esas olarak 1967 savaşının sonuçlarını kapsamaktadır) dayandırılan Oslo görüşmelerinde mülteciler sorunu da ele alınmıştır. Ama bu sorunun kesin çözümü için tek başvuru kaynağı, Birleşmiş Milletler'in 1948 savaşından sonra aldığı ve uluslararası topluluğun "geri dönüş hakkı"nı vazgeçilmez bir hak olarak tanıdığı, 194 sayılı karardır.[1]

Pazarlıklarda Mülteciler Sorunu

II. Camp David'de görüşmeciler bir asgari anlaşma peşindeyken ve Amerikan heyeti bir çerçeve anlaşmanın unsurlarını formüle etmeye çalışırken, Ehud Barak Birleşmiş Milletler'in 194 sayılı kararını reddetti. İsrail heyetinin hukuk danışmanı Elyakim Rubinstein, bunun bir hata olduğunu düşündüğü için, Barak'a bu karara da değinilmesi konusunda ısrarcı olmayı tavsiye etti; böylece anlaşma Filistinlilerin tüm taleplerini kapsayacak, ama bunların mutlaka yerine getirilmesi gerekmeyecekti. Anlaşma metninin sonuna, Filistinlilerin bu anlaşmayı imzalayarak İsrail devletinden ye-

ni bir talepte bulunmamayı taahhüt ettiklerini içeren bir açıklama da eklenecek, böylece anlaşmanın kendisi bir anlamda mülteciler sorununun karşılığı olarak kabul edilecekti.

Ama İsrail 1948 Filistin trajedisindeki siyasi ve ahlaki sorumluluklarını bile tanımazken, –doğrudan mültecilerin bir türevi olan– FKÖ'nün Filistinlilerin tüm taleplerinden vazgeçmeyi kabullenmesi beklenebilir miydi? İsraillilerin yanıtı: Birincisi olup bitenin sorumlusu Yahudi devleti değil, Arap ordularıdır, çünkü yeni devlete onlar saldırmış ve Filistinlilerden bir askeri zafer geri dönme olanağı verinceye kadar köylerini terk etmelerini onlar istemiştir (Arap tarafında bu savı kanıtlayacak hiçbir delil bulunmadığını belirtelim); ikincisi, FKÖ, yine İsraillilere göre, görüşmelerin zeminini 242 sayılı kararın oluşturmasını onaylayarak, geri dönüş hakkı ilkesinden zaten vazgeçmiştir.

Filistinliler olaylara bu açıdan bakılmasına ne kadar karşı çıktılarsa da, bir şey elde edemediler. 242 sayılı kararın 1948 savaşına değinmediğini ve mülteciler sorununun çözümünü ele almadığını bir kez daha hatırlatalım: Bu karar sadece bir geçiş dönemi sağlamayı hedeflemektedir. Zaten başka türlü olsa, bu sorun niye nihai statü konusunda yapılacak tartışmaların gündeminde yer almaya devam etsin ki? İsrailliler bu soruyu, sadece insani nedenlerle, diyerek yanıtladılar.

Filistin taleplerinin hukuki ve siyasi yönleri konusunda yapılan polemikler iki tarafta da sürüp gitti. Ama kimin haklı kimin haksız olduğunu bilmenin ötesinde, mülteciler sorununun ele alınmasından vazgeçilemeyeceği hâlâ temel bir ilkedir. Diğer alternatif çözüm değerlendirildiğinde bu durum iyice gerçeklik kazanmaktadır: "Etnik temizliği" kabul etmek ve bir devlete –İsrail– silahlı bir çatışmanın ardından (İsraillilerin açıkladığı gibi bu "kendi hataları" bile olsa) eski ve meşru sakinlerin evlerine geri dönmesini engelleme hakkı tanımak. Uluslararası hukuk, bir çatışmanın nedenleri ne olursa olsun, sivillerin –kendi istekleriyle gitmiş olsalar bile– geri dönüş hakkına sahip olduklarını belirtmektedir.

Ama İsraillilerin açıklamalarına göre, "geri dönüş hakkı" İsrail devletinin sona ermesi anlamına gelecektir. Filistinliler, bu kestirme bir yanıt, demektedir. Bugün Yahudi nüfusun % 78'i İsrail devleti toprakla-

rının % 15'ini işgal etmekte ve diğer İsrail Yahudilerinin çoğu yirmi kadar yerleşimde yaşamaktadır. Bu yerleşimlerin büyük bölümü başlangıçta Filistinlilerindi. Dolayısıyla 154.000 İsrailli neredeyse tamamı 4,9 milyon mülteciden çalınmış göreli olarak çok geniş bir alanı (17.000 km^2) elinde bulundurmaktadır. Eğer Gazze şeridindeki mülteciler ülkenin –çoğunun memleketi olan– güneyine yerleştirilir ve Lübnan'daki mültecilerin de kovuldukları bölge olan Celile'ye yerleşmesine izin verilirse, bu durum Yahudi çoğunluğun ikamet ettiği bölgelerdeki nüfus yapısını değiştirmeyecektir bile.[2] Ülke bütününün nüfus yapısı da bu durumdan etkilenmeyecektir. Zaten nüfus yapısı değişse bile, bunun neresi bir sorun olarak görülmektedir?

İsrail devletinin 1949'da Birleşmiş Milletler'e girerken 194 sayılı kararı kabul ettiğini unutmamak gerek. Aynı yıl Başkan Harry Truman 300.000 mültecinin geri dönmesini istemiş, İsrail ise sadece 100.000'ine izin vermeyi kabul etmişti. Ama BM'ye kabul edildikten kısa süre sonra ve uluslararası topluluğun dikkatinin başka konulara yönelmesinden yararlanarak, İsrail eski tavrına geri döndü. Birleşmiş Milletler, Yakındoğu'daki Filistinli mültecilere insani yardım ulaştırmaya yönelik UNRWA'yı* kurduktan sonra, onlara hukuki bir koruma sağlamak için –geri dönüş hakkı insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğu için– Mülteciler Yüksek Komiserliği'ni de kurumlaştırmak durumunda kaldı. Ama siyasi ve hukuki nedenlerle bu girişimler başarısızlığa uğradı.[3]

Birçok bilirkişi, halkların vazgeçilmez hakları konusunda kimsenin onlar adına pazarlığa oturamayacağını gösterdi. Bu anlamda FKÖ bile Filistinli mültecilerin geri dönüş ve tazminat hakkından vazgeçecek bir belgeyi imzalama yetkisine sahip değildir. Zaten bu nokta barış yolu üstünde bir engel olarak kalmıştır: Amerikan diplomasisi, hedefleri ve İsrail devletinin konumu ne zaman sıkıntıya girse, uluslararası hukuku atlatmaya bakmıştır. Örneğin devlet sekreteri Madeleine Albright, mültecilere ilişkin kararların dikkate alınmaması gerektiğini, çünkü artık "demode" oldukla-

* BM Filistin Mültecilerine Yardım Kuruluşu (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East) –ç.n.

rını ve çatışmadan başka bir sonuç vermeyeceklerini açıklamıştır. Bu bakış açısı zamanın sınavından geçebilir mi? İnsan haklı olarak bunun epey kuşkulu olduğunu düşünüyor.[4]

"Geri Dönüş" Hakkının Tanınması

Bugün İsrail nüfusu içinde mülteciler sorunu, pazarlık masasında olduğu kadar tabu bir konu değildir. İsrailli ve Filistinli araştırmacılardan oluşan bir grubun 1999'da İsrail'de ve işgal edilmiş topraklarda yaptığı bir kamuoyu yoklamasına göre, İsrailli Yahudilerin % 7'si İsrail devletinin mülteciler sorununun "başlıca" sorumlusu, % 5'i ise "tek" sorumlusu olduğunu düşünmekte; % 35'i Yahudilerin ve Arapların aynı oranda sorumlu olduğunu kabul etmektedir. (İşgal edilmiş topraklardaki Filistinliler arasında bu noktada % 41 gibi aşağı yukarı benzer bir oran çıkmıştır.) Başka bir deyişle, İsrailli Yahudilerin yarıya yakını mülteciler sorununda kısmi veya bütünsel bir sorumluluğu kabullenmektedir. Ama on İsrailli Yahudiden dokuzuna göre, mülteciler nihai olarak bugün bulundukları yerlere (% 57,2) veya kurulacak Filistin devletine (% 32,2) yerleşmelidir. Bu durum, yol hâlâ uzun ve dolambaçlı olsa da, İsrail yurttaşı olan yaklaşık 220.000 Filistinli mültecinin siyasi ve hukuki haklarının elde edilmesine elverişli bir zeminin oluştuğunu göstermektedir. Şu anda bu mültecilere, İsrail devletinin sınırları içinde kalan köylerine yerleşme hakkı bile tanınmamaktadır.

Mültecilere ödenecek tazminat tutarı, yazarlara ve hesaplama yöntemlerine göre, 40-300 milyar dolar arasında değişmektedir. Filistinli ekonomist Atıf Kubusi'ye göre, Golan tepelerindeki Yahudi yerleşimcilerin olası geri çekilme karşısında istedikleri tazminatlar temel alınırsa, tutarın 300 milyar dolar civarında belirlenmesi gerekecektir.

Uluslararası topluluğun mülteciler sorunu ve bunun barış sürecindeki rolü konusunda gösterdiği kayıtsızlık affedilir gibi değildir. Gerçi çeşitli başrol oyuncuları açısından, özellikle Yahudi ve Filistin devletlerinin varoluşuna ve kalıcılığına yönelik büyük tehlikeler içeren zor ve karmaşık bir sorunun söz konusu olduğu doğrudur. Ama tarihsel koşulların genel bir çözüme elverişli olmadığı kabul edilirse, en azından Lübnan'da ve Gazze şeridindeki kamplarda çok zor koşullarda yaşamlarını sürdüren bazı Fi-

listinlilere ya geri dönüş hakkı tanınmalı ya da tazminat ödenmelidir. Kuşku yok ki içlerinden çoğu İsrail Yahudileri arasında yaşamayı reddedip, başka bir yere yerleşmelerini sağlayacak tazminatı almayı yeğleyecektir. Ama bir kez daha yineleyelim, mülteciler sorununun çözümü öncelikle İsrail devletinin bu konudaki tarihsel sorumluluğunu kabul etmesini zorunlu kılmaktadır. O zaman İsrail'in, Filistin devletiyle eşgüdüm içinde bu kabulün sonuçlarını göğüslemesi gerekecektir.

İsrail devleti tarihiyle yüzleşmeli, geçmişin aynasına bakmalı ve hem ahlaki hem de hukuki sorumluluğunu çok uzun süre yadsıdığını kabullenmelidir. Bu noktadan hareketle de, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 194 sayılı kararında da belirtildiği üzere, mültecilerin geri dönüş veya tazminat alma hakkını tanımalıdır. Ancak o zaman çatışma ve şiddet kısır döngüsü kırılmaya başlayacak, yeni bir uzlaşma ve hoşgörü devri açılacaktır. Filistinli mültecilerin vatanlarına geri dönme hakkı bulunduğunu birçok kez açıklayan uluslararası topluluk ise sözleriyle davranışlarını artık uyum içine sokmalıdır.

ALTINCI BÖLÜM

KUDÜS

İnanmadığımız şeyleri söyledik ve hiçbir şey yapmadık. Araplar ve Yahudiler arasında hak eşitliğini sağlayacağımızı bin kez yineledik, ama bunlar boş sözlerden başka bir şey değildi. [...] Onlara kanun önünde eşit oldukları duygusunu asla vermedik: Araplar ikinci ve üçüncü sınıf vatandaşlardı ve hâlâ da öyleler.
- Kentteki Araplar için bu kadar çok şey yapan, sokaklar inşa edip semtlerini geliştiren Kudüs belediye başkanı mı söylüyor bunları?
- Saçmalık! Peri masalı! Belediye başkanı hiçbir şey yapmadı, hiçbir şey geliştirmedi. Ben yirmi beş yıl boyunca Yahudi Kudüs için çalıştım. Ama Doğu Kudüs için hiçbir şey yapmadım! Ne bir kaldırım, ne bir kültürel kurum. Ama bakın, onlar için de bir kanalizasyon sistemi kurup, su dağıtımını iyileştirdik, doğru. Aslında bu da onların daha iyi yaşaması için değildi! Tek neden kolera vakalarına rastlanması ve Yahudilerin bir salgından korkmasıydı..."

TEDDY KOLLECK (İŞÇİ PARTİSİ ÜYESİ), KUDÜS BELEDİYE BAŞKANI, MA'ARİV GAZETESİNDE YAYIMLANAN SÖYLEŞİ, EKİM 1990

"İçişleri Bakanı'nın ırk ayrımcılığını durdurun!"

KUDÜS'ÜN ALINIŞI

Ortadoğu barış süreci II. Camp David'de, Kudüs'ün geleceği konusunda tökezledi. Aslında çözümü en basit sorunlardan biri olabilecek bu konu nihai statü pazarlıklarının en çetrefil tartışmalarından birine dönüştü. Çünkü Amerikalılar ve İsrailliler konuya, hem Filistin halkına yönelik bir hakaret içeren, hem de barış sürecinin temeli olan BM'nin 242 sayılı kararıyla tamamen çelişen bir biçimde yaklaştı. Zirvenin başarısızlıkla sonuçlanmasından birkaç hafta sonra Ariel Şaron'un Haremü'ş-Şerif'e yaptığı provokasyon ziyaretiyle İsrail Kudüs'e yeniden saldırıya geçti. Hemen ertesi gün, 29 Eylül 2000'de meydan bir kan gölüne sahne oldu ve bu da yeni İntifada'nın kıvılcımını çaktı. 1996 çatış-

malarının başlangıcında da yine Kudüs'e yönelik bir İsrail operasyonu vardı; Netanyahu hükümeti Mescidü'l-Aksa'nın altında arkeolojik kazılara girişilmesine karar vermişti.

Tartışmaların odak noktasında Filistinlilerin kendilerine bırakılmasını istediği Eski Kent ve hemen civarı yer alıyor. Şu anda bu bölgede 27.000 Filistinli ve 2.000 Yahudi yaşıyor. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1947'de aldığı 181 sayılı karar Kudüs'ün "uluslararası yönetim" altında, özel bir statüye bağlanacağını (*corpus separatum*) duyuruyordu. Bu karar hiçbir zaman uygulanmadı. Filistinlilerin yenildiği 1948 savaşından sonra Kudüs fiilen bölündü: Batı kesimi, yani kentin yaklaşık % 88'i İsrail'in ve doğu kesimi, yani % 12'si Ürdün'ün denetimine geçti. O tarihten önce Filistin semtleri (Müslüman ve Hıristiyan) kentin % 54'ünü, Yahudi semtleri ise yaklaşık % 26'sını oluşturuyordu; geri kalan belediyeye aitti.[2]

7 Haziran 1967'de İsrail Kudüs'ün doğu kesimini de işgal etti ve 25 Haziran'da İsrail hükümeti kenti ilhak etmek için yasal bir bahane icat etti. O dönemde İsrail devleti, amacının kenti ilhak etmek değil, kent nüfusuna ihtiyaç duyduğu hizmetleri götürmek olduğunu dünyaya göstermek istiyordu. Bu nedenle yeni fethedilmiş bölgelere yayılacak İsrail "yargı yetkisi" ve/veya "idaresi" terimleri çok temkinli bir biçimde kullanıldı. Uluslararası hukukun tek taraflı hiçbir ilhakı kabul etmediğini ayrıca belirtmeye bile gerek yok; İsraillilerin 1967'de komşularına karşı özenle hazırlayıp giriştikleri savaşı niteledikleri deyişle, bir "meşru müdafaa savaşı" söz konusu olsa bile.

İsrail devleti 1967'den beri Batı Kudüs'ün yüzölçümünü, yaklaşık 70 km^2'lik bir alanı ilhak ederek, tek taraflı olarak genişletti. Önce, tüm ayrıntılarıyla tasarlanmış bir şehircilik planı uyarınca yeni Yahudi semtleri inşa etmek üzere 24 km^2 istimlak edildi. (Bugün bu tasarının 18 km^2'lik bölümü gerçekleştirilmiştir.) Kalan 45 km^2 için hiçbir plan mevcut değildir. Bu bölgenin sadece 5 km^2'sinin imar planları çıkarılıp Filistin konut yerleşimine ayrılmıştır.[3]

İsrail 1995'te "Büyük Kudüs" planlarını gün ışığına çıkardı; 440 km^2'den daha geniş bir alanı kaplayacak Büyük Kudüs'ün dörtte üçü Batı Şeria topraklarıydı ve Givat Ze'ev ile Maale Adomim yerleşim halkaları da bu topraklara dahildi. Bu projenin kısmi hedeflerinden biri de, Filistinli nüfu-

sun daha yüksek doğum oranı nedeniyle gelecekte Filistinliler ile İsrailliler arasında bir nüfus eşitliğine varılmasını engellemekti. İsrail, yerleşimcilerin nüfusunun 2015'te 500.000'e çıkacağını öngörmektedir; bu sayı içinde Batı Kudüs ve "şemsiye belediye"nin parçası olacağı düşünülen komşu kenar semtler de yer almaktadır; Arap Kudüs'ü, Ramallah ile Beytüllahim'den fiziksel olarak ayrılacak ve Büyük Yahudi Yeruşalim'i içinde sıkışıp kalacaktır.[4] İzak Rabin ve ardılı Benyamin Netanyahu'nun desteklediği bu girişim, Barak hükümeti tarafından daha da güçlü bir biçimde sürdürülmüştür.

İsrail'in Nüfus Savaşı

İlhak 1967'den beri iki temel yasa örtüsü altında fiilen gerçekleştirilmişti. Bunlardan ilki İsrail devletine idari ağını işgal edilmiş yeni bölgeye genişletme olanağı veriyordu; tüm belediyeler için geçerli kılınan ikinci yasa ise, İsrail içişleri bakanına kentin belediye sınırlarını genişletme yetkisini tanıyordu. İsrailliler, bu yeni ilhak edilmiş bölgedeki Filistinlilere ait kesimi denetimleri altına alırken söz konusu iki yasayı kullandı ve Filistinlilere Kudüs'te yaşamaya devam etmek için kimlik kartı alma koşulunu getirdiler. Daha sonra da onların sayısını azaltmak için sık sık çok çeşitli gerekçelerle bu kartlara el koydular. İsrailliler açısından bu politikanın amacı, mümkün olan en az Arap nüfusla mümkün olan en çok toprağı ilhak edebilmekti. İsrail o zamandan beri özellikle sübvansiyonlarla Kudüs metropolündeki ve Doğu'daki Yahudi sakinleri destekledi (1999 istatistiklerine göre yaklaşık 180.000 kişi).

İsrail'in Doğu Kudüs'teki Filistinlilere karşı aldığı sert önlemler 1998'den beri bitmek bilmedi. Ehud Barak, imzalanmış anlaşmaları uygulamaya koymaktan kaçınabilmek için Clinton yönetimi ile olan iyi ilişkilerini kullandı: Yerleşimleri genişletti ve Netanyahu'nun başlatamadığı –Ebu Ganim banliyösündeki inşaatlar aracılığıyla– Kudüs'ün kuşatılması işini sonuçlandırdı; bu projenin Netanyahu'nun başbakanlığı sırasında Arap-Amerikan ve İsrail-Amerikan ilişkilerini gerginleştirdiğini hatırlatalım.

Kudüs'ün Arap sakinlerinin kimlik kartlarına el konması işlemi devam etti (1998'den 2000'e kadar 2.200 vaka). Filistin insani kuruluşlarına sadece 1999'da kartına el konmuş yaklaşık 900 kişi başvurdu –aileler de hesaba katıldığında, bu olayların ilgilendirdiği insan sayısı yaklaşık

2.466'ydı–, sürülenlerin sayısı ise on dokuzdu. El konan binlerce oturum kartından sadece 78'i sahiplerine geri verildi.[5] Ama bu dışlama veya "etnik temizlik" politikası, istenenin tam tersi sonucu verdi: Kudüs'te yaşayan Filistinlilerin sayısı azalacağına bugün kent tarihinde hiç olmadıkları kadar kalabalık bir nüfus oluşturuyorlar (yaklaşık 233.000 Filistinli, yani 1967'deki nüfusun üç katı Doğu Kudüs'te ikamet ediyor). Kudüs dışında yaşayan (Kudüs'te hayat daha pahalı olduğu için), ama oraya gidebilme hakkını elinde tutmaya devam etmek isteyen birçok Kudüslü, İsraillilerin oturum kartlarına el koyma önlemlerini boşa çıkarabilmek için sonunda yeniden kente yerleşmeye karar verdi.

1999 başında içişleri bakanı Doğu Kudüs'te 20.000'den fazla "yasadışı" Filistinli konutu inşa edildiğini açıkladı. Kudüs belediyesi 1999'da 141 evin yıkılmasına karar verdi, bunlardan 19'unun yıkımı gerçekleştirildi.[6] Oslo anlaşmalarından bu yana toplam 92 konut yıkıldı, bu da yüzlerce kişinin kent içinde yer değiştirmesine yol açtı. Ama İsrail'in "nüfus dengesi"ni koruma çabaları (% 73,5 Yahudi ve % 26,5 Filistinli) boşa gitti, çünkü Filistinlilerde nüfus artışı daha yüksek olduğu için, 1999 sonunda Kudüs sakinlerinin % 33'ünü Filistinliler oluşturuyordu.

1967-1997 arasında Kudüs'teki yeni yapıların % 12'sinden azı Filistinli semtlerinde yükselirken (ki bunların da çoğu özel girişimlerin sonucudur), İsrail kamu sektörü istimlak edilmiş alanlarda Yahudiler için en az 40.000 konut inşa etti. Ama İsraillilerin kente saf "Yahudi" bir öz kazandırma görüşünü egemen kılma çabaları, gerek nüfus düzeyinde, gerekse manevi düzeyde başarısızlığa uğradı. İsrail devletinin yürüttüğü politikaya karşın, çokdinli bir kent gelişti.[7]

Barış Görüşmelerinde Kudüs'ün Nihai Statüsü Sorunu

Kudüs sorunu çok hassas olduğu için, İsrail-Filistin pazarlıkları önce egemenlik sorununda odaklandı, ama kente giriş hakkı, oturum izinleri veya kent sınırlarının belirlenmesi gibi konular da ele alındı. İsrail ve Filistin tarafları, Kudüs'ün bölünmemiş ve açık bir kent olarak kalması gerektiği konusunda anlaştı. Ama geri kalan noktalarda, özellikle de egemenlik sorununda uyuşamadılar. Bu son yedi yılda yapılan pazarlıklarda ne kent

sınırları içindeki Yahudi yerleşimleri, ne de Gazze şeridi ve Batı Şeria'daki Filistinlilerin kente girişini (ve oturum izni almasını) engelleyen İsrail ablukası konusunda bir anlaşmaya varabildiler. Üstelik İsrailliler Kudüslü 100.000 Arabın geri dönüşüne de karşı çıktı. Görüşmeler, İsraillilerin Doğu Kudüs'te sürdürdüğü yasadışı ve tek taraflı eylemler konusuna takılıp kaldı. 4. Cenevre Sözleşmesi'ne göre, İsrail'in ne nüfusunun bir bölümünü yeni ele geçirdiği topraklara yerleştirmeye, ne de bu bölgelerin Filistinli sakinlerinin kente girişini engellemeye hakkı vardı.

II. Camp David zirvesinden önce, Washington, Kudüs'ü çerçeve anlaşmadan dışlayan kısmi bir anlaşmadan yanaydı. Daha sonra, aynı zirvede, Başkan Clinton Kudüs konusunda da bir çözüme varılabileceğini düşündü. Amerikan heyeti İsrail önerilerini aktardı; bunlar Kudüs'teki Filistinlilerin asgari taleplerini bile karşılamaktan uzaktı. Clinton, arabuluculuk çabalarında ne uluslararası hukuku, ne de Birleşmiş Milletler'in 1967'de işgal edilen topraklardan geri çekilinmesini dayatan 242 sayılı kararını dikkate alıyordu.

İsrailliler Camp David'de Mescidü'l-Aksa ve Haremü'ş-Şerif üzerinde kendi hükümranlık haklarını dayatmak için çok ısrar ettiler. Amerikalıların önerdiği tüm o çok gelişkin, ince formüllerin tek amacı bu "tavrı" maskelemekti. Filistinliler kutsal yerlere el konmasını kesin bir dille reddedince, İsrailliler ve Amerikalılar caminin üzerine yapıldığı arazide İsrail hükümranlığının yürürlükte olmasını istediler. (İsraillilere göre Süleyman Tapınağı'nın kalıntıları Müslüman sit alanının altındaydı, bu nedenle "yatay" hükümranlık hakkını şart koştular.) Buna koşut olarak, Haremü'ş-Şerif üzerindeki hükümranlığın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Kudüs Komitesi'nin (Kudüs üzerindeki Arap çıkarlarını savunmakla görevli ve merkezi Fas'ta bulunan Arap-Müslüman hükümetler arası kuruluş) denetimi altında kurulacak uluslararası bir kuruma aktarılmasını önerdiler. Bu kurum söz konusu alanın kullanımını Filistin devletine verecekti.

İsrailliler daha sonra, ABD aracılığıyla, her semt için farklı rejimler tanımlanmasını önerdi: Eski Kent'teki Hıristiyan semtinde uygulanacak rejim, Ermeni semtine, Ermeni semtindeki de Müslüman semtine uygulanmayacaktı. Üstelik bu üç semt, Camp David'deki bilirkişilerin "işlevsel özerklik" önerdiği Şeyh Cerrah, Sovana, Tur, Salahaddin, Resû'l-Amud

ve Silvan gibi komşu semtlerden farklı hukuki rejimlere ve statülere sahip olacaktı. Yani İsrailliler Doğu Kudüs'ü meşru sahiplerine geri vereceklerine, zaten bölünmüş durumdaki kenti daha da parçalamayı yeğliyordu. Çevre semtler ise –İsrail onları işgal edip kent sınırlarını genişletinceye kadar Kudüs'ün parçası olmayan Beyt Hanina, Kifr Akab, Kalandiya, Savahra, Semir Amis, Şufat, Esaviye gibi semtler– İsrail-Amerikan önerisine göre, Filistin hükümranlığına verilecekti.

Bu öneriler reddedilince, Amerikan delegeleri başka biçimler tasarladı ve sonunda yeni bir öneri şekillendirdiler: En yakın ve en uzak semtler sınırlı Filistin hükümranlığı altında olacak, ama İsrail'in güvenlik çerçevesi de buna bağlı olarak değişecek ve açık kent statüsünü güvence altına alacak hukuki bir örgütlenmeye gidilecekti. Neyse ki İsrailliler sur içi Eski Kent konusunda Filistinlilerin ilke olarak mutabakatını almadan ayrıntılar sunmayı reddettiler de, görüşmeciler bu ipe sapa gelmez çabaları daha fazla uzatmak zorunda kalmadı. Filistinliler ise, düzenlemelerin ayrıntıları tespit edilirken, İsrail'in tüm kent üzerinde fiili bir denetim sağlayacağından kuşkulanıyordu.

Bu çeşitli çözümlerin hallettiklerinden çok daha fazla sorun yaratacakları ve kentin daha da bölünmesine yol açacakları, istikrarsızlığı ve İsrailliler açısından yeni müdahale olanaklarını çoğaltacakları belliydi. II. Camp David'de Amerikalılar da İsrailliler de kesin hiçbir şey önermediği için, Kudüs üzerindeki fiili İsrail denetimi sürdü. İsrailli ve Amerikalı görüşmeciler bir kez bile Kudüs'te yapılan haksızlıkları ya da Filistinlilere dayatılan katlanılmaz hayat koşullarını ağızlarına almadı. II. Camp David İsraillilerin avantajlarını sağlamlaştırmaktan ve Doğu Kudüs'teki yasadışı uygulamalarını (istimlak edilen topraklarda yasadışı yerleşim bölgeleri kurulması, evlerin yıkılması, kimlik kartlarına el konması, kenti ekonomik açıdan boğan ve Filistin art-ülkesinden koparan ablukalar) meşrulaştırmaktan başka bir işe yaramadı.

Zirvenin başarısızlığa uğramasından sonra İsrail hükümeti, toplam bir mutabakata ulaşılamadığı için II. Camp David'de varılan tüm kısmi anlaşmaların geçersiz ve olmamış sayıldığını açıkladı. Clinton yönetimi de, bu anlaşma noktalarının Kudüs için kalıcı çözüm çabalarının başlangıç zeminini oluşturmasını önereceğine, ne yazık ki İsrail'in tavrını onayladı. Ama

başbakan Ehud Barak daha sonra kentte bir paylaşımı kabul ederek İsrail'in tavrını yumuşattı. Bunu yaparak "birleşmiş Yeruşalim" tabusunu da yıktı.

Yıkılan Bir Tabu

İsrail devletinin tavrı uluslararası topluluğunkine yaklaşsa da, tartışmalı kent açısından adil bir çözüme varılmasına henüz izin vermiyor. Bu arada kentin bölünmesi ve Filistinlilerin meşru haklarının tanınması yönünde yeni sesler yükseldi. Günlük İsrail gazetesi *Haaretz*'in tanınmış siyasi yorumcularından biri, "Bölme Cesareti" başlığıyla kaleme aldığı makalesinde şunları yazdı: "Eğer, 'evet, Kudüs bölünmelidir' deme cesaretini gösteremezsek, İsrail-Filistin çatışmasının sona erdiğini asla göremeyeceğiz ve Kudüs daha kuşaklar boyunca kan göllerine sahne olacak."[8] Kudüs'ün eski belediye başkanı, tarihçi Meron Benvenisti Kudüs hakkındaki "yaratıcı" fikirlerle alay etti ve sadece kentin bölünmesi seçeneğinin uzun vadede geçerli olabileceğini ileri sürdü. Ayrıca *Haaretz* gazetesi Barak'tan Haremü'ş-Şerif ve Kubbetü's-Sahra'daki kutsal Yahudi yerleri "mitos"undan vazgeçmesini istedi ve İsraillilerin Müslümanların ibadet yerleri üzerinde hükümranlık hakkı taleplerinde ısrar etmelerini kınadı. Burada, Hıristiyanların kutsal yerleri açısından da geçerli olan önemli bir örnek söz konusuydu.

2000 sonbaharındaki çatışmalar başlamadan önce, "Barış, şimdi" hareketi "İki devletin başkenti bir kent" temalı bir kampanya başlatmıştı. Bu kampanya öylesine başarılı oldu ki, uzatılmasına karar verildi. İçlerinde Kudüs'ün İsrailli belediyesinin altı ılımlı üyesinin de yer aldığı İsrailliler, Kudüs'ün Filistinlilerle, onların da devletinin başkenti olarak paylaşılmasını isteyen bir dilekçe de imzaladı. Kamuoyu araştırmaları da Filistinlilerin Kudüs üzerindeki meşru haklarını kabul eden İsraillilerin sayısının giderek arttığını gösterdi. (Bunların % 55'i iktidardaki İşçi Partisi'nin sempatizanıydı.)

Bugün Doğu Kudüs'teki başlıca kaygı, İsrail yetkesi veya olası bir Filistin yetkesi değil, açıkça tanımlanmış bir yetke bulunmadığı için günlük işlerin yürütülmesinin olanaksız hale gelmesidir. Kudüs'ün Arapları kentin İsrailli meclisi için yapılan seçimleri boykot etmeyi sürdürüyor, çünkü bu meclisi tanımıyorlar ve nüfusun % 33'ünü oluşturmalarına karşın belediye bütçesinden kendilerine % 10'un altında bir pay ayrılıyor. Her ne

olursa olsun, en son kamuoyu araştırmaları yüzlerce kent sakininin ulaşım özgürlüğü ve asgari haklar nedeniyle İsrail kimlik kartını tercih ettiğini gösteriyor. Ama Doğu Kudüs, Batı Kudüs'le bütünleşmiş olmaktan çok uzak ve kentin doğu bölümünde hiç İsrailliye rastlanmıyor.

Bugün Doğu Kudüs'te iki yüz kadar Filistin kurumu bulunmasına karşın, İsrail iki yıldır onlara yönelik taahhütlerini yerine getirmiyor. Yerel sivil toplum örgütlerinin toplantılarını sık sık yasaklayan İsrail, bunlardan bazılarını da Filistin yönetiminin bir parçası oldukları gerekçesiyle kapatmaya çalıştı. Doğu Evi de, FKÖ'nün görüşme bürosunu ziyaret eden uluslararası şahsiyetleri veto eden İsrail makamlarının dayattığı tecridin kurbanı oldu.[9]

Filistinliler Kudüs'te fiziksel bir ayrılık değil, siyasal bir bölünme istiyor. Egemenliğin bölünmesini ve denetimin paylaşılmasını bekliyorlar. El-Kudüs'ü (Doğu Kudüs), yani 1948'deki Kudüs'ün üçte birinden daha küçük bir bölümü talep ediyorlar. (1948'de kentin geri kalan üçte ikisi İsrail devleti tarafından ilhak edilmişti.) Başkentini Kudüs'e yerleştiren İsrail, Arap mülklerinin çoğunu müsadere ettikten sonra tüm hükümet kurumlarını da oraya taşıdı.

Bugün, yani 2001'de, üzerinde bu denli tartışılan Eski Kent'te daha yukarıda da gördüğümüz gibi 27.000 Arap ve 2.000 İsrailli yaşıyor. Yine de, kentteki tüm nüfus değişimlerine karşın, Kudüs'te gerçek bir entegrasyonun yaşandığı bir semt bulunmuyor; bu nedenle ne hükümranlık haklının, ne de idari yetkenin barış önünde bir engel oluşturacağı düşünülebilir. Arap, Hıristiyan, Müslüman Doğu Kudüs'le Yahudi Batı Kudüs arasındaki siyasi ayrım artık mümkündür. Oluşturulan fiziksel barajlar yerine böyle bir ayrım, paylaşılmış veya bölünmüş simgesel bir egemenlik biçimine bürünebilir ve Kudüs'ü de tamamen açık bir kent haline getirebilir.

Kentin dinsel boyutuna gelince, kutsal yerlere barışçı ve açık bir erişimi sağlayabilecek önemli gelişmeler yaşandı. 15 Şubat 2000'de Vatikan ile FKÖ arasında imzalanan bir anlaşma, "ibadet özgürlüğü"nün, "vicdan özgürlüğü"nün önemini ve Kutsal Topraklar'da, özellikle de Kutsal Kent'te yaşayan tüm yurttaşların insan ve yurttaş haklarının eşitliğini korumanın gerekliliğini vurguladı. Kudüs'teki tek taraflı girişimleri

kınayan bu belge Hıristiyanların kutsal yerlerine girişin de açık ve koruma altında olması gerektiğini belirtiyor. Müslümanların ve Yahudilerin kutsal yerlerine gelince, Arafat kısa süre önce Ağlama Duvarı'nda ibadet etmek isteyen Yahudilerin bunu tam İsrail koruması altında güvenlik içinde yapabileceklerini açıkladı. Bu tavır İsrail'de de yankı buldu ve Mescidü'l-Aksa'da namaz kılmak isteyen bir Müslümanın İsrail güvenlik denetiminden geçmek zorunda bırakılmaması gerektiği ifade edildi. En son olarak 2001 başında Vatikan, Kutsal Kent'in "uluslararası bir kent" haline getirilebileceğini belirtti.

Kudüs için bulunacak adil çözüm, İsrail'i öncelikle güvenlik konusunda rahatlatacak. İsrailli tanınmış bir sosyolog olan Baruch Kimmerling'in de 2000 sonunda açıkladığı gibi, Kudüs'ü başkent olarak Filistinlilerle paylaşmak İsrail devletinin güvenliğini uzun süre korumanın en iyi yoludur. Bu görüş bugün İsrail'de giderek yaygınlaşmaktadır. Gerçekten de Filistin direnişinin kısa tarihi, İsrailliler onu ne zaman boğmaya çalışsa başka bir yerde dirildiğini göstermiştir: Çatışma 50'li yıllarda Filistin'den Ürdün'e, sonra 70'lerde Ürdün'den Lübnan'a, İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesinden sonra 80'lerde Batı Şeria ve Gazze şeridine kaydığında, hep bu olgu gözlenmiştir. Eğer iki taraf Kudüs'ü dışlayan yeni bir anlaşma yaparsa, şiddet ve direniş Kutsal Kent'in, "İsrail'in başkenti"nin sokaklarında ortaya çıkacaktır ki, bunu da hiçbir İsrail yurttaşı veya yöneticisi istemez. Burada ele alınamayacak kadar karmaşık bazı nedenlerden ötürü, İsrail bugüne dek Kudüs'te büyük bir Filistinli ayaklanması yaşamamıştır. Eğer bu gerçekleşirse, herhalde Hebron ve Gazze ayaklanmaları onun yanında oldukça önemsiz kalacaktır.

İsrail'in Filistinlilerin Doğu Kudüs üzerindeki haklarını tanıması, kendisinin de Batı Kudüs üzerindeki haklarının uluslararası ölçekte tanınmasını kolaylaştıracaktır. Bugün uluslararası topluluk İsrail devletinin "Doğu Kudüs'teki varlığını, Batı Kudüs üzerinde sadece fiili bir yetkeye sahip askeri bir güç" olarak kabul etmektedir. 1999'da aleyhte 1 oya karşı 149 ülke İsrail'in Kutsal Kudüs kentine yasalarını, hukuki ve idari sistemini dayatma kararını yasadışı, dolayısıyla geçersiz ve sonuçsuz olarak değerlendiren bir BM kararını onaylamıştır.

İsrail, Batı Kudüs'le sınırlı egemenliğinin uluslararası düzeyde tanınmasından birçok yarar sağlayabilir. Fiili olarak işgal altındaki El Kudüs'ü bırakmakla hiçbir şey yitirmeyeceği gibi, tam tersine Eski Kent'teki Yahudi semti ve Ağlama Duvarı üzerindeki hükümranlık hakları bakımından çok şey kazanabilir. Bugün gezegenin 192 egemen devletinden hiçbiri İsrail'in Kudüs üzerindeki egemenliğini tanımamaktadır. Yarın Filistinlilerin kendi kesimlerindeki egemenliği oluşturulursa, bu ülkelerin hepsi veya hemen hepsi İsrail devletinin kentin kendine ait bölümü üzerindeki egemenliğini ve çifte idare, çifte belediye yönetimindeki açık bir kent statüsünü tanıyacaktır. Eğer bu gerçekleşemeyecekse, bunca zaman, bunca insan hayatı ve enerjisi boşa harcanmış demektir!

Bugün Kudüs'e ilişkin çelişkili ve çatışmalı beklentileri karşılamanın akılcı yolları bulunmaktadır. Eğer tarafların nihai bir anlaşmaya ulaşma niyeti varsa, o zaman Kudüs sorununa çözüm getirilmelidir. Kutsal Kent, pazarlıklarda bir engelden çok, bir koz olarak görülmelidir. Kudüs, sürecin bir alt ürünü veya daha da kötüsü bir bölünme ve çatışma kaynağı değil, barışın motoru, bir istikrar ve birlikte yaşama gücü olmalıdır.

İsraillilerin Kudüs hakkındaki düşünceleri ve bunların ayırt edici niteliğini oluşturan dışlayıcılık ve dar görüşlülük, pragmatik ve gerçekleştirilebilir bir çözüm olan kentin paylaşılması tasarısının, utangaç bir biçimde de olsa, gün yüzüne çıkmasıyla birlikte evrim geçirmeye başlamıştır. İbrani devleti (ve ABD) üzerindeki uluslararası baskı çok yararlı olmuş, Washington'u, Kudüs konusunda bazı ödünleri kabul etmesi için Başbakan Ehud Barak'ı ikna etmeye zorlamıştır. 2000 yılının Aralık ortasında Filistinlilere sunulan "Clinton planı", bu değişimi yansıtmaktadır. Bir üniversite öğretim üyesinin açıkladığı gibi, uluslararası kamuoyu Kudüs'te de, diğer kentlerde olduğu gibi musluklardan su aktığını ve atıkların kanalizasyona boşaltıldığını, dolayısıyla geçmişin hayaletlerini değil bugün kentte yaşayanları memnun edecek sıradan bir kent yönetimine öncelikle ihtiyaç duyulduğunu anlamaya başlamıştır. Üstelik Kudüs'ün, çeşitli inanç ve geleneklerin barış içinde bir arada yaşaması gereken çok özel, benzersiz bir kent olduğu giderek daha iyi kavranmaktadır.

Yedinci Bölüm

İSRAİL İÇİN REFAH, FİLİSTİN İÇİN YOKSULLUK YILLARI

Barış süreci 90'lı yılların başında İsrail, ABD ve Filistinliler açısından ekonomik bir gereklilikti. Dünya lideri konumundaki Amerikalılar için İsrail-Arap çatışması Soğuk Savaş dönemindeki gibi bir koz değildi artık; Körfez Savaşı'ndan sonra bölgedeki *Pax Americana* önünde bir sorun olmuştu. Küreselleşme çağında, İsrail-Filistin çatışmasının anakronik bir görünümü vardı. Bölgenin en güçlü devleti olan İsrail için, on yıllık ekonomik liberalleşme ve özelleştirmeler, ayrıca son yıllarda eski Sovyetler Birliği'nden bir milyon Yahudinin gelişi, ekonomik dönüşümü kaçınılmaz kılıyordu. Ortaya çıkan yeni, hırslı ve çok etkili girişimciler sınıfı, bu dönüşümün gerçekleştirilmesi için iki etkenin gerekli olduğu sonucuna vardı: Önce ülkeye yatırımcı çekebilmek için dünya sermaye piyasasında Amerikan desteği; sonra da, Batı Şeria ve Gazze şeridi ile olan kolonyal ilişkilerin yeniden yapılandırılması. Bu yeniden yapılandırma, söz konusu iki bölge, altı yıl süren Birinci İntifada ile (1987-1993) istikrarını yitirdiği için, çok faydalı da olacaktı.

Filistinliler ise, yaşadıkları sefaleti değiştirecek her ekonomik gelişmeyi sevinçle karşılayacak durumdaydı. Körfez Savaşı'ndan sonra Körfez devletlerinden gelen mali destek neredeyse sıfıra inmişti. Hem FKÖ, hem de Filistin halkı çöküntü içindeydi. Yurtlarından sürülmüş Filistinlilerin yaptığı para transferleri 300.000 Filistinlinin Kuveyt'ten ayrılmasıyla birlikte iyice azalmıştı. Bu nedenle çatışmayı bitirip, otuz yıllık işgalin ardından iyice artan işsizliğe, yoksulluğa, kişisel ve ulusal aşağılanmalara bir son vermek en acil sorundu.

Tüm bu etkenler Oslo anlaşmalarının yolunu açtı. Ama yedi yıl sonra ekonomik bilanço en hafif deyimiyle oldukça çelişkili bir görünüm sergiliyordu: İsrail her türlü beklentiyi aşan bir tarzda zenginleşirken, Filistinlilerin durumu 1993'tekinden de kötüye gitmişti.

Oslo, Ekonomik Bir Belge

Oslo İlkeleri Bildirgesi haklı olarak "öncelikle ekonomik bir belge" diye nitelendi. Çünkü "bu belgenin üçte ikisi sekiz FKÖ-İsrail komisyonunun işlevlerinin tanımlanmasına ayrılmıştır; bu komisyonların çalışması iki devlet arasındaki bir anlaşmayı aşan tarzda, ortak çıkarlara dayalı ekonomik uzamlar inşa etmeye yöneliktir."[1] Bu nedenle iki taraf arasında, Mayıs 1994'teki "Gazze ve Eriha" anlaşmasından önce ekonomik protokollerin imzalanması şaşırtıcı değildir.

Oslo'dan önce, Batı'nın "barış ekonomisi" yaklaşımı İsrailli ekonomistler, resmi yetkililer ve iş dünyasından temsilcilerin de katılımıyla, bir dizi inceleme ve değerlendirmeye konu olmuştu. Her zamanki gibi ne Filistinliler, ne de Araplar konuya iyi hazırlanmıştı ve pazarlıklar karşılıklı ekonomik ilişkiler konusuna –barış görüşmelerinin ana noktası– gelip dayanınca doğaçlama tavırlar almak zorunda kaldılar. Oslo anlaşmalarının ekonomik bölümü karmaşık ekonomik sorunları tartışabilecek verilere sahip olmayan Araplar ve Filistinliler tarafından yeterince özümsenemedi. Yedi yıl içinde Ortadoğu konusunda üç önemli ekonomik dünya zirvesi toplandı: Casablanca, Amman ve Doha. Bu durum barış sürecinde ekonominin önemini vurguluyordu. Bu zirvelerden en kazançlı çıkacak tarafın İsrail olacağı zaten belliydi.

Başka birçok kurumun yanı sıra, Tel Aviv Üniversitesi, İsrail Ticaret Odası, Dünya Bankası, Harvard Kennedy School, Dışişleri Konseyi, Brookings Institution 80'li ve 90'lı yıllarda, özellikle de birinci uluslararası Madrid konferansının ve iki yıl sonraki Oslo sürecinin başlangıcının ardından barış ekonomisi konusuna eğilmişti. Bu kurumların bölgedeki iki taraflı ve çoktaraflı ilişkileri sağlamlaştırmanın yolları üzerine yürüttükleri incelemelerde dört tema öne çıkmıştı:

1. Ekonomik liberalleşme esastır; bu, ekonomik büyümenin motorudur ve entegrasyonu kolaylaştırmaktadır;
2. Sınırların açılması, sadece ekonomik entegrasyon açısından değil, hem güvenlik, hem de bölge devletleri arasında sağlıklı bir işbölümü oluşturulması bakımından mutlak bir gerekliliktir;

3. İsrail'deki ileri teknolojilerin, Filistin ve Lübnan'daki vasıflı işgücünün ve ucuz Arap işgücünün çekebileceği yabancı yatırımcılar açısından istikrar vazgeçilmez bir unsurdur;
4. Barışın herkese sağlayacağı kâr payı: Savaşa ayrılan kaynaklar sivil alanlara yöneltilecek, böylelikle halkın yaşam koşulları iyileştirilecektir.

Bölgenin en liberal ve (petrol dışında) ihracatı en güçlü ekonomisi olan İsrail ekonomisi, bu dört cephede barış sürecinden en fazla yararı sağlayabilecek konumdaydı: uluslararası yatırımlar, silah ve askeri teknoloji ihracatı yoluyla elde edilen "barışın görkemli askeri kâr payları", Arap ülkelerine ihracatta pazar payının artışı. Nitekim 2000'de İsrail ekonomisine 8 milyar dolar yabancı yatırım girdi; üstelik Ürdün sınırları tek yönlü olarak açıldı ve Ürdünlüler İsrail tarafına geçemezken, İsrailliler Ürdün'deki müteahhitlik ve taşeronluk alanlarında yatırım yapabildi.

Filistin ekonomisi ise İsrailliler tarafından rehin alındı. İşgal edilmiş topraklardaki istikrarsızlık, yabancı yatırımların buradan cayıp İsrail'e akmasına neden oldu. Filistinlilerin önünde fazla seçenek yoktu: Ya İsrailliler tarafından daha fazla sömürülmek için istenen siyasi ödünleri verecek ya da durgunluk ve giderek artan sefalet pahasına tavırlarını koruyacaklardı. Oslo anlaşmalarının ekonomik yaklaşımları İsrail'in ekonomik başarısına ve Filistinlilerin yoksullaşmasına bu şekilde yardım etti.

İsrail Devletinin Uğurlu Yılları

Barış sürecinden önce İsrail'in yüksek teknolojiye dayalı sanayileri yararlandı. Kısa süre önce özelleştirilip liberalleştirilmiş İsrail ekonomisi, sivil ve askeri sanayi dallarındaki otuz yıllık Amerikan yatırımları ve hem ABD (1985), hem de Avrupa Topluluğu ile serbest ticaret anlaşmaları sayesinde, Oslo tartışmalarından önce de önemli ilerlemeler kaydetmişti. İsrail açısından Oslo süreci, içeride ekonomik büyüme, dışarıda da diplomatik ilerlemeler bakımından refah yılları oldu.

1995'te, Oslo anlaşmaları imzalandıktan bir yıl sonra, İsrail'in yabancı ülkelerdeki yatırımlarındaki artış oranı % 46'ydı; bu artış üç yıl sürüp, Netanyahu'nun başbakanlığının üçüncü yılında bir durgunluğa gir-

di. Sonra yeniden yükselmeye başladı ve 2000'de gayri safi milli hasılanın % 7'sine erişti. 1993-1998 arasında yüksek teknoloji ürünlerinin ihracatı yılda % 15 oranında arttı. 1994'te ikinci ve üçüncü kademe Arap boykotlarının kalkması sayesinde,[2] İsrail ekonomisinin önünde birçok kapı açıldı. 70'li ve 80'li yıllarda Arap devletleriyle iş yapmayı tercih eden çokuluslu şirketler, İsrail'e yöneldi. Boykotçulara yaptırımlar uygulayarak İsrail'i Arap boykotundan koruyan bir yasayı onaylayan Amerikan Kongresi'nin baskısı altındaki birkaç firma daha önceden bu yönelişe girmişti.

Böylelikle İsrail dünyanın en zengin yirmi ülkesi arasına girdi ve ileri teknolojili sanayileri en büyük çokuluslu şirketlerin yatırımlarını çekmeye devam etti (Intel, IBM, Motorola, Vishay, Towers Semiconductors vb). Bu yatırımlar sayesinde, yük olma tehlikesi taşırken ekonomik bir koza dönüşen yüksek vasıflı Rus göçmenlerine istihdam alanları açıldı. 1995-1999 arasında gayri safi milli hasıla % 50 büyürken (264 milyar şekelden 410 milyar şekele çıktı), aynı zaman diliminde nüfus sadece % 10 arttı.[3]

İsrail Ticaret Odası'na göre, İsrail geçen 40 yıllık sürede Arap boykotu nedeniyle yaklaşık 40 milyar dolarlık ihracat potansiyelini yitirmişti.[4] Boykot kalkınca her şey değişti. 1994'ten itibaren 20'den fazla ülke İbrani devletiyle diplomatik ilişkiler kurdu ve başka birçok ülke de onları izledi. Güneydoğu Asya'da, Latin Amerika'da, Ortadoğu'da ve başka yerlerde yeni pazarlar açıldı. 1994'te İsrail'in Asya'ya ihracatı üçte bir oranında, Hindistan'a ihracatı % 50'den fazla ve Tayland'a ihracatı yaklaşık % 70 oranında arttı. 1995'te, İsrail'in sivil ve askeri sanayileri için en büyük pazarlardan biri olan ve İsrail'i uzun süre boykot etmiş Çin de kapılarını açtı.[5]

İsrail, askeri yatırımların sivil yatırımlara dönüştürülmesini ifade eden "barışın kâr payları" deyimine yeni bir anlam kazandırdı. Uygulamada bu işten silah ticareti kazançlı çıktı. ABD'nin finanse ettiği, ama ekonominin sırtında bir yük olarak kalan araştırma-geliştirme, Oslo'dan sonra hızla gelişen bir sektör haline geldi: İsrailliler 90'lı yılların ortalarında Rusya, Türkiye, Singapur, Hindistan, Fransa, Ukrayna ve Güney Afrika ile araştırma ve geliştirme, sivil havacılık ve haber alma dallarında işbirliği anlaşmaları imzaladı. Özellikle de Güney Afrika ile ilişkileri çok öğreticiydi:

Güney Afrika'da vazgeçilen ırk ayrımcılığı Filistin'e taşınmıştı. İki ülke arasında savunma sanayii alanında önemli ticari sözleşmeler imzalandı.[6]

Bu arada gayri safi milli hasıla içinde hizmet sektörünün payı 1990-1994 arasında % 39 oranında arttı. İthalat artışı ve İsrail'de konuşlanan yabancı şirketlere ödenen teşvik primleri, uzun vadeli yatırımların lehine, olumlu bir ekonomik gösterge olarak algılandı; uzun vadeli yatırımlar tabii ki İsrail ekonomisini daha da güçlendirecekti. Kişi başına yıllık gelir 1992'de 12.600 dolar iken, bu rakam 1995'te 15.600, 2001'de de 20.000 dolara yükseldi. Eski Sovyetler Birliği'nden gelen hatırı sayılır göçe karşın, 1992'de % 11,2 olan işsizlik oranı 1995'te % 6,9'a düştü. Aynı süre zarfında İsrail devletinin Romanya, Tayland ve başka yerlerden 300.000'den fazla işçi getirttiği de düşünülürse, bu da çok olumlu bir ekonomik göstergeydi.[7]

Bu ekonomik patlama, yüzleri geniş ölçüde dünya pazarına dönük, işgal edilmiş toprakların denetimini o kadar umursamayan yeni bir profesyoneller ve girişimciler sınıfının doğmasına yol açtı. Batılı meslektaşlarıyla sürekli temas içindeki bu güçlü "yeni zenginler", İsrail'in, iş hayatı için de çok zararlı, olumsuz işgalci devlet imajından kurtulması gerektiğine inanıyorlardı. İki eğilim çevresinde toplandılar: Tamamen Batı yanlısı olan birinci eğilimin yüzü Doğu'dan (işgal edilmiş topraklar ve Arap dünyası) çok Batı'ya (Avrupa ve ABD) dönüktü; ikinci eğilim ise, işyerlerinde Filistinli işgücünü istihdam eden, Filistinlilerle olan ekonomik ilişkileri uzun vadeli istikrarı güvence altına alacak şekilde dönüştürmek zamanının geldiğini savunan, ama İsrail'in üstünlüğünü sürdürmesinin de gerekliliği üzerinde duran küçük işletme sahiplerinin görüşlerini ifade ediyordu.

Barış süreci ve onun istikrar vaadiyle birlikte, işgal edilmiş topraklarda bu ikinci görüş ağır bastı ve İsrail'i bu toprakları boşaltma kâbusundan kurtaran karşılıklı bağımlılık ilişkileri kurulmasını sağladı.

İsrail Bağımlılık İlişkilerini Yeniden Yapılandırıyor

Barış süreci sırasında işgal edilmiş topraklar için benimsenen ekonomik model, Dünya Bankası ve uluslararası topluluk tarafından finanse edildi. Bu modeli, İsrail ve Amerikan kurumlarındaki çalışma grupları ge-

liştirmişti: Günümüzdeki ve gelecekteki İsrail-Filistin ve İsrail-Arap ekonomik ilişkilerinin farklı yönleri üzerinde birçok inceleme yapılmıştı. Oslo süreci, "Gazze'yi Tel Aviv'den çıkarmak" sloganıyla birlikte bu değişime katıldı ve Tel Aviv şirketlerini Gazze şeridine yerleşmeye yöneltti. Gazze şeridi ve Batı Şeria'da yasal ve yasadışı geniş ağlar, ucuz Filistin işgücünü İsrail'de çalışmaya gelmek için "yeşil hattı" geçmek zorunda bırakmadan yerinde kullanan taşeron firmalar ağı, İsrail pazarının taleplerinin karşılanmasına katkıda bulundu.

İsrail tasarısı tamamen bağımlı bir Filistin ekonomisi oluşturulmasını ve dolayısıyla, bağımsız Filistin firmalarının ortadan kaldırılmasını öngörüyordu. İsrailli ekonomist Ezra Sadan'ın önerdiği "sanayi parkları" modeline göre (ABD ile Meksika arasındaki sınır *maquiladora*'larına benzetilebilir), İsrail yoksul ve geri kalmış nüfus grupları içinde bazı sanayi bölgeleri kurup geliştirerek taşeronluk sistemini iyileştirilmeliydi: Bir yoksulluk ummanı içinde zengin adacıklar kurulacaktı. Söz konusu nüfus grupları öncelikle en üretken ve İsrail sanayicilerinin beklentilerine en uygun olanlar arasından seçilecekti. Bu tasarı aslında Güney Afrika'nın "büyüme noktaları" (*growth points*) modelinin bir uyarlamasıydı.

Ama uzun vadede işlerlik kazanabilmesi için, hem bu yeni bağımlılık ilişkisine doğru esnek geçişi sağlayabilecek, hem de ekonomik çevreyi tehdit edecek yeni bir İntifada'dan kaçınabilecek yetkin ve meşru bir "Filistin yönetimi" gerekiyordu. İsrail devletiyle Filistinliler arasındaki sınırların kaldırılmasının ve serbest piyasa ilkelerinin hizmetindeki bu göreve FKÖ uygun görüldü, zaten FKÖ de bu görevi coşkuyla kabullendi. Sonraki yıllarda bu politikanın yol açtığı ekonomik zararları eleştiren Filistinlilerin çoğunun bu konuda Oslo süreci ve Filistin Ulusal Yönetimi'ni sorumlu tutup, liderleri Yaser Arafat'ı ise desteklemeye devam ettiğini vurgulamak gerek.[8]

Birçok Filistinli uzman ve danışman İsraillilerin planlarını destekledi. Barış sürecinden çıkar sağlayan yeni bir sınıf oluşturan, bu sürecin evrelerinin doğruluğunu ve hakkaniyetini pek o kadar da umursamayan bu birkaç bin "VIP", Dünya Bankası ve Avrupa Topluluğu himayesindeki İsraillilerin hükmettiği "barış ekonomisi" ve "barış sanayii"nden ciddi kazançlar temin etti ve oldukça serbest bir biçimde yolculuk etmelerine de izin ve-

rildi. Yeni bir güvenlik sorumluları ve memurlar ağı, himayelerindeki işadamlarıyla birlikte süreçten çıkar sağladı: Ucuz işgücü taşeronluğu yapıp uluslararası mali kuruluşlarla tekelci ilişkiler sürdürerek İsraillilerle iş yaptılar. İçlerinden pek azı Filistin'de reel sektöre yatırım yaptı; çoğu, İsrail sanayi kollarıyla Filistin işgücü veya çoğunluğu yoksul tüketiciler arasında aracılıkla yetindi.

Filistinliler ile İsrailliler arasındaki "işbirliği" projelerine sağlanan Amerikan ve Avrupa destekleri de bu ağı güçlendirdi. Ama bu projeler Filistinlilerin asgari bir ekonomik bağımsızlık sağlama ihtiyacını hiçbir şekilde karşılamıyordu. Amerikan *Builders for Peace* (Başkan yardımcısı Al Gore'un başkanlığında) veya Avrupa Topluluğu Akdeniz İşleri Komisyonu gibi kuruluşlar, özellikle İsrail-Filistin ortak yatırımlarını destekliyor, böylece Filistinlilerin İsrail'e bağımlılığını derinleştiriyorlardı. Bu yaklaşımın önünü açan Filistinli ve İsrailli aracılar, İsrail devleti karşısındaki uzun vadeli bir bağımlılık ilişkisinin yol açabileceği sonuçları hiç düşünmeden, kısa vadeli kârlar peşinde koştular.

Bu bulanıklık suda "efendi-köle" ilişkisinden çıkar sağlayanların yozlaşması kaçınılmazdı. Söz konusu VIP'ler "patronlar"ın taleplerini karşılayan "tebaa" haline geldi, ama aynı zamanda efendilerinin hizmetinde kalmaya devam edebilmek için kurbanlarının taleplerini de karşılamak zorundaydılar. Filistin'de koşullar kötüleşince, İsrail'in "tebaası" üzerindeki şantajı arttı: Yozlaşma, Oslo'nun kaçınılmaz sonucuydu.

Filistinlilerin Yoksulluk Yılları

Barış süreci, Filistinlilere Oslo anlaşmaları denen acı ilacı yutmaları karşılığında, (ABD'nin yararlanacaklarını söylediği) asgari ekonomik çıkarları bile sağlamadı. Üstelik bu anlaşmaları sürekli ihlal eden İsrail'di. Beklenen ekonomik ilerleme bir türlü gelmedi: Filistinlilerin ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarının sürekli ihlal edilmesiyle geçen yılların sonunda, tünelin ucunda görünen ışık söndü. 2000'de yapılan bir kamuoyu araştırmasına göre,[9] Gazzelilerin % 50'si ve Batı Şerialıların % 42,9'u Oslo sürecinin başlangıcından beri hayat düzeylerinin gerilediğini düşünüyor. Gerçekten de Filistin Ulusal Yönetimi kurulduğundan beri hayat dü-

zeyi ve kalitesi kötüye gitti. Yoksulluk ve işsizlik arttı, eğitim ve sağlık hizmetleri daraldı. Tahminlerinde genellikle tutucu davranan Dünya Bankası'na göre "Son yıllarda Batı Şeria ve Gazze şeridindeki ekonominin genel tarihi, 1993'ten beri bazı bölgelerin Filistin Yönetimi'ne devredilmesiyle birlikte bazı olumlu gelişmeler de yaşanmış olmasına karşın, bir gerilemenin tarihidir".[10] Gerçi üç milyar dolarlık uluslararası yardım sayesinde (İsrail ve Bosna'ya yapılanların ardından, dünyadaki en yüksek yardım tutarı) yeni yollar yapıldı, yeni okullar açıldı, kanalizasyon şebekeleri kuruldu. Yine de altı yıl içinde Oslo süreci Filistin halkının kişi başına ortalama gelirinin % 20 azalmasına yol açtı.

Yabancı ülkelerdeki iş bulma olanaklarının da kaybedildiği hesaba katıldığında, en acil sorun iç üretim üzerindeki baskıların bir bölümünü hafifletmekti. Ama bu da yapılmadı ve durum kötüleşmeye devam etti. 1998'den beri uluslararası kuruluşların kendilerini kutlamalarına yol açan birkaç iyi haber –istihdamın yeniden yükselmeye başlaması veya gayri safi milli hasılada birkaç puanlık artış– çok geç geldi ve daha aydınlık bir gelecek öngörmeye de yetmedi. Zaten on binlerce Filistinlinin iş aramak için yasadışı yolardan İsrail'e girmesi müreffeh bir ekonominin işareti olamaz.

Filistin ekonomisi çok sınırlıdır: Yıllık gayri safi milli hasıla, İsrail devletinin yaklaşık 100 milyarı bulan hacmi yanında, sadece 3,6 milyar dolardır. Filistin'in ihracatı da çok düşüktür: 750 milyon dolar (İsrail'in ihracatı 25 milyar dolar). 3,4 milyar doları biraz aşan ithalatı İsrail ithalatının ancak onda biridir. Göçmen Filistinlilerden gelen para 900 milyon, İsrail'le yapılmış vergi anlaşmalarından gelen gelirler ise 600 milyon dolardır. Filistin ekonomisinin tüm bu unsurları tamamen İsrail'e bağımlıdır.[11] (Filistin ihracatının % 88'i İsrail'e yöneliktir; işgal edilmiş topraklar ise ABD'nin ardından, 2,5 milyar dolarla İsrail'in en çok ihracat yaptığı ikinci yerdir.)

İsrail'in uyguladığı denetim yöntemleri, iki taraf arasındaki eşitsizliği iyice derinleştirmiştir. Ağustos 2000 tarihli *Dünya Bankası Mektubu*'na göre, İsraillilerin siyasi nedenlerle veya güvenlik nedenleriyle dayattığı sınırların kapatılması işlemi "Filistinli işçilerin İsrail'de çalışma, Filistin ürünlerinin de İsrail pazar ve limanlarına ulaşma olanaklarını kısıtlamıştır". Birleşmiş Milletler'in Nisan 1997 tarihli bir raporuna göre,[12]

1993-97 arasında İsrail'in tek taraflı ablukaları Filistinlilerin 1 milyar dolar yitirmesine ve kişi başına gayri safi milli hasılalarında da % 36'lık bir düşüşe neden olmuştur.

Ayrımcılığa Dönüşen Bir Ayrılık

Oslo anlaşmalarından bu yana Filistin işgücü İsrail emek piyasasından giderek dışlandı ve ayrılık siyaseti ayrımcılığa dönüştü. Sınırların kapatılmasının, nakliye masraflarındaki artışın ve güvenlik barikatları kurulmasının sanayi ve tarım sektörlerini zayıflatması, işsizlik oranını dramatik bir düzeye yükseltti. Üstelik Oslo sürecinin başından itibaren İsrail'de çalışmak isteyen Filistinlilerin çalışma izni alması şart koşuldu; bu nedenle İsrail'de çalışan Filistinlilerin sayısı 1992'de 116.000 iken, 1996'da 28.500'e düştü. Filistin'de Eylül 1995'te % 18,2 olan işsizlik oranı da 1996'da birdenbire % 28,4'e yükseldi. Dünya Bankası'nın değerlendirmelerine göre, araştırma yapılan 57 ülke içinde en yüksek oran buydu. "Olağan zamanlar"da % 20-25 seviyelerinde belirlenen işsizlik oranı, İkinci İntifada'da görüldüğü üzere, işgal edilmiş topraklar abluka altına alındığında % 30'a kadar çıkmakta, hatta kimi zaman % 40'ı bile geçmektedir.

İşsizlikteki bu artış haliyle sefaletin de yoğunlaşması şeklinde yansımaktadır. Dünya Bankası'nın tahminlerine göre, 1997'de yoksulluk eşiğinin altında yaşayan nüfusun oranı Gazze şeridinde % 40, Batı Şeria'da ise yaklaşık % 20'ydi; en yüksek orana mülteci kamplarında (% 50) ve kırsal alanlarda rastlanıyordu. İsrail'de yasadışı olarak çalışan Filistinlilerin çoğu, ücretlerinin hatırı sayılır ölçüde azaldığına tanık oldu. İsraillilerin, on binlerce Filistinlinin "yeşil hattı" yasadışı yollardan geçmelerine göz yumarken, çalışma izinlerinin sayısını azaltması, yüz binlerce insanda sürekli bir korkuya neden oldu: İşçilerin yakınları onların İsrailliler tarafından tutuklanacağından veya Tevrat'ta "süt ve bal toprağı" diye anılan ülkeye girişi kimi zaman kesinlikle kapatan katı güvenlik barikatlarını aşamayacaklarından korkuyordu.

Bu anlamda Barak'ın, "Gazze'yi Tel Aviv'den çıkarmak" olarak dile getirilen Rabin'in sloganının bir uzantısı olan, "ekonomik ayrılık" tehditleri, hiçbir ayrım yapmaksızın bütün bir halkı ekonomisini boğarak cezalan-

dırmaktan başka bir anlama gelmiyordu. İşgal edilmiş topraklarda, ister siyasal nedenlerle, ister Yahudilerin veya Filistinlilerin çıkardığı her şiddet hadisesinden sonra, konan mutlak ablukalar kesinlikle bir tek amaca hizmet etti: Tüm Filistin halkını İsraillilerin elinde rehin durumuna düşürmek.

Bu arada Filistin Ulusal Yönetimi'nin güvenlik bütçesi öylesine arttı ki, 1999'da sağlık, sosyal hizmetler ve eğitim bütçelerinin toplamını bile aştı. Filistin Ulusal Yönetimi, "kabul edilebilir bir muhatap" olarak görülmek ve böylelikle Amerikan yardımına hak kazanmak için, kendi halkına karşı demokratik olmayan, yasadışı baskı önlemleri almak zorunda bırakılmıştı. Bu nedenle her bin kişiye on altı polis, yani İsrail'in dört katı oranında güvenlik gücü istihdam etmesi gerekti. Önceliklerdeki bu altüst oluş siyasal bir krize yol açtı. Kasım 2000 sonunda Filistin Yasama Meclisi'nin birçok üyesi, muhalefet liderleri ve bağımsız halk yöneticileri, güvenlik harcamalarının son derecede orantısız olduğu ve kaynakları atıl bıraktığı kanısıyla (haksız da değillerdi), Filistin Ulusal Yönetimi'ni yozlaşmakla ve ulusal bütçenin kullanımında zimmete para geçirmekle suçlayan bir belgeye imza attılar. Ama Washington ve İsrail bu belgedeki beklentilere tamamen kayıtsız kaldı ve güvenlik harcamalarının daha da artırılması yönünde baskı bile yaptılar.

Filistin Ulusal Yönetimi, işsizliği durdurmak ve "barışçı" bir geçişi sağlamak amacıyla, kadrolarını şişirmeyi sürdürdü. Kamu harcamalarının gayri safi milli hasılaya oranı 1994'te % 12 iken, 1999'da % 25'i aştı; bu harcamalar esas olarak sayıları 100.000'i aşan (toplam istihdamın dörtte biri) memurların maaşlarına gitmekte, bu memurların çok büyük bir bölümü de güvenlik güçleri içinde yer almaktaydı.[13] Vergi olmadığı için bu maaşlar yabancı yardım sayesinde ödendi ve Filistin Ulusal Yönetimi vergi mükelleflerine borçlu olacağına, uluslararası yardımın garantörü durumundaki Amerika'ya borçlandı. Başka bir deyişle Filistin Ulusal Yönetimi kendi yurttaşlarından çok Washington ve İsrail'e hesap vermek zorunda kaldı.

Ekonomik Bağımlılık

İsrailliler, Amerikalıların desteklediği barış süreci aracılığıyla, savaşla sağlayamadıklarını, özellikle de bölge üzerinde egemenlik kurma he-

defini gerçekleştirebileceklerini ummuşlardı. Bu egemenliği, dışardan zor veya fiziksel şiddet uygulayarak değil, denetimleri altındaki toplulukların sosyoekonomik yönelişlerini içeriden belirleyerek sağlayacaklardı. Bu tasarı ya saçma bir dilek olduğu için ya da İsraillilerin aşırılıkları nedeniyle başarıya ulaşamadı; her ne olursa olsun İsrail devleti ekonomik hegemonyasını somutlaştıramadı. Uluslararası başarıları, egemenliğini zor yoluyla sürdürdüğü işgal edilmiş topraklar üzerinde pek etkili olmadı. Ama İsrail Filistin ekonomisini öylesine zayıflattı ki, artık kısa ve orta vadede bağımlı olmayan bir ilişkiyi düşünmek bile zorlaştı.

Filistinliler açısından, İsrail'in işgal edilmiş topraklardan çekilmeyi reddetmesi –askeri birliklerin ve Yahudi yerleşimlerinin kuşattığı birkaç sefalet adacığı dışında– ekonomik durumu daha da ağırlaştırdı. Böylece barış sürecinin öncelikleri tersyüz edilerek, oldukça kırılgan bir istikrarın bekçisi olan Filistin Ulusal Yönetimi'nin ekonomik açıdan hayatta kalması Filistin bütününün ekonomik canlılığının önüne geçirildi. Clinton yönetiminin tahminlerine göre, hayat düzeyi Oslo'dan bir yıl öncesine göre % 60 oranında gerilerken, güvenlik harcamaları yukarıda da gördüğümüz gibi çok yüksek düzeylerde kaldı. (Yoksul Filistin bütçesinin üçte biri, ABD ve İsrail'in ısrarları sonucunda, güvenlik harcamalarına ayrıldı.)[14]

Filistin Ulusal Yönetimi, Filistinlilere tüm bölgeler için geçerli olacak, uzun vadeli, genel ve bağımsız bir kalkınma planı sunacağına, İsraillilerin planlarına uydu ve onların insafına kalma, dolayısıyla bu koşullarda iyice zayıflama, geri kalma ve yozlaşma tehlikesini artırdı. Üstelik İsrail, Filistin özel girişimlerini, hele hele Filistinlileri neredeyse bir köle gibi sömürmesini sağlayan girişimleri destekledi: Gazze şeridi ve Batı Şeria'nın taşeron tekstil atölyelerinde kadınlar günde üç dolar ücret almaktadır...

İkinci İntifada patlak verir vermez, İsrail her cephede Filistin halkına ve Filistin Ulusal Yönetimi'ne karşı ekonomik bir savaş başlattı. Barış anlaşmaları uyarınca Filistin Ulusal Yönetimi'ne aktarması gereken, Filistinlilerin ödediği yüz milyonlarca dolar vergiye el koydu. Üstelik Filistin ekonomisi İntifada'nın ilk altı haftası boyunca o yıl kendisine bağış yapan ülkelerden gelen tüm paranın eriyip tükendiğini gördü. Filistinlilerin ve Dünya Bankası'nın tahminlerine göre, o sırada Filistinliler günde 10-15

milyon dolar yitirdi. Sakatların ve yaralıların sayısı on bini aştı ve gelecek için önemli bir ekonomik yük oluşturdu. İsrail, halkı zayıf düşürmek, Filistin Ulusal Yönetimi'ni şantajlara boyun eğdirmek ve Filistinlileri uluslararası kamuoyunun gözünden düşürmek için –barış veya ekonomi söz konusu olduğunda Filistinlilerin ciddi ortaklar sayılamayacağı kanıtlanmamış mıydı? – Filistin ekonomisine ve altyapısına karşı topyekûn bir savaş yürüttü. Filistinlilerin dediği gibi: "İnsanın böyle bir ortağı [İsrail] olunca, düşmana ne gerek vardı?"

Filistin ekonomisini boğmayı ve onun büyümesini, bağımsızlaşmasını gemlemek için coğrafi, siyasi, ekonomik barikatlar kurmayı amaçlayan bilinçli politikayı görmezden gelmek mümkün mü? İkinci İntifada sona erdiğinde, varılan yeni anlaşma ne olursa olsun, İsrail devleti bu işten ekonomik açıdan galip çıkacak ve Filistinliler yardıma, büyük olasılıkla bağımlılık ilişkisini sürdürmeye ihtiyaç duyacak. Çünkü bu koşullarda İsrail'e doğru ucuz işgücü akışının sürmesini sağlamak ne yazık ki Filistinliler açısından ulusal bir öncelik haline gelmiştir.

Adil bir barış sağlanmadığı sürece, Filistinlilerin bağımlılığı artacak, refahları ise sürekli azalacaktır. Sağlıklı ekonomik ilişkilerin barış çabalarına ve istikrarı güçlendirmeye büyük katkı yapacağı kesindir. Ama adil bir siyasi çözüm getirilmedikçe ekonomik ilişkiler, baskı ve boyun eğdirme aracına dönüşmektedir. Şu son yedi yoksulluk yılında İsrail'in Filistin'deki hegemonyası da bunu göstermiştir.

Sekizinci Bölüm

KOLONİZASYON VE IRK AYRIMCILIĞI

"Eğer Filistinliler siyah olsaydı, İsrail şimdi ABD'nin ekonomik yaptırımlarıyla başa çıkmaya uğraşan bir parya devlet haline gelirdi. O zaman Batı Şeria'daki genişleme ve yerleşim çabaları, yerli halkı ülkenin çok küçük bir kesiminde, özyönetimli "bantustan"larda yaşamak zorunda bırakan, su ve elektrik dağıtım tekelinin "Beyazlar"ın elinde olduğu, ırk ayrımcısı bir sistem olarak kabul edilecekti. Güney Afrika'nın siyah nüfusu nasıl utanç verici gettolarda yaşamak zorunda bırakılmışsa, İsrail devletinin konut ve eğitim konusunda Araplara dayattığı aşikar ayrımcılık da utanç verici bir olgu diye değerlendirilecekti."

The Observer, başyazı, 15 Ekim 2000

Barış süreci 1993'te başladığından beri İsrailliler işgal edilmiş topraklarda Yahudi yerleşimleri kurmaya veya mevcutları genişletmeye ara vermedi ve böylece İsrail-Filistin çatışmasına adil bir çözüm bulma girişimlerini ciddi biçimde zedelediler. Bu yerleşimler durumu kötüleştirdi ve İkinci İntifada'nın patlak vermesinde büyük rol oynadı. Bu uygulama, hem İsrail'in hem de ABD'nin imzaladığı, savaş zamanlarında sivil kişilerin korunmasına ilişkin ve galip tarafın zorla ele geçirdiği topraklara nüfus iskân etmesini yasaklayan Birleşmiş Milletler kararlarına ve 4. Cenevre Sözleşmesi'ne (1949) tamamen aykırı da olsa, hiç ara verilmeden sürdürüldü.

Yahudi yerleşimleri, 31. maddesinde "nihai statü üzerine görüşmeler sonuçlanıncaya kadar, hiçbir taraf Batı Şeria ve Gazze şeridinin statüsünü değiştirecek bir girişimde bulunmayacak veya bir karar almayacaktır" diyen Oslo anlaşmalarına da aykırıdır. Yerleşimlerin 70'li yıllardan beri aralıksız genişlemesine hükümet hiçbir zaman karşı çıkmamış, hatta bu genişleme barış süreci başladıktan sonra iyice hız kazanmıştır. ABD de içinde olmak üzere, uluslararası topluluğun bu yerleşimler konusundaki resmi değerlendirmesi, kalıcı bir barış arayışı açısından "yıkıcı" oldukları yönündedir. Birleşmiş Milletler'in, ABD'nin ve Avrupa Birliği'nin birçok

açıklamasında, İsrail yerleşimleri barışçı bir çözüm yönünde gösterilen çabaları yıkıcı ve tehlikeli bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

Yerleşimler görüşmeler önünde bir engel olmakla ve çatışmanın sürmesine geniş ölçüde katkıda bulunmakla –işgal edilmiş topraklardaki şiddet olaylarının başlıca nedeni bu yerleşimlerdir– kalmamakta, daha da önemlisi çok ciddi bir istikrarsızlık etkeni oluşturmaktadır. Yahudi yerleşimlerinin sürdürülmesi stratejisi, İsrail'in 1967'de işgal ettiği bölgelerde toprak genişlemesi ve ekonomik baskı politikasını desteklemeyi hedeflemektedir. İsraillilerin su kaynakları ve elektrik tesisatları üzerindeki denetimi, yerleşimlerde ve onlara yakın sanayi bölgelerinde giderek artan ekonomik etkinlikleri ve yatırımları, yerleşimler ve askeri karakollarla kuşatılmış üç-dört bantustana ırk ayrımcısı bir sistemi sokmuştur. Çatışmanın nihai çözümü olarak tanıtılan İsrail-Amerikan önerisine uygun bir durumdur bu; bu öneriye göre, Filistin halkı dağınık, kopuk, geri kalmış ve iaşesi kıt özyönetim bölgelerinde, ekonomik açıdan güçlü ve tüm bölgeyi denetleyen bir güvenlik gücüne sahip kolonilerle kuşatılmış bir halde yaşamalıdır.

70'li yılların sonundan beri işgal edilmiş topraklardaki Yahudi yerleşimciler, İsrail devletinin politikasını dikte eden, aşırı şiddet yanlısı tipler olarak sivrilmiştir. Kimi zaman ordudan da destek alan kendi yarı-askeri terör örgütlerini oluşturmuş ve Filistinlileri hiç çekinmeden linç etmiş, mülkiyetlerine saldırmışlardır. 80'li yıllarda yerleşimcilerden oluşan bir terörist şebeke, Batı Şeria'daki Filistinli belediye başkanlarını hedef almıştı. Barış süreci başladıktan birkaç ay sonra (1993), Hebron bölgesi yerleşimcilerinden Baruh Goldstein diye biri Hebron'daki İbrahim Camii'nde namaz kılan yirmi dokuz Filistinliyi katletti. İkinci İntifada sırasında da yerleşimciler işgal edilmiş topraklardaki çok sayıda Filistinlinin linç edilmesinden ve öldürülmesinden sorumluydu (bkz. birinci bölüm).

Yahudi yerleşimcilerin Gazze şeridindeki ve Batı Şeria'daki yasadışı varlığı, İşçi Partisi hükümetlerince yaratılan, Likud tarafından da desteklenen ve İsrail ordusunun, bağışçı ülkeler, özellikle de Avrupa ve ABD'nin doğrudan mali ve siyasi desteğiyle Oslo anlaşmaları kılıfı içinde uyguladığı ırk ayrımcısı denetim sisteminin hareket noktası olmuştur. İsrail, işgal edilmiş topraklarda yerleşimcilerin hayatını kolaylaştırmak için özel olarak

inşa edilmiş ulaşım koridorları ve yollar ağıyla birbirine bağlanan yerleşim blokları yaratarak kolonyal sistemini yeniden düzenlemek için Oslo'dan yararlanmıştır. Şu tuhaf çelişkiye bakın ki, Güney Afrika'nın *apartheid* sisteminden vazgeçtiği sırada, İsrail kendi ırk ayrımcılığı sistemini kurmuştur.

Yerleşimlerin Yayılması

Barış süreci 1991'de Madrid'de başladığında, Gazze şeridi ve Batı Şeria'da yaklaşık 75.000 Yahudi yerleşimci vardı. İki yıl sonra, Oslo anlaşmaları imzalanmadan önce bu sayı 95.000'e çıkmıştı. 1993'ten 1996'ya kadar süren üç yıllık İşçi Partisi hükümetinde sayıları % 50 artarak, 147.000'e yükseldi. Netanyahu'nun başbakanlığı döneminde yerleşimler çılgınca bir hızla sürdü ve Barak hükümetinin son on sekiz ayında iyice ivme kazandı. 2000'de kolonilerdeki yapılaşma 1999'un iki katına çıkarken, İsrail buldozerleri yerleşimleri hem kendi aralarında, hem de İsrail'le bağlayan geniş çevre yolları ağının büyütülmesi işinde çalışıyor, durmadan yeni topraklar istimlak ediliyor, böylece Filistinlilerin geri dönüşü önüne durmadan yeni engeller çıkarılıyordu. 2001 başında Batı Şeria'da yaklaşık 180.000, Gazze'de 7.000, Golan'da 17.000 ve Doğu Kudüs'te 190.000 Yahudi yerleşimci saptandı.

1993-2000 arasında Batı Şeria ve Gazze şeridindeki Yahudi yerleşimci sayısında gözlemlenen yıllık artış, İsrail nüfusundaki artışın dört katıydı. Oslo anlaşmalarından sonra, özellikle de Barak'ın başbakanlığının ilk dönemlerinde konut yapımına iyice hız verildi. "Barış, şimdi" hareketinin istatistiklerine göre, Barak hükümeti 1999'un temmuz ve aralık ayları arasında on altı yerleşimde 3196 konut yapımı için ilanlar yayınladı.[1] Barak 2000 yılı başında kırk iki yasadışı konut inşa ederek kendisine meydan okuyan yerleşimcilere onay verdi ve bu konutlardan otuzunu hiç dokunulmadan korumalarına hak tanıdı. Yerleşimlerin yayılmasına ilişkin beş yıllık yeni bir plan çerçevesinde (1999), Barak'ın konut bakanı Batı Şeria yerleşimlerinde, Kiryat Arba bölgesinde, Hebron yakınında, Ariel'de, Batı Şeria'nın merkezinde 12.000 ve Kudüs'ün doğusundaki Maale Adumim'de de 3.000 yeni konut yapılmasına izin verirken, bu konutlardan satın almak için başvuran herkese 17.000'er dolar hükümet yardımı sağlandı.[2]

Mayıs 1994'te Kahire anlaşmalarının imzalanmasından sonra İsrail Filistin bölgelerinin çevresinden dolaşan bir yol ağı inşa ederek kendi topraklarıyla yerleşimler arasındaki bağları güçlendirmeye başladı. Barak da, öncülleri gibi, yerleşimcilerin huzurunun toprak konusunda bazı kısıtlamalara tabi kılınması düşüncesini reddetti. Daha yukarıda değindiğimiz gibi, Oslo anlaşmaları İsrail ordusunun Batı Şeria'nın yaklaşık % 85'inden geri çekilmesini öngörüyordu. Ama bu anlaşmaların sözde uygulanması Filistinlilerin birbiriyle irtibatı olmayan 227 "adacığa" kapatılmasıyla sonuçlandı; bu "adacıklar" Batı Şeria'nın % 40'ını kapsıyordu ve sadece dörtte biri (A bölgesi) gerçek anlamda Filistin denetimindeydi. İsrail denetimini sürdürmek için –biri daha açık diğeri daha örtülü biçimde de olsa Hem Likud hem de İşçi Partisi hükümetlerince– adacıklar arasında "barikatlar", yani yeni yerleşimler ve ulaşım eksenleri kurdu. O sırada altyapı bakanı olan Ariel Şaron'un, 9 Nisan 1999'da yaptığı Washington ziyaretinde, Madeleine Albright kendisinden yerleşim inşasına bir son verilmesini istedi; yerleşimlerin barış önünde bir engel oluşturmadığını, tam tersine "barışa katkı yaptıklarını" ileri süren Şaron'un kesin ret yanıtıyla karşılaştı. Daha önceleri Benyamin Netanyahu da Kudüs'ün banliyösünde, kenti güneyden ve Beytüllahim'den ayıracak yapım çalışmalarına girişmeyi denemiş, ama ABD'nin ve uluslararası topluluğun baskıları karşısında geri adım atmak zorunda kalmıştı.

İsrail bugün yollar, tepeler, kavşaklar üzerindeki denetimini güçlendirmek ve gerektiğinde tüm ülkede ulaşımı felce uğratabilmek için, Maale Adumim'deki (Tel Aviv'den daha geniş bir alana yayılan bir Yahudi yerleşimi) dört yerleşimi koruyor. Yerleşimler bu denetim ekseninde öyle önemli bir rol oynuyor ki, buralarda yaşayanlar artık kendilerini yerleşimci olarak bile görmüyor. Ortadoğu'daki Amerikan uzmanı Don Peretz'e göre, "eğer Filistin devleti bugünkü koşullarda kurulursa, İsrail yerleşimlerince delik deşik edilmiş, kentleri ve köyleri İsrail yolları ve güvenlik güçleri tarafından kuşatılmış kesintili ve dağınık bir toprak kütlesi söz konusu olacak. Bu küçük ve şekilsiz coğrafyanın iç bütünlüğü olmayacak, hızla artan nüfusunun yayılacağı ya da diasporasındaki Filistinlilerin geri dönüp yerleşebileceği bir alan bulunmayacak. Ürdün'le bağlantıları kesilmiş, su ve elekt-

rik gibi yaşamsal ihtiyaçları açısından neredeyse tamamen İsrail devletine bağımlı Filistin devletinin ekonomik potansiyeli çok sınırlı olacak."[3]

II. Camp David zirvesinin başında İsrail'in işgal edilmiş topraklardaki iki yüz yerleşimde yaşayan yaklaşık 200.000 yerleşimcisi vardı ve Batı Şeria'nın % 5'i üzerinde doğrudan İsrail yasaları egemendi. Bununla birlikte asıl önemli olan, yerleşimcilerin işgal ettiği alanın boyutlarından çok, Filistin uzamının kuzeyden güneye ve doğudan batıya İsrail çevre yollarıyla tamamen parçalanmasıydı. İsrail denetimi altındaki bölgede –Batı Şeria'nın % 59'u ve Gazze şeridinin % 20'si– sürekli bir yayılım içindeki bu yerleşimciler cemaati, "doğrudan İsrail'inkinden ayırt edilemeyen", İsrail hukukunun ve toprak bütünlüğünün kendi dışındaki uzantısı bir statüden yararlanan kurumların ve altyapıların kurulmasını sağladı. Oslo sürecinin başından bu yana İsrail devleti Rabin'in başbakanlığı döneminde 150.000, Barak döneminde de 23.000 olmak üzere, toplam 273.000 hektar toprağa el koydu.[4]

Gerek Barak, gerekse öncülleri açısından, yerleşimler siyonist idealin ayrılmaz bir parçasıydı: Ona göre, İsraillilerin Filistin topraklarına yerleşmeye hakları vardı. Barak, İsrail kimliğinin, Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimleri "Şilo ve Tekoa ile, Bet El et Efrat ile ilişkisi olmaksızın" anlamını yitireceğini açıkladı. Barak'a göre, bir Filistin devletinin egemenliği zorunlu olarak İsrail'in güvenlik beklentileri ve yerleşimlerin yayılmasının gerekliliğiyle sınırlandırılmalıydı. Netanyahu, Filistin yönetiminin yetkisinin, topraklarının azaltılması ve kesin olarak tanımlanması çağrısı bile yapmıştı.

Nitekim II. Camp David zirvesindeki nihai statü pazarlıklarında Barak "yeşil hat" boyunca uzanan ve Yahudi yerleşimcilerin % 80'inin yaşadığı işgal edilmiş toprakları sanki İsrail devletine zaten ilhak edilmiş bir bölge gibi ele aldı. İlginç bir çelişki olarak, bu zirve yerleşimler konusundaki İsrail ve Amerikan tavırlarının belirsizliğini ortadan kaldırdı. Barak ısrarlıydı: İşgal edilmiş topraklardaki tek bir yerleşimin bile dağıtılmasını kabul etmeyecek ve eğer bazı yerleşimlerin Filistin egemenliği altına girmesi gerekiyorsa, buralara İsrail açısından kabul edilebilir güvenlik düzenlemeleri getirilecekti. Bu güvenlik önlemlerinin ilk sırasında da yerleşimlere giren ve çıkan tüm yolların ve tüm ulaşımın denetimi geliyordu.

YERLEŞİMLERİN AMACI

1967'den 1977'ye kadar, İsrail ve Amerikan askeri aygıtının desteğini ve her gerilimi potansiyel bir kazanç kaynağı olarak gören silah sanayii kompleksinin örtülü onayını alan 35.000 İsrailli, Tanrı'nın sancağı altında birleşip Batı Şeria'ya yerleşti. Sayıları İsrail nüfusunun % 1'ini geçmiyor ve zaten dini cemaat içinde de bir azınlığı temsil ediyorlardı. Yerleşimlerin pratik bir amacı vardı: Şeria [Ürdün] vadisinin su kaynaklarını ve başlıca yol eksenlerini denetim altına almak. İsrail hükümetinin bu sinsi (veya ekonomik) hesapları içinde fazla bir yeri olmayan Tanrı ise, işgal edilmiş topraklardaki yerleşimlerin görünürdeki bahanesi haline geldi çok kısa bir süre içinde. Yerleşimlerin özerkliğini ve yayılmalarını kolaylaştırmak, yaşayabilirliklerini ve siyasi temsillerinin gerekliliğini kanıtlamak amacıyla Batı Şeria'da Yeşa adlı (Batı Şeria ve Gazze şeridindeki [veya "Yahuda-Samariye ve Hevel Gazze'deki] yerleşimler meclisi) bir grup oluştu. Bu grup on yıl boyunca birbirini izleyen Likud hükümetlerinden büyük yardımlar gördü.

Otuz yıl boyunca Filistin topraklarındaki işgalin sürdürülmesinin başlıca hedefi askeri ve ekonomikti. 1967 savaşından sonra yeni sınırlar, Şeria nehri ve Golan tepeleri İsrail genelkurmayının çok sevdiği o "stratejik derinliği" sağlamış, bu arada yeni su kaynaklarına ve geniş bir ucuz işgücü potansiyeline ulaşılmıştı. Kudüs İbrani Üniversitesi profesörlerinden ve Amerikan Savunma Bakanlığı danışmanlarından, İsrail'in su ve İsrail-Arap çatışması konusundaki en iyi uzmanlarından Hayim Gvirtzman'a göre, 1967'den sonra uygulanan Yahudi yerleşimleri siyasetinin çok belirli bir hedefi vardı: Batı Şeria'daki su kaynakları üzerinde İsrail'in mutlak denetimini sağlamak; zaten yerleşimlerin haritası söz konusu topraklardaki su kaynaklarının haritasıyla örtüşmektedir. Böylelikle İsrailliler yılda çıkarılan 600 milyon m^3 suyun 500 milyonunu kullanabilmekte, bu da onlara yılda 1 milyar dolarlık bir tasarruf sağlamakta ve tüketimlerinin ortalama üçte birini karşılamaktadır. Yine de uzmanlaşmış çevreler dışında su gerekçesine pek değinilmez: Toprak üzerindeki denetimlerini ve Yahudilerin yerleşme hakkını gerekçelendirmek için sadece tanrıbilimsel kanıtlar ve dinsel simgeler öne sürülür.[5]

İsrail kazançlarını azami noktaya yükseltmek için "zamanın etkisi"ne güvenmektedir: Toprağı ne kadar çok elinde tutarsa, bu işten o kadar kârlı çıkacaktır. Yahudi mitolojisinin beşiği olan kutsal yerlerin varlığının ve savaş gerginliğinin bilediği dinsel duygularla toplu simgelerin seferber edilmesi de bu konuda katkıda bulunmuştur. Tabii, bu toprakları Yahudi yerleşimlerine açmanın ve onları kısmen ilhak etmenin, Filistin halkını "nüfus tehdidi" bahanesiyle buralardan sürmeyi sağladığını da eklemek gerek.[6]

İsrail'in ideolojik aygıtı, 1948'den önce Filistin'de var olan yerleşimlerin bir kolonizasyon olgusu diye kabul edilmesini engellemeyi başarsa da (bunlar basit, bağımsız koloniler olarak sunuldu), 1967 sonrasındaki işgal tüm çıplaklığıyla ortaya çıktı: Ortadoğu'daki Amerikan politikasıyla uyum içinde geliştirilen, kâr ve sömürme amaçlı bir kolonizasyon.[7]

Oslo Irk Ayrımcılığını Kurumsallaştırıyor

1993-2000 arasında İsrail boyunduruğu altında yaşayan 2,7 milyon Filistinlinin çoğu, güvenlik önlemleri ve keyfi ablukalarla İsrailli ve Yahudi yerleşimcilerden ayrı tutuldu. Yerleşimciler işgal edilmiş topraklarda tam bir ulaşım özgürlüğünden yararlanırken, Filistinliler –ve onların içinde de sadece İsrail'in koştuğu şartları yerine getirenler veya işçiler ya da yaşlı insanlar– bir ablukanın hiç kimsenin yerinden kıpırdamasına izin vermediği koşullar hariç, bir yerden diğerine gidebilmek için özel izin kâğıtları kullanmak zorundadır. Örneğin 1994'te terörist Baruh Goldstein'in Hebron'da yirmi dokuz Filistinliyi öldürmesinden sonra, İsrailliler 20.000 kent sakinini iki ay boyunca dışarı bırakmadı, çünkü onlar Hebron'un merkezindeki Yahudi yerleşimciler cemaatine (H2 semti) komşuydu; Yahudilerin ulaşım özgürlüğüne ise hiç dokunulmadı.

İşgal edilmiş toprakların tamamına güvenlik güçlerinin konuşlandırılması, Batı Şeria'nın % 20'sine ve Gazze şeridinin de 420 hektarına kurulan iki yüz karakol ve askeri üs, cemaatler arasında daha önce görülmemiş boyutlarda engeller yarattı. İsrail İşçi Partisi'nin "fiziksel ayırma" siyaseti eşitlik içinde yürütülmedi; bu ayırma ayrımcılıktan başka bir şey değildi. Rabin'in "Gazze'yi Tel Aviv'den çıkarmak" sloganıyla ifade ettiği Oslo mantığını, Barak yeniden formüle etti: "Biz burada, onlar orada." Ba-

rak bu düşünceyi daha sonra "ekonomik ayrılık" amacını benimseyerek tamamladı; İsrail'in denetim ve ekonomik baskı politikası nedeniyle böyle bir ayrılık Filistinliler açısından daha fazla işsizlik, yoksulluk ve açlık anlamına gelebilirdi ancak.

Gerçekten de otuz yıl boyunca İsrail Filistin ekonomisinin geri kalmışlığını artırmaya uğraştı; bu süreçte, İsrail'e başlıca ihracatı ucuz işgücü olan Filistin ekonomisi de durmadan daha bağımlı hale geldi. Bu nedenle, yozlaşmış Filistinli yetkililer ve işadamlarıyla kurulan birçok bağlantının ardından, İsrail iş çevreleri "ekonomik ayrılık" ilkesine karşı çıktı.

Yahudi yerleşimleri ve askeri barikatlar Filistin'de yaşayabilir bir ekonomi ve politika oluşturma yönündeki tüm olanakları felce uğrattı. Filistin topraklarının bölünüp ufalanması –kuzeyde Nablus, Cenin ve diğer kentler; merkezde Ramallah ve çevre köyler; güneyde Beytüllahim ve Hebron; Eriha, Doğu Kudüs ve Gazze şeridi ise iyiden iyiye tecrit edilmiştir– bu bölgelerin "geçiş aşaması sırasında bütünlüğü korunması gereken tek bir toprak birimi" oluşturduğunu vurgulayan Oslo anlaşmalarına aykırıdır.

Yukarıda da gördüğümüz gibi ablukalar İsrail'de bulunan Filistinli işçi sayısının azalmasına yol açmıştır. İsrail, Gazze şeridi ile Batı Şeria arasında "güvenlikli geçiş"i kabul edip işgal edilmiş toprakların "sınırlarını açtığını" iddia ettiğinde bile, İsrailli görüşmeciler izin sisteminin katılaştırılmasını şart koşmuş, Filistinlilerin içeri girmesine ancak İsrailli patronların ihtiyaçları doğrultusunda izin vermişlerdir. İsrail'de hapiste bulunan 3.000 siyasi tutukludan herhangi birini ziyaret etmek isteyen ailesi, sonu gelmez girişimlerde bulunmak zorundadır; Doğu Kudüs'te okumak veya çalışmak taleplerinin karşılaştığı süreç de bundan farklı değildir. Beytüllahim ve Doğu Kudüs için oluşturulmuş ayrı denetim noktaları, ayrılığın hep tek yönlü geçerli kalmasını sağlamakta, İsrailliler ve Yahudi yerleşimciler ise tam bir ulaşım özgürlüğünden yararlanmaktadır.[8]

İsrail, bu ablukaların yerleşimlerin ekonomik gelişimine de katkıda bulunacağını, bu gelişimin de İsrail topraklarının genişlemesini ve askeri-güvenlik amaçlı denetimin ekonomik üstünlük ve baskıya dönüşeceğini umuyordu. Çünkü ablukaların İsrail'e bir yararı da Yahudi yerleşimlerine, büyük Filistin yerleşimlerinin çevresinde kurulmuş yeni sanayi parklarına

ucuz işgücü sağlamalarıdır; nitekim kendi "bantustan"ı dışında dolaşma yasağını ihlal edenler altı ay hapis ve 500 dolar para cezasına çarptırılabilmektedir. Bu nedenle Yahudi yerleşimcilerin firmalarında istihdam edilen Filistin işgücünün, buralardaki ücretler İsrail'dekilerden çok daha düşük olsa bile, iki katına çıkması şaşırtıcı değildir; İsrail'de Filistinli bir işçi sekiz saatlik bir iş gününde 40 dolar, yani yerleşimlerdekinin dört katını kazanabilir. 2000 sonunda Yahudi yerleşimlerindeki İsrail firması sayısı yüzü geçmiştir. (Gazze şeridi ile İsrail arasındaki Erez kavşağında kurulmuş sanayi bölgesinde 3.500 Filistinli işçi çalıştırılmasının nedeni, sonu gelmeyen ablukalardı.)[9]

Filistinli bir üniversite görevlisi, Muhammed Hallac, İsrail'in bu politikasını şöyle betimliyor: "İşgal edilmiş topraklardaki Yahudi yerleşimleri bir ırk ayrımcılığı sisteminin araçları olarak kullanılıyor. Onların varlığı tüm sektörlere yayılan ayrımcılığı kökleştirmekte ve gerekçelendirmektedir. Araplar ve Yahudiler ikili bir hukuk sistemi tarafından yönetilmekte, bu sistemin içinde 'Yahudi olmayanlara' yönelik ayrımcılık yapılmakta ve bunlar Yahudi yerleşimcilerin yararlanabildiği tüm hak ve özgürlüklerden yararlanamamakta, eşit bir hukuki koruma altında bulunmamaktadır. Gazze şeridi ve Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimleri bugün İsrail'i dünyadaki, ırk ayrımcılığının egemen idari sistem olduğu tek devlet haline getirmektedir."[10]

Hiçbir korumaları bulunmayan Filistin "bantustan"ları, hem toplumsal ve ekonomik, hem de çevresel açıdan ayrımcılık kurbanıdır: Gerek İsrail, gerekse yerleşimler "bantustan"ları giderek sıklaşan bir uygulamayla, katı atıklarını boşalttıkları çöplükler olarak kullanmaktadır. Adı Filistin devletinin potansiyel başkenti olarak anılan Abu Dis kenti, Batı Kudüs'ün sağlığa zararlı ve çevreyi kirletici atıklarının hayasızca boşaltıldığı bir alana dönüştürülmüştür. İsrail şirketleri (ilaç, boya vb) yıllardır çöplerini Batı Şeria'nın birçok noktasına boşaltmaktadır. Kudüs Uygulamalı Araştırma Enstitüsü genel müdürü Jad Isaac'a göre, İsrail'in çevreyi kirleten ve kimi zaman İsrail içinde faaliyet göstermesi yasaklanmış birçok sanayii (haşere ilacı, gübre, alüminyum, cam elyafı, plastik maddeler) Batı Şeria'ya kaydırılmıştır. Hiçbir denetim olmadığı için ve hiçbir ahlaki kaygı güdülmeden,

kirli atık sular Filistin köylerine doğru boşaltılmaktadır. İsrail hükümeti, Filistin topraklarının yakınına genellikle kirli katı veya sıvı atık üreten en az yedi sanayi bölgesini yasadışı biçimde inşa etmiştir.[11]

Özetle, İsrail devletinin işgal edilmiş toprakların % 85'i üzerinde kendi hukuki yetkisini meşrulaştırmak ve egemenliğini her alana, sınırlara, topraklara, ticarete vb yaymak için Oslo anlaşmalarının açıkça belirlenmemiş koşullarını istismar ettiği ortadadır. Bu yeni "meşruiyeti" Filistin ekonomisini daha da boğmak ve İsrail ekonomisiyle Yahudi yerleşimlerine daha da bağımlı kılmak için kullanmıştır. Sonuç? Filistinlilerin hem fiziksel hem de toplumsal anlamda ayrılıp tecrit edilmesi ve ırk ayrımcılığı.

Şaron ve Yahudi Yerleşimleri

İsrail başbakanı Ariel Şaron, yerleşimler olmasaydı ordunun işgal edilmiş topraklardan çoktan çekileceğini kabul etti. İsrail yöneticilerine göre, İsraillilerin "ordularını yabancı bir halk üzerinde baskı kuran bir işgal gücü olarak görmemeleri"nin nedeni, Yahudi yerleşimcilerin varlığıdır. 1977'de, o sırada Begin kabinesinin üyesi olan Şaron, Bakanlık Yerleşimler Komitesi'ne başkanlık ederken, Batı Şeria ve Gazze'de yeni yerleşimler açılması işini denetlemişti. O sırada bu bölgelere uzun vadede iki milyon Yahudi yerleştirmeyi öngörüyordu. Çeyrek yüzyıl sonra, Şaron İsrail'in işgal ettiği toprakların nüfus oluşumunu dönüştürme "manevi hakkı"na sahip olduğuna hâlâ aynı kararlılıkla inanıyor; Ocak 2001'de seçildiğinden bu yana, otuz beş yeni yerleşim inşa etti.[12] 1970'lerin ortasında iktidar İşçi Partisi'nden Likud'a geçtiğinde Şaron, Yahudi devletinin uluslararası düzeyde tanınmış sınırlarının çok ötesine geçen "Büyük İsrail" hülyasını gerçekleştirebilecek lider olarak ortaya çıkmıştı. İsraillileri işgal edilmiş topraklarda "diledikleri noktaya" yerleşmeye teşvik eden Şimon Peres, Şaron'un her iki partiden de yandaşları olan akımın Şeria nehrinden Akdeniz'e kadar uzanacak "Büyük İsrail" programını uygulamaya koyma isteğini cesaretlendirdi. Yirmi beş yıl sonra yürürlüğe giren işte bu plandı: Doğu Kudüs dışındaki bölgelere yerleştirilen Yahudi yerleşimcilerin sayısı 1972'de 1.500 iken, 1977'de 7.000'e, 1992'de ise yaklaşık 100.000'e yükseldi. Biraz yukarıda gördüğümüz gibi, 2002'ye gelindiğinde sayıları

200.000'i aşan Yahudi yerleşimciler Batı Şeria'nın % 59'unu işgal etmiş, 350 km. uzunluğundaki çevre yollarıyla yerleşimler birbirine bağlanmıştı.

Doğu Kudüs'e yerleşenlerle birlikte, yerleşimlerde yaşayan nüfus bugün İsrail'in Yahudi nüfusunun % 10'unu oluşturmaktadır. Bunların çoğu tepeden tırnağa silahlı tehlikeli fanatiklerdir ve cephanelerini Filistinlilere karşı hedef gözetmeden kullanmaları konusunda ordu da onlara yeşil ışık yakmaktadır.

Mayıs 2000'de İsrailli yerleşimciler terörist etkinliklerine iyice hız verdi. Yerleşimlerin durmadan yayılması işgale barışçı bir çözüm getirilmesinin önünde ciddi bir engel oldu. Ordu Mayıs 2002'de, fazla yalnız kalmış bazı yerleşimleri nakledip, daha kolay ulaşılan ve daha kolay savunulabilen yerleşim blokları içinde toparlamasını Şaron'dan isteyince, başbakan bu güvenlik değerlendirmelerine sırt çevirdi ve kendi döneminde tek bir yerleşimi bile boşaltmamaya söz verdi. Hatta hükümetine Yahudi yerleşimcilerin sert çekirdeğini temsil eden Ulusal-Dinci Parti'den iki yeni bakan daha alıp, onları işgal edilmiş toprakları denetlemekle görevli güvenlik kabinesine kattı.

Kolonizasyonun yeni coğrafyasını betimlemenin en iyi yolu, Batı Şeria'yı bir gravyer peynir kalıbı gibi düşünmektir. Birbirlerinden tamamen kopuk küçük kara delikler özerk bölge diye adlandırılan Filistin bölgeleridir; onları çevreleyen sarı peynir ise, Yahudi yerleşimlerinin kesintisiz ve müreffeh topraklarıdır. Son yıllarda yerleşimcilerin ulaşımını kolaylaştırmak için Arap bölgelerine sık sık konan ablukalar Filistin topluluklarını iyice soluksuz bırakmaya yaramıştır. IMF ve Dünya Bankası'na göre, Filistin topraklarının böyle hedef gözetilerek ve sımsıkı kapatılması Filistin ekonomisi ve onun ulusal çapta gelişmesi üzerinde son derece olumsuz etkiler yapmaktadır.

Yeni yerleşimciler kuşağının, öncülleri olan 1948 öncesinin *Mityaşvim*'leriyle bir ilgisi yoktur. *Mityaşvim*'ler siyonizmi, laik ve sosyalist bir Yahudi devleti kurmayı amaçlayan, esas olarak Avrupa temelli bir hareket olarak oluşturmuşlardı. *Mitnahlim*'ler ise –1967 sonrasının yerleşimcileri– çoğunlukla aşırı dinci, Reagan tarzı yeni-tutuculardır. Üstelik yerleşimleri, öncüllerininkinin aksine, İsrail devletinin koruması altındadır. Bu yeni si-

yonistler (veya postsiyonistler) Pan-İsrail milliyetçiliklerinin 1948 yerleşimcilerininki gibi cisim bulabilmesi için, bağımsızlık savaşının başlattığı işi er veya geç yeni bir etnik temizlik kampanyası aracılığıyla tamamlamak zorunda olduklarının bilincindedirler. Şaron'un yeni bakanı ve Ulusal-Dinci Parti'nin lideri Efi Eitam'a göre, Büyük İsrail tanrısal haklara sahip bir devlettir: "Yahudiler dünyanın ruhudur; Yahudi halkının görevi yeryüzünde Tanrı'nın suretini tezahür ettirmektir." Eitam kendisini "Musa ve Kral Davud'la aynı uzamı işgal eden biri" olarak görmekte ve "Yahudisiz bir dünyanın bir robotlar dünyasına, ölü bir dünyaya" döneceğini açıklamaktadır: "İsrail devleti dünyanın geleceği açısından Nuh'un gemisidir; onun görevi Tanrı'nın suretini ortaya çıkarmaktır."[13] Eitam, yerleşimciler hareketinin ve dinci sağın yükselen yıldızıdır. *Haaretz* gazetesine verdiği demeçte, Filistin halkının nakledilmesi düşüncesinin, bir savaş ortamı dışında hiç gerçekçi olmamakla birlikte, yine de kendisine çok "çekici" göründüğünü itiraf etmiştir. Şiddetli bir çatışma, örneğin İntifada'nın genelleşmesi durumunda, bir zamanlar İşçi Partisi'ne yakın olan bu emekli general "geride fazla Arap kalmayacağını" tahmin etmektedir. Eitam, Şaron'un güvenlik kabinesinin üyesidir ve İsrail'in İran ile Irak'a önleyici darbeler indirmesinden yana olduğunu açıklamıştır.[14]

Avrupa insan hakları militanlarından oluşan bir heyetle birlikte kısa süre önce Batı Şeria'ya yaptığımız ziyarette, yurttaşlık hakları hareketi içindeki eylemci geçmişiyle övünen bir Amerikan Yahudisi yerleşimciyle karşılaştık. Bu geçmişin onun Filistin topraklarına yaptığı sömürgeci Haçlı seferiyle çelişip çelişmediği sorusu karşısında, adam Tevrat'ı referans gösterdi. Afrikanerlerin de kendilerinden "diğerlerinden farklı bir halk, farklı bir vatan verilmiş bir halk, Tanrı'nın dillerini bağışladığı ve bu toprak üzerinde egemenlik kurup, pagan halkları uygarlaştırmakla görevlendirdiği bir halk" olarak söz ettiklerini hatırlatınca, barışçı konuşma birden sertleşti ve yerleşimciler otobüsümüzü taşlamaya başladı. İsrail'in Batı'daki dostları, eğer yerleşimcilerin mantığı üstün gelirse, Yahudi devletinin ırk ayrımcısı bir topluma dönüşeceği olgusu üzerinde sık sık durmuştur.[15] İsrail Gizli Servisi'nin eski şefi Ami Ayalon'a göre, ırk ayrımcılığının belirgin özellikleri şimdiden mevcuttur. Eski Adalet Bakanı Mişel Ben-Yair ise,

İsrail "işgal edilmiş topraklarda bir ırk ayrımcılığı rejimi kurduğuna" göre, köktendinci yerleşimcilerin mantığının zaten üstün geldiği kanısındadır.[16]

İSRAİL YERLEŞİMLERİ KANSERİ

İsrail devleti otuz yıl boyunca geliri orta veya düşük düzeyde birçok aileyi ve yeni göçmenleri ucuz konut imkânları ve mali avantajlar sunarak yasadışı yerleşimlerde ikamete teşvik etti, Amerikan yardımlarını da kimi zaman bu amaçlarla kullandı. Ama daha iyi bir yaşam vaadi sömürge kâbusuna dönüştükçe, pragmatik yerleşimciler ideolojikleşip giderek sağa kayıyordu; son seçimlerde % 94'ünden fazlası Benyamin Netanyahu ve Ariel Şaron'a oy verdi. Yerleşimleri denetlemekle görevli meclisin atmosferini artık bağnaz, köktendinci yerleşimciler belirliyor ve İsrail hükümetinin karar alma süreçleri üzerinde de çok büyük bir etki yapıyorlar. Uluslararası topluluğun gözünde yerleşimler yasal statüden yoksun, sınır dışı birimler olsa da, dinsel coşku havasından beslenen ve yeni fetihler vaadiyle kızıştırılan Pan-İsrail milliyetçiliğinin tam anlamda ocaklarını oluşturuyorlar.

"Yahudi devleti"nin kendi egemenlik sınırları çerçevesinde tanınmasını isteyen yurttaşlarının aksine, bu yeni Zelotlar,* vatanlarının "İsrail devleti" değil "İsrail toprağı" olduğunda, dolayısıyla Şeria nehri ile deniz arasında yeni bir devletin doğmasını kabullenmenin söz konusu bile edilemeyeceğinde ayak diriyorlar. Ayrıca yerleşimcilerin gücü, basit seçmen baskısının ötesine geçiyor ve siyasal karar süreçlerinin merkezinde kendine yer buluyor. Son yirmi beş yılda, Rabin ve Barak hükümetlerinin oluşturduğu kısa parantez hariç, dinci yerleşimcilerin etkisi Likud'la dinci partiler arasındaki koalisyonları canlı tutan şahinlerin etkisine koşut olarak durmadan arttı. Onlar sadece Filistin ve olağan koşullara dönmüş bir İsrail devleti değil, tüm bölge açısından bir tehdit oluşturuyor.

Yerleşimcilerin yeni "*think-tank*"lerinin geliştirdiği stratejik anlayışlar kısaca incelendiğinde, "terörizme karşı savaş", "şer ekseni" gibi yeni Amerikan düşüncelerini, yeni füze sistemlerini ve Pentagon'un ürettiği en

* MÖ 6 yılında Yahuda'nın Roma eyaleti olduğu sırada doğan ve 66-70 yıllarındaki Roma işgaline karşı Yahudi ayaklanmasında etkin bir rol oynayan Yahudi ulusçu hareketinin üyelerine verilen ad –ç.n.

kötü sansasyon edebiyatını kullanan ve tamamen savaş yanlısı bir düşünce ortaya çıkıyor. Yerleşimcilerin başlıca uğraşı artık Amerika'nın savaşını İsrail gerçekliğine uyarlamak; Arap komşularıyla bir arada yaşamak gibi bir kaygı ise en gerilere itilmiş durumda. İşgal edilmiş topraklara yerleşen Yahudi köktendinciler "İsrail'in dünyanın umudu olduğuna" ve "Filistinlilerin ahlaki barbarlığının" bu umudu yıkmaya yönelik toplu bir girişim oluşturduğuna inanıyorlar. İlginç bir çelişkiyle, Filistinli intihar eylemcileri de yerleşimcilerin ekmeğine yağ sürüyor: Çünkü onların, sadece yerleşimlerin hedef alınmadığı, aslında İsrail'in hayatına kastedildiği yönündeki düşüncesini doğrular bir görünüm sergileyen intihar suikastleri, dikkatleri barış önünde bir engel olarak görülen Yahudi yerleşimlerinden uzaklaştırıp tüm İsrail toplumunu radikalleştirerek, İsraillileri yerleşimcilerin ideolojisine çok daha duyarlı bir hale getiriyor. İsrail yasadışı yerleşimler yüzünden Filistin kentlerine ve kamplarına bir dizi insanlık dışı abluka önlemi dayatıyor ve bunlar Filistin toplumunun varoluş koşullarını ve gelişimini felce uğratıyor. Ama sınırların pazarlıklar yoluyla değil tank paletleriyle yeniden çizildiği bu işgal, korkunun pençesine düşmüş, köktendinciliğin ve aşırı milliyetçiliğin elinde rehin kalmış İsrail toplumunu da çok etkiliyor. Yahudi yerleşimleri Filistin topraklarından giderek daha geniş parçaları yutarken, yerleşimcilerin ideolojisi de giderek İsrail siyasetindeki çoğulculuğun hakkından geliyor. Şimdiden Knesset içinde on yerleşimci yer alıyor ve bunların hepsi iktidardaki koalisyonun üyesi. Daha yukarıda gördüğümüz gibi, içlerinden üçü Şaron kabinesinde bakan, ikisi de bakan yardımcısı. Bugün İsrail milletvekilleri arasında otuz köktendinci var; yani Knesset'in dörtte birini oluşturuyorlar ve hepsi de Şaron'un kolonizasyon politikasını destekliyor.

Yerleşimciler ve köktendinciler işgal edilmiş topraklardan en küçük bir geri adım atılmasına ve tek bir Yahudi yerleşiminin kaldırılmasına bile şiddetle karşı çıkıyor. Uluslararası hukukun, mirasları olarak kabul ettikleri işgal edilmiş topraklar örneğine uygulanamayacağına inanıyorlar. Mayıs 2002'de Netanyahu'nun önerdiği her türlü Filistin devletinin varlığına karşı olunduğunu açıklayan popülist yasa tasarısını Likud'un kabul etmesi, yerleşimcilerin ve aşırı milliyetçilerin iktidar partisindeki gücünü gösteriyor.

Batı Şeria'daki Hebron'da bulunan Romema yerleşimini İsrail ordusunun tam teşekküllü bir tümeni koruyor ve bu durum binlerce Filistinlinin hayatını altüst ediyor. Gazze şeridinde, sefalet içindeki mülteciler okyanusunun ortasında kırk Yahudi yerleşimci ailesinden oluşan Nitzarim yerleşiminin varlığı ise onlarca Filistinlinin ve en az on beş İsrail askerinin ölümüne yol açtı. İsrail'in yerleşimlerin yayılmasını koruma altına almak için uyguladığı önlemler, özerk toprakları sekiz büyük hapishane hücresine dönüştürdü. Giderek artan günlük yoksunluk, baskı ve aşağılanmalar intikam arzularını körüklemekten başka bir işe yaramıyor ve her türlü uzlaşma çabasını da kundaklıyor. Tüm bu durum Filistinliler cephesinde intihar saldırılarının artması, yerleşimciler cephesinde ise terörizmin yükselmesi biçiminde yansıyor.

Şaron, Batı Şeria ve Gazze'de egemen olan uzamsal ikiliği derinleştirdi. Bir yanda tam gelişim içinde bir bölge var: Çevre yollarıyla birbirine bağlanmış iki yüz Yahudi yerleşiminin toprakları. Burasının ayrı gelişimi, Batı Şeria'nın yarısından azını kaplayan ve giderek de küçülen yerli halka ayrılmış bölgenin gelişimiyle çarpıcı bir zıtlık oluşturuyor. En küçük bir toprak sürekliliğinden yoksun bu bölge, tamamen yerleşimcilerin çıkarlarına tabi kılınmış durumda. Aşırı milliyetçilerin ırk ayrımcılığı mantığı öyle bir ahlaksızlık düzeyine erişti ki, İsrail egemenliği altında bir arada yaşama seçeneği uzun vadede işlemeyebilir diye, etnik temizlik kapısı hep açık tutuluyor. 1948'dekine benzer yeni bir nüfus nakli umacısı, kapıya dayanmış bir tehdit gibi gözükmese de, İsrail siyasetinin ufkunda dalgalanıyor. Yerleşimciler yeni topraklara el koyup, Filistinlilerin giderek artan düşmanlığıyla karşılaştıkça, yerleşimlerin kaldırılmasını asla düşünmeyen Ulusal Birlik, Ulusal-Dinci Parti ve Rus göçmenlerinin partisi Yisraeli Biteno'nun liderleri Filistinlilerin mümkünse barışçı yollarla, gerekirse de zor kullanarak komşu ülkelere nakledilmesini öneriyorlar. Onlara göre, Şaron'un bir sonraki çatışmayı veya gelecekteki bir savaşı Filistin sorununa yönelik bir tür "nihai çözüm"ü hayata geçirmek için kullanması gerekiyor. Bir İsrail kaynağına göre, yüz elli bin Filistinli, yani Batı Şeria nüfusunun % 10'u zaten işgal edilmiş toprakları terk edip gitti.

İsrail'in kolonizasyon politikasının imzalanmış tüm anlaşmaları hiçe sayarak sürdürüldüğü açıkça ortadadır. Filistin'in gelişimini felce uğratan ve barış sürecini kundaklayan yeni bir çatışma coğrafyası doğuran bu politika, sonunda işgal edilmiş topraklardaki şiddetin başlıca motor gücü haline gelmiştir. Bugün milyonlarca Filistinli ve İsrailli birkaç düzine yasadışı yerleşim uğruna, yaşamlarını korku içinde sürdürmekte, bu yerleşimler tüm bölgeyi sömürgeci, cemaatçi bir savaşın uçurumuna doğru sürüklemektedir. Eğer İsrail bu yolda ayak direrse, yerleşimcilerin sayısı yakında bir milyona ulaşacaktır. Bu koşullarda, kitlesel bir etnik temizlik yapılmadığı sürece, iki halkı birbirinden ayırmak olanaksızlaşacaktır. Yaşamsal uzamın bu derece ahlaksızca paylaştırılması sürdükçe, Filistinliler elektronik uyarıcılarla donatılmış dikenli tellerin ardında sonsuza dek tutulamaz. Bu eşitsiz coğrafya sadece olası bir Filistin devletinin geleceğini tehlikeye atmakla kalmamakta, tarihsel Filistin (İsrail, Batı Şeria ve Gazze) topraklarında bir Yahudi devletini veya Yahudi nüfus çoğunluğunu koruma şansını da azaltmaktadır, çünkü dokuz milyon İsrail Yahudisini ve Filistin Arabını birbirlerinden maddi olarak ayırmak giderek güçleşecektir. Şaron'un ve yerleşimcilerinin mantığı şimdilik Filistin'de ve Ortadoğu'da sürekli bir çatışma halini güçlendirmektedir. Uluslararası topluluk müdahale etmezse, yerleşimcilerin mantığı 1948 savaşı öncesinde yaşanan seçeneği yeniden gündeme getirebilir: Ya çift uluslu bir devlet kabul edilecek ya da yeni bir etnik temizlik girişimi sahnelenecektir. "Nakil" düşüncesi, yani Filistinlilerin topluca sürülmesi Şaron hükümetinin birçok üyesinin zihninde şimdiden dolaşmakta ve dile getirilmektedir. Ama Miloşeviç'in başına neler geldiği hatırlanırsa, bu kez böyle bir cinayetin İsrail açısından ne denli ağır bir stratejik hata oluşturacağı anlaşılabilir.

Dokuzuncu Bölüm

ŞARON VE YENİ "İSRAİLCİLİK"

Şiddet olaylarının sürüp gitmesine karşın, Mayıs 2001'de Paris barış görüşmelerindeki İsrail ve Filistin heyetleri artık yüz yılı bulan bu çatışmaya son vermeyi hedefleyen bir anlaşmanın ana hatlarını oluşturmayı başardı. ABD ve Birleşmiş Milletler temsilcileri, Filistin heyetinin başkanı Dina'nın halkının egemen bir devlet çerçevesinde kendi kaderini tayin etmesi lehinde yaptığı tutkulu savunmanın tanığı oldu ve İsrail heyetinin bayan üyesi Emily'nin güvenlik sorunlarına ve iki devlet arasında gelecekte kurulacak işbirliğine ilişkin aklı başında önerilerini dikkatle dinlediler. Uykusuz geçen gecelerin sonunda iki taraf belli sayıda rehber ilke üzerinde mutabakata vardı. Kudüs açık kent ve iki devletin başkenti statüsüne sahip olacak, Batı Kudüs üzerinde İsrail, Doğu Kudüs üzerinde de Filistin egemenlik hakkını elinde bulunduracaktı. Temsilciler, malların ve kişilerin serbest dolaşımı ve iki tarafın ekonomik politikalarının gerekli güven ve işbirliğinin taşıyıcıları olarak birbirini tamamlamasının önemi üzerinde ısrarla durdu. Bazı temsilcilerin ana babaları dinlediklerini böyle anlamadı, hatta bazıları çocuklarını ihanetle suçladı, ama öğrenciler başarısını alkışladıkları konferansın sonuçlarından yine de memnun kaldı.

Benim de ders verdiğim Paris Amerikan Üniversitesi'nin öncülüğünde düzenlenen bu barış görüşmeleri benzetmecesine bu denli önem vermek çocukça görünebilir. Yine de bu görüşmelerin bir anlaşmayla sonuçlanabilmesi anlamlıdır ve bunun tek nedeni her iki taraftaki öğrencilerin her anlaşmanın adalet temeline dayandırılması gerektiğini anlamalarıdır. Sonuçta bu acemi görüşmeciler de, Yahudi devletinin kurulmasından elli üç yıl sonra İsraillilerin ve Filistinlilerin yakasını bir türlü bırakmak bilmeyen aynı ikilemle karşı karşıyaydı. 21. yüzyılda ne sömürgeciliğin, ne de ırk ayrımcılığının düşünülebilir çözümler olduğu bilindiğine göre, Filistin/İsrail toprağını paylaşamayan 4,5 milyon Yahudiye ve yaklaşık 4,5 milyon Filistinliye ne önerilebilir? Temsilcilerimizin yanıtı fazla gecikmedi:

İki halkın, egemen ve yaşayabilir iki devlet çerçevesinde ayrılması. İsrailliler Batı Şeria ile Gazze'nin % 96'sının Filistin devletinin meşru toprakları içinde yer aldığını kabul edip, Filistinli mültecilere geri dönüş hakkı ilkesini tanıdılar. Yine her iki taraf, mültecilerin öncelikle Filistin devleti topraklarına döneceği konusunda mutabakata varmakla birlikte, ilk 350.000'in beş yıllık bir süre zarfında İsrail'e de dönebileceği düşüncesini de kabul etti. Bu dönemin sonunda yapılacak yeni görüşmelerle daha sonra geleceklerin kaderi belirlenecekti. Filistin heyeti, İsrail'in yeşil hat üzerinde yer alan dört Yahudi yerleşim blokunu, Gazze civarında buna denk bir toprak bırakması karşılığında, ilhak etmesini kabul etti; İsrail de diğer tüm yerleşimleri boşaltmayı taahhüt etti.

Aslında böyle bir uzlaşmanın hiçbir olağanüstü yanı yoktur. Zaten ilke olarak, Ortadoğu'daki durumun tek gerektirdiği, çatışmaların çözümüne ilişkin kabul edilmiş uluslararası ölçütlerin uygulanmasıdır. Ama benim gibi bir eğitimci açısından, özellikle böylesine hassas konular hakkında ders vermek gerekince, oldukça güç zamanlar yaşadığımız bir gerçek. Bu açıdan bakıldığında, Ortadoğu bir okul gibidir: Diplomatik başarısızlıklar, uluslararası hukuk ihlalleri, yasadışı işgaller ve terörizm eylemleri açısından çok zengin, gerçek bir Pandora kutusu. Eğer uluslararası hukuku sistemli bir biçimde nasıl ihlal edebileceğinizi ve evrensel değerleri nasıl tehlikeye atabileceğinizi açıklayan bir ders kitabı arıyorsanız, İsrail'e başvurun. Bu duruma bir yanıt olarak, durmadan artan sayıda Filistinli uluslararası topluluktan ve ulusların haklarının gücünden –halbuki bu, zayıfların başlıca silahıdır– umutlarını tamamen kesip sert intihar eylemleri yöntemini benimsiyor.

Mayıs 2001'de bizim barış görüşmeleri sonuna yaklaşırken, Amerikalıların yönetimindeki uluslararası bir misyon olan Mitchell komisyonu, şiddetin kökleri konusundaki beş aylık soruşturmasını bir ateşkes ve İsrail yerleşimlerinin derhal dondurulması çağrısıyla noktalıyor, bu yerleşimleri çatışmanın tırmanmasının başlıca nedeni olarak kabul ediyordu. Filistin başkanı Yaser Arafat, Mitchell komisyonunun tavsiyelerini kabul etti; o dönemde yayınlanan bağımsız kamuoyu araştırmalarına bakılacak olursa, İsraillilerin çoğu da bu tavsiyeleri onaylıyordu. Ama İsrailli yöneticiler kolo-

nizasyonun durdurulmasına yönelik her türlü girişime muhalefetlerini bir kez daha yinelediler. Hatta başbakan Ariel Şaron 400 milyon dolara kadar yeni yerleşimleri finanse etme önerisini getirdi ve bir yıldan kısa bir sürede kırk yeni yerleşim kurmayı başardı.[1] İsrail başbakanı benim dersime tabii ki girmemiş ve Filistin'deki savaşın, Clausewitz öğretisinin aksine, diplomasinin başka araçlarla sürdürülmesi anlamına gelmediği yolundaki temel dersi de dinlememişti. İşgal edilmiş topraklarda Şaron mantığının zaferi kazanmasıyla birlikte, İsrail-Filistin ikilemi tehlike dolu yeni bir aşamaya, giderek artan sayıda insanın boş yere kurban edildiği bir ırk ayrımcılığı evresine girerken, tarihsel Filistin'in iki bağımsız devlete bölünmesi düşüncesi de çekiciliğini giderek yitirdi.

Oslo'nun Mirası

Böylesi bir bağlamda, tankların karşısına dikilen çocukların ve kanlı intihar eylemi sahnelerinin dramatik görüntülerine belli bir mesafeyle yaklaşmak her zamankinden daha büyük önem kazanmaktadır. Elinizdeki bu yapıt, Oslo anlaşmalarıyla başlayan ve yedi yıl süren barış sürecinin işgal sorununu hem tarihsel hem de siyasal boyutlarıyla nasıl ele aldığını çözümlemeye çalışıyor. Oslo sürecinin başarısızlığından ders çıkarmak, sadece bugünkü çıkmazı anlamak değil, aynı hataların yinelenmesini engellemek açısından da önem taşıyor. Bunu bir sınıfta tamamen kuramsal açıdan yapmak oldukça kolay bir iş; ama sahada, Ortadoğu'da insanların ve siyasal aktörlerin başat eğilimi öncelikle suçlu aramaktır. Oslo sürecinin başarısızlığa uğramasından bu yana İsraillilerle Filistinliler arasında en az on barış planı veya girişimi gündeme geldi. Bunların hemen hepsi geçmişin hatalarını yineledi: Kısmi önlemler, bir uygulanma takvimi ve süre kısıtlaması konmamış aşama aşama görüşmeler, nihai hedefleri çok zararlı bir anlam kargaşasının insafına bırakırken, yeterince sağlam ve etkili bir uygulama mekanizması bulunmadığı için imzalanmış anlaşmaların ve uluslararası hukukun da sürekli ihlaline kapı açıyorlar.

Oslo süreci öncelikle tarihsel ve jeostratejik bağlamı içinde yorumlanmalıdır. Bu süreç, İsrail'in Filistin sorununu çözmeyi değil, eritip yok etmeyi amaçlayan bir dizi sonuçsuz girişiminin ardından gündeme gel-

miştir ancak. Kırk yıl süren etnik temizlik, katliam ve savaşların ardından, 1987'deki Birinci İntifada, tıpkı on yıl önce Güney Afrika'daki Soweto ayaklanması gibi, uluslararası topluluğa ciddi bir uyarı yapmıştı: Irkçılık sonsuza dek süremezdi. Filistin ayaklanması çok sert baskılara karşın altı yıl sürdü ve gündelik hale gelmiş işgali sarsmayı başardı. Ancak altı yıl süren bu ayaklanmanın sonunda, İsrail Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ve Irak'ın bozguna uğrayıp Arap dünyasının bölünmesinin sağladığı olanaktan yararlanıp Filistinlilerle bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmanın koşulları, Washington'un yardımıyla, Batı Şeria ile Gazze'nin bir dizi yoksulluk adacığı ve bantustan halinde, fiziki açıdan ve nüfus olarak bölünmesine yol açarken, İsrail'in ekonomik baskıyı ve Filistin topraklarıyla kaynakları üzerinde doğrudan denetimi sürdürmesini sağladı.

İşte "barış süreci" diye bilinen olgu, İsrail'in tamamen kendi çıkarları doğrultusunda giriştiği bu manevraya verilen addır. Bu olguya pekâlâ *apartheid* adı da verilebilirdi. Oslo asla eşitlik ve uluslararası hukuk ilkeleri değil, bir güç dengesizliği üzerine kurulmuştu. Yıllar boyunca uluslararası topluluğun her türlü müdahalesini ve her türlü uluslararası konferans fikrini reddettikten sonra, İsrail sonunda mali ve siyasi açıdan tamamen iflas etmiş bir FKÖ'yü Oslo'da, tüm kozların İsrail'in elinde olacağı iki taraflı doğrudan pazarlık masasına oturmaya ikna etmeyi başardı. Bu nedenle iki taraflı anlaşmalarda yaşanan başarısızlık, esas olarak zayıf ve işgal altındaki Filistin'le dünyanın bir numaralı gücü tarafından desteklenen İsrail arasındaki dengesizliğe bağlanabilir. İsrail'in bir düşün gerçekleşmesi olarak kabul edebileceği olgu bu nedenle, Filistinliler için İsrail diktası altında tam bir kâbusa dönüştü. Clinton yönetimi de, tarafsız hakemlik rolü oynayacağına ve mevcut dengesizliği telafi edeceğine, tüm ağırlığını stratejik müttefikinden yana koyarak, uluslararası topluluğun oynayabileceği herhangi bir rolün önünü tıkadı veya bunu marjinalleştirdi.

Oslo Sürecinin Sonu

Oslo süreci, uluslararası hukuk tamamen marjinalleştirildiği ve İsraillilerle Filistinliler amaçlarına diplomatik yollardan ulaşamayacaklarını anladıkları andan itibaren çökmeye başladı. Başlangıçta Filistinliler Os-

lo'yu sömürgelikten kurtulma süreci olarak algılıyor, bu sürecin belli bir tarihsel şema uyarınca onları kendi kaderlerini tayin ve 1967'den beri işgal edilmiş topraklarda İsrail'in yanında bağımsız bir devlet inşa etme noktasına götüreceğini bekliyorlardı. İsrail ise Oslo'dan, Filistinliler üzerindeki doğrudan askeri denetimini dolaylı egemenliğe dönüştürmek için yararlandı ve bunu yaparken söz konusu topraklara kurduğu yasadışı Yahudi yerleşimlerinin güvenlik gerekleri çerçevesinde, Filistin tüzel kişiliğinin sınırlarını ve doğasını tanımlama hakkını da saklı tuttu. Diplomatik süreç başarısızlığa uğrayınca dönemin İsrail başbakanı Ehud Barak "düzeni" yeniden tesis etmek, İntifada'yı ezip zayıf Filistin kazanımlarını yok etmek ve işgalin sona ermesi, bağımsızlık haklarının tanınması talepleriyle sokağa inen kitlelerin iradesini kırmak için askeri güce başvurdu.

Görmezden gelinemez bir belge olarak duran Mitchell raporu, İsrailli yetkililerin suçlamalarının aksine, İntifada'yı Filistin Ulusal Yönetimi'nin başlattığına ilişkin hiçbir kanıt bulunmadığı sonucuna varıyor. Aslında Mitchell komisyonu söz konusu İntifada'yı çoğunlukla silahsız Filistinlilerle aşırı ve orantısız güç kullanan, en güçlü silahlara sahip İsrail ordusu arasında çıkan bir dizi çatışma olarak betimliyor, Filistinlilerde altmış ölü ve binlerce yaralı varken İsrail tarafının sadece beş ölü vermesi de bu kanıyı doğruluyordu. Barak, eğer Filistinliler kendisinin aşağılayıcı dayatmalarını kabullenmezse neler olabileceğini biliyordu. Ona göre, genel bir anlaşma sağlanamadığı için genelleşmiş bir çatışmaya doğru gidiliyordu. Olayları siyasal açıdan suçlu bu yaklaşım tırmandırdı. İsrail bir kez daha, zora başvurmanın gerçek siyasal seçenekleri arayıp bulmaktan daha güvenli olduğu kanısına varmıştı.

Ve zor ne zaman başarısız olsa, İsrail amaçlarına ulaşmak için bu kez daha büyük bir gücü sahaya sürüyordu. Ne yazık ki İsrail'in askeri zaferlerini bir barış anlaşması yoluyla siyasal fetihlere dönüştürme yönünde sergilediği yetersizlik, bugün kendi güvenliğinin de bozulması şeklinde yansıyor. Yirmi yıldır birbirini izleyen her İsrail yöneticisinin barış sürecinin batağa saplanmasında sorumluluk payı vardır. Şamir bunu geciktirmiş, Rabin askerileştirmiş, Netanyahu kundaklamış ve Barak dağıtmıştır. Söz konusu sürecin başından beri hiçbiri başbakanlık süresini tamamlaya-

mamıştır, çünkü hem işgali, hem de yerleşimleri sürdürerek barış yapmak olanaksızdır. İzak Rabin ve Şimon Peres barış vaat ediyorlardı. İlki öldürüldü, ikincisiyse seçimleri kaybetti. Benyamin Netanyahu ve Ehud Barak "barış ve güvenlik" vaat ediyorlardı, seçmenler onları da bir köşeye attı.

Washington her şeye karşın hiç renk vermeden, barış sürecinin tek çözüm olduğunu açıklamayı sürdürüyordu. Olayların tırmanması engellenmişti ve tüm beklentilere karşın, Oslo mantığı giderek bozulan durumu aşıp ayakta kalacak gibi görünüyordu. Körfez Savaşı'nın ardından ve yeni bir *Pax Americana* beklentisi içinde, ABD Ortadoğu'daki eylemleri için asgari bir diplomatik çerçeveyi koruma kaygısını taşıyordu. Sükûnete dönüşü ve çatışmanın taraflarını yeniden pazarlık masasına doğru yönlendirmeyi sağlamak için, Washington'un özel temsilcisi, CIA müdürü George Tenet, Mitchell raporunun tavsiyelerinin hayata geçirilmesi konusunda kendi planını sundu. Bu arada mevcut aktörleri, yani Filistinlileri ve İsraillileri, sadece güvenlik sorunlarıyla ilgili iki tüzel kişiliğe indirgeyerek söz konusu raporun siyasal yönünü yok etti. Bu girişimin de başarısızlığa uğraması karşısında, Bush yönetimi emekli general Anthony Zinni'yi gönderdi; o da Filistin'in güvenliğini tamamen İsrail güvenliğinin beklentilerine tabi kılan, böylece Mitchell komisyonunun tavsiyelerinden iyice uzaklaşan bir yaklaşım geliştirdi. Mısır'daki Taba kentinde diyaloğu yeniden canlandırmak yönündeki girişimin de, özellikle Ehud Barak pazarlık masasını terk edince uğradığı başarısızlık, Şaron'un zaferini ilan edip barış sürecinin ölümünü mühürledi.

Şaron'un İktidara Gelişi

Demek ki Şaron'un Şubat 2001'de seçilmesi barış sürecinin de sonuna işaret ediyordu. Şaron, bir yıldan kısa bir sürede, İsraillilerle Filistinliler arasındaki tarihsel uzlaşma çabalarını sıfıra indirdi ve bölgedeki başlıca istikrarsızlık ve çatışma kaynağının Filistinliler değil, Yahudi devleti olduğunu tartışmasız bir biçimde kanıtladı.

Çok sarsılmış, hayalleri yıkılmış ve aynı zamanda sömürgeci inançlara batmış İsrailli seçmen kitlesi iki generalden birini tercih etmek durumundaydı: Birincisi, yani Şaron, 1950'lerden beri iyi bilinen bir savaş suç-

lusuydu; ikincisi olan Barak ise, kibirli ve kin dolu bir askerdi; Filistin kentlerinin İsrail ordusunun F-16'ları ve Apaçi helikopterleri tarafından bombalanması emrini vermişti. Barak'ın dışişleri bakanı Şlomo Ben Ami'nin sözlerini yineleyecek olursak, seçmenler "İsrail Miloşeviç'i"ni tercih etti. Aslında olaya uluslararası hukuk açısından bakıldığında, Şaron'un kanlı geçmişi onun, savaş döneminde sivillere yönelik sistemli ve bilinçli katliamların da içinde yer aldığı bir dizi insanlık suçu nedeniyle mahkemeye çıkarılmasını gerektirirdi. Ama Barak Camp David'den sonra İsrail'in karşısında diyalog kurabileceği bir muhatap kalmadığını açıklayınca, İsraillilerin General Şaron'u en uygun seçenek olarak algılaması mantıklıydı. Amerikalıların Şaron'u iktidara Arafat'ın eylemlerinin taşıdığı iddialarına karşın, onun seçim zaferi Oslo'nun sunduğu açılımı kullanmada gösterilen beceriksizliğin ve 1967'de Batı Şeria ile Gazze'nin işgalinden bu yana İsrail toplumunun yaşadığı otuz yıllık radikalleşmenin sonucudur.

Gerçekten de çeyrek yüzyıldır kendisini yöneten radikal milliyetçilerin ve bağnaz dincilerin etkisi altında İsrail sürekli sağa kaymıştır. Bu kuralın tek istisnası Rabin-Peres hükümetinin oluşturduğu talihsiz parantezdir; o da ancak Amerikan devlet sekreteri James Baker'ın 1981'de İsrail'e yönelttiği cezalandırma tehditleri sonucunda mümkün olmuştur. Barak'ı ise ılımlı bir siyasetçi olarak tanımlamak çok güçtür: Onun başbakanlığında, Knesset öncüllerinden çok daha radikal bir tutum benimsemiştir. Şaron'un açıkça ilan edilmiş savaş platformuna ve kanlı bilançosuna karşın, İsrail'in Batılı dostları Lübnan kasabının himayesinde gerçekleşecek bir barış gibi çelişkili bir fikri yaymıştır. Bu iddia, saçmalığı bir kenara, korkunç tehlikelidir. Hiç durmadan "değişmiş" bir Şaron tablosu çizen, onu Netanyahu'dan ve iktidardaki diğer aşırılık yanlılarından daha sorumlu biri diye tanıtan Amerikan propagandası ise sinsi bir sahtekârlıktan başka bir şey değildir. Şaron'a göre Yahudi yerleşimleri ve barış pekâlâ bir arada var olabilir; hatta Amerikalı muhatapları karşısında, yasadışı İsrail yerleşimlerinin barış için yararlı olduğu düşüncesini bile savunmuştur.

Aslında Şaron'un barışa karşı saldırısı, İsrailli yerleşimcilerin işgal edilmiş topraklardaki yayılmacılığını korumaya yönelik bir Haçlı seferidir; bu olgu, tüm İsraillilerin güvenliğini gittikçe tehlikeye atmaktadır. Şaron, ancak

Filistinlilerin direnişini kırdıktan sonra onlarla bir anlaşma imzalamayı düşünebileceğini açıkça anlatmıştır. Onu sadece mezarlıklar üzerinde yükselen bir barış ilgilendirmektedir. Başkan Bush ise, Filistinlilere karşı İsrail saldırısının tırmanışının en kötü evresinde, basına Şaron'un "bir barış adamı" olduğunu açıklama cüretini göstermiştir. Ama İsrail başbakanının tek diplomatik girişimi pazarlık masasına olası bir geri dönüşü sürekli ertelemekten ibaret kalmıştır. *Haaretz* gazetesinin başlıca diplomasi uzmanı Aluf Ben'e göre, Şaron'un "sayısal doktrini" şöyle özetlenebilir: Filistinlilere şart koşulan yedi günlük sükûnet; Suriyelilere sunulan altı talep; terörizme karşı "% 100" mücadelenin beş temel ilkesi; Filistin Ulusal Yönetimi'nde reformun dört ana ölçütü; diplomatik görüşmelerin yeniden başlatılması için gerekli iki koşul; iktidarda kalmak isteyen bir başbakan. Ve tüm bu rakamların toplanması sonucunda, diplomatik ilerleme adına sıfıra sıfır elde var sıfır.[2]

Bu arada hızını alamayan Şaron, İsrail'e işgal edilmiş topraklardan çekilmesi karşılığında güvenli ve tanınmış sınırlar içinde istediği gibi gelişme olanağı veren bölgesel güvenceler sunan, daha önce eşine rastlanmamış bir Arap girişiminin yüzüne de kapıyı çarpmıştır. Mart 2002'de Beyrut'ta toplanan Arap zirvesi gerçekten de kesin bir anlaşma öneren Suudi Arabistan girişiminin şu ilkesini ittifakla kabul etmişti: Tam geri çekilmeye karşılık tam barış. Aslında bu girişim tüm barış süreçlerinin temeli olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararının uygulanmasını kabul eden uluslararası uzlaşmanın koşullarını yinelemekten başka bir şey yapmıyordu. İsrail kamuoyunun beşte üçü ve uluslararası topluluğun büyük kesimi gerçekten barışı sağlayabilecek bu girişimden yanaydı. Ama İsrail'in bir karış topraktan geri çekilmesine ve bir tek yerleşimin bile boşaltılmasına karşı olan Şaron aynı fikirde değildi. Daha da kötüsü Filistin topraklarını istila edip Arafat'ın genel karargâhını abluka altına alarak Arap önerilerini yanıtladı.

Bu filmi daha önce de görmüştük. Yirmi yıl önce, 1981'de, Kral Fahd bir barış girişimi önerisinde bulunmuş, bu öneri ertesi yıl Fas'ta toplanan Arap zirvesinde kabul edilmişti. Bu gelişmenin ardından ve bu Arap açılımlarıyla aynı ruh hali içinde, Başkan Reagan da yerleşimlerin dondurulmasını içeren kendi barış planını önermişti. Begin/Şaron hükümeti

tüm bu açılımları kesin bir dille reddetti ve Washington'dan Suudilerle ortak bir girişim içinde yer almamasını istedi. Aynı yıl (1982), Begin Şaron'a Lübnan'ı işgal etmesi ve FKÖ'yü ortadan kaldırması için yeşil ışık yaktı. Arafat kuşatıldı ve Beyrut bombalandı. Yirmi yıl sonra George W. Bush yönetimi dersini almıştı ve kaderini Ariel Şaron'un ellerine teslim ettiği bir "geçici" Filistin devleti taslağı hazırlamakla yetindi.

1982 Reagan planı dışında, İsrail'in 1969 Rogers planını, Carter'ın 1977'deki önerilerini, 1988 Shultz planını ve James Baker'ın 1991'deki girişimlerini de reddettiğini unutmayalım. Camp David döneminde Clinton'ın danışmanlığını yapan Robert Malley'ye göre, Barak Amerikan başkanının çok sayıda önerisini de reddetmişti. Abba Eban'ın meşhur bir formülünü kullanacak olursak, İsrail Ortadoğu'da barışçı bir varoluş sürdürme yolunda karşısına çıkan her fırsatı kaçırmak konusunda hiçbir fırsatı kaçırmadı. Şaron, özerk Filistin topraklarının işgalini 1948'deki bağımsızlık savaşının bir uzantısı olarak gördüğünü gizlemiyor. Bu noktada İsraillilerin güvenlik yoksunluğu duygusunun göz göre göre istismarı söz konusudur, çünkü Şaron'un savaşı, tıpkı 1982'de Lübnan'ın işgali gibi, bilinçli bir tercihtir. Vaatlerine sadık kalan Şaron barış sürecini dağıtmış ve Filistin'in on yıllık ulusal inşa sürecini sıfırlamıştır. Onun hedefi, daha önce akıl hocası Şamir'in tanımladığı hedefle aynıdır: Barış yapmadan güvenliği sağlamak. Bir yıl zarfında, İsraillilerin ve Filistinlilerin her şeye karşın üzerinde uyuşmayı başardığı her şeyi ve uluslararası topluluğun Filistin'deki yatırımlarının neredeyse bütün meyvelerini yok etmeyi başarmıştır.

2002: Kıyım ve Yıkım

2002 yılının ilk altı ayında İsrail ordusunun gazabı onlarca Filistin kenti, kampı ve köyü üzerine boşaldı. Hebron'dan Cenin'e, Ramallah'tan Beytüllahim'e bu vandalizmin ve bu benzersiz yıkımın tanıklıkları dağ gibi birikti. Gerek İntifada'nın, gerekse İsrail istilasının medyatik örtüsünde, sadece iki taraftaki kurban sayıları aktarıldı. Eylül 2000'den Haziran 2002'ye kadar, Filistinliler 1650, İsrailliler de 550 ölü vermişti; tabii bu rakamlara çoğunluğu Filistinlilerden oluşan ve genellikle ömür boyu sakat kalmaya mahkûm on binlerce yaralıyı da eklemek gerek.

İsrail Filistin'de bir "jenosid"den söz edilemeyeceği konusunda ne kadar ısrar ederse etsin, işgal edilmiş topraklarda işlediği suçlar, hedef gözeten cinayetlerle, seçilmiş Filistin liderlerinin hapsedilmesi ve bakanlıklarla diğer resmi binaların yağmalanması aracılığıyla siyasal yaşamı felç etmeyi amaçlayan gerçek bir "politisid" [siyasi yaşamın yok edilmesi] oluşturmaktadır. İstila sırasında İsrail binlerce Filistinliyi tutuklamış ve onlarca yöneticiyi, özellikle de El Fetih'e bağlı laik örgütlerin üyelerini katletmiştir. Filistin'in en popüler siyasetçilerden biri olan, El Fetih önderlerinden Mervan Barguti ise bugün hapistedir. Barguti, Filistin Yasama Meclisi'nin seçilmiş bir üyesi ve İsrail'le bir arada yaşama taraftarıdır. İşkence görmüş ve gardiyanlarının uyumasına hiç izin vermediği koşullarda sorgulardan geçirilmiştir.

İsrail "ekonomisid"den, yani Filistin ekonomisinin tamamen yok edilmesinden; "şehircilik katliamı"ndan, yani Filistin kent merkezlerinin yıkılmasından da sorumludur; bu arada zorla dayatılan kolonizasyon ve sadece yerleşimlerin bağlantısını sağlamaya yönelik çevre yolları aracılığıyla Filistin manzarasına verilen zararlardan da hiç söz etmiyoruz. *New York Times*'a göre, "gelecekteki herhangi bir olası Filistin devletinin varlığının tüm altyapısının –yollar, okullar, elektrik, direkler, kanalizasyonlar, telefon hatları– yıkılıp yerle bir edildiği, hiçbir yanılgı korkusu taşımadan söylenebilir."[3]

Aylarca süren abluka sonucunda ve bombardımanların da etkisiyle, Filistin ekonomisi harabeye dönmüştü ve istilanın yan zararları milyarlarca dolarla ölçülüyor, bu arada İsrailliler de intihar eylemleri korkusuyla yaşıyordu. Mayıs 2002'de Norveç başkentinde verilen bir söylevde, Oslo anlaşmalarının mimarlarından Terje Larsen şu açıklamayı yaptı: "Oslo süreci çöktü; yarattığı kurumlar da artık yok edilmiş durumda."

İsrail politikası Eylül 2000 ile 2002'nin yıl sonu arasında Filistin gayri safi milli hasılasının üçte bire inmesine, yani yılda 1,5 milyar dolarlık bir düşüşe neden oldu. 2002'nin ilkbaharında özerk toprakların istilası birkaç hafta içinde menkul ve gayrimenkul değer olarak yarım milyar dolarlık bir kayba yol açarken, Filistin'in gayri safi milli hasılası da milyarlarca dolar düştü. Tüm bu kayıplar, söz konusu gayri safi milli hasılanın yedi yıllık barış süreci boyunca yaşadığı % 25'lik düşüşe eklendi. İsrail askerleri Filistin bürolarının ve idari binalarının çoğunu –İstatistik bürosu, üniversiteler

ve Filistin devletinin inşasıyla ilişkili diğer kurumlar da dahil olmak üzere– yağmaladı ve bilgisayarların harddisklerine de el koydular. George Orwell, İsraillilerin bu yıkım açlığını güvenlik gerekçeleriyle nasıl haklı çıkarmaya çalıştığını işitse, herhalde kulaklarına inanamazdı.

Ama konu hakkında bilgili gözlemciler olup bitenlere şaşırmadı. Bundan yirmi yıl önce, 1978'de Filistinli tarihçi Velid Halidi, Foreign *Affairs'teki bir makal*esine, bir Filistin devletinin karşılaşacağı gerçek güvenlik sorununu açıklayarak son veriyordu: "İsrailli generaller kendilerini bu kadar kolay bir hedefe saldırmaktan ne kadar alıkoyabilecek?" Şaron'un yanıtı, hiçbir yanlış anlamaya meydan vermeyecek biçimde, bu sürenin hiç de uzun olmayacağını ortaya koydu. Filistin'in kuzeyindeki Cenin mülteci kampında yaşananlar İsrail'in bu yeni küstahlığının iyi bir örneği. Yaklaşık on iki bin mülteciyi barındıran bu kamp işgal edilirken, yüzlerce evi yerle bir eden, çoğu hiçbir tıbbi yardım görmeden kendi kanı içinde can çekişen yüzlerce Filistinliyi öldüren ve yaralayan İsrail ordusu sivillere karşı savaş suçu işledi. Birkaç gün sonra aynı İsrail birlikleri Cenin'e geri döndü ve saldırganlıklarının sonu gelmeyeceğini kanıtlamak ister gibi, Güvenlik Konseyi'nin dile getirdiği tüm suçlamalara karşın, yeniden her tarafı yakıp yıktı. İsrail'in orada birçok savaş suçu işlediğini belirten insan hakları örgütlerinin ihbarlarına karşın, Şaron, Birleşmiş Milletler bilirkişilerinden oluşan bir soruşturma komisyonunun Cenin'de yaşananları araştırmasına izin vermeyi reddetti.

Beytüllahim'de de aynı şeyler yaşandı; Nativitas Kilisesi kuşatıldıktan sadece birkaç gün sonra, İsrail ordusu yeniden kente girdi ve askerlerini kutsal yerlerin çevresine konuşlandırdı. Başka Filistin kentleri ve kampları da, ayırt edici özelliği aynı yıkıcı kuduzluk olan kanlı ve sürekli yinelenen saldırılarla karşı karşıya kaldı. Amnesty International [Uluslararası Af Örgütü] gibi uluslararası insan haklarını savunma örgütleri İsrail'i savaş ve insanlık suçları işlemekle suçladı.[4]

Batı Şeria Ablukası ve İsrail'in Güvenliği

İsrail, vahşi istilasının ve özerk Filistin topraklarına yaşattığı yıkım fırtınasının ardından, Mayıs 2002'de tüm Batı Şeria'ya abluka uygulamaya ve yeni bir düzenin ilk işaretlerini vermeye başladı. Bu düzen Batı Şeria'nın

işgaline ve Filistin toplumunun ekonomik ve toplumsal durumunun iyice kötüye götürülmesine dayanmaktadır. İsrail, karargâhı Yahudi yerleşimlerinde bulunan İsrail askeri komutanlığından verilmiş özel bir izin belgesi olmayan Filistinlilerin bir kentten diğerine gidişini engellemektedir. İsrail ve Doğu Kudüs'e yolculuklar tamamen yasaklanmıştır. Batı Şeria'daki Filistin yerleşimlerinin kendi arasındaki ve İsrail ile Batı Şeria arasındaki mal ve mülk dolaşımı ürünlerin onları taşıyan kamyonlardan indirilip yerel kamyonlara yüklenmesini şart koşan bir sisteme tabi kılınmıştır.

Sekiz denetim bölgesinin tesisi, özerk Filistin topraklarının da yeniden bölünerek bantustanlara ayrılması şeklinde yansımaktadır. Gazze'ye doğru ulaşıma sadece insani amaçlı ürünler için izin verilmekte ve uluslararası yardım kuruluşlarıyla özel vakıfların dağıttığı malzemeleri taşıyan araçlar, ancak tek tek ve önceden İsrail makamlarıyla eşgüdümün sağlanması halinde geçebilmektedir. Oslo anlaşmalarınca oluşturulan sınırlara uyulmasını İsrail tanklarının manevra gereksinimlerine bağlayan İsrail ordusu, uluslararası hukuk, özellikle de 4. Cenevre Sözleşmesi kurallarını ihlal etmektedir. Ordu, Filistin yerleşimlerinin sözüm ona geçici kuşatılmasını, dikenli tellerle çevrili sözde güvenlik bölgeleri kurulması, geçiş izni (*laisser-passer*) sistemi oluşturulması ve Filistinlilerle Filistin mallarının dolaşımı üzerinde çok sert bir denetim tarzında somutlaşan kalıcı bir "bantustanlaştırma"ya dönüştürmüştür. Terörizmle savaşma bahanesiyle Filistin bölgelerine yapılan saldırılar sadece sivil ve asker İsrail yöneticilerinin keyfi kararlarına bağlıdır. Bu politika, Filistinlilere gönderilen uluslararası yardımın büyük kısmının yerine ulaşmasını engellemekte ve Filistinlilerin yaşam çerçevelerinin dağılmasını engelleme ve kurumlarında reforma gitme yönündeki tüm çabalarını boşa çıkarmaktadır.

Beklenebileceği gibi, İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'de fiili olarak yerleştirdiği ırk ayrımcılığı sistemi şiddeti tırmandırmaktan başka bir işe yaramadı. Bu önlemler en başından itibaren ekonomik etkinliği çok azalttı, hatta tamamen boğdu; işsizlikte –bugün işsizlik oranı kent merkezlerinde % 50, mülteci kamplarında ise % 70'tir– ve yoksullukta büyük bir sıçramaya yol açtı; yoksulluk Filistin halkının % 50'sini etkilemekte, ailelerin çoğu günde iki dolarlık gelirlerle geçinmeye çalışmaktadır. IMF ve Dünya Ban-

kası'na göre, işyerlerinin kapanması Filistin ekonomisi üzerinde çok yıkıcı bir etki yapmıştır. Filistin Ulusal Yönetimi işsizlikle mücadele edebilmek için yaklaşık 120.000 memur kadrosu açmak zorunda kalmıştır. İşyerlerinin kapanması, rekabeti de azaltarak, Arafat kliği üyelerinin temel ürünler üzerindeki tekelini güçlendirmiştir. Bu korkunç ekonomik durum Filistin toplumunun umutsuzluğunu ve radikalleşmesini artırırken, güvenlik güçlerinin binalarının ve hapishanelerinin yıkılması da onların etkili olabilmesini engellemektedir.

Reform ve İşgal

Amerikan egemenliğindeki uluslararası toplum, yakıcı işgal sorununu dikkate almazken, İsrail'in Filistin topraklarında işlediği suçlara da göz yummakta, İsrail'in güvenliğinin zorunlu koşulları ve Filistin Ulusal Yönetimi'nde reforma gidilmesinin gerekliliği gibi konulara yoğunlaşmayı yeğlemektedir. Filistinlilerin kendi kurumlarında yapılması gerekli reformlar hakkında, İsrail ve ABD'nin dayatmalarından çok farklı bir görüşe sahip olduklarını belirtmek bile gereksizdir. Filistin toplumunun istediği, kendisine özgürlük ve halk karşısında sorumlu bir hükümet getirecek, iş, eğitim ve sağlık alanlarında elle tutulur sonuçlar sağlayacak bir reformdur; oysa İsrail'den esinlenen Amerikan görüşü esas olarak güvenlik önlemlerini öne çıkaran, İsrail yerleşimleriyle işgal güçlerinin çıkarlarını koruyabilecek siyasal bir reform düşünmektedir.

Şaron'un dayattığı bu bantustanlaştırma bağlamında Filistinlilerin acınacak haldeki yaşam koşullarını düzeltmek olanaksızlaşmaktadır. Ve İsrail tüm Filistin siyasal oluşumlarını terörist diye damgalamaya devam ettiği sürece, Filistin'deki siyasal reform girişimleri bir ortaoyunundan öteye geçemeyecektir. Filistin siyasal yöneticilerinin çoğu ya öldürülmüş ya da İsrail devleti ve Filistin Ulusal Yönetimi tarafından hapse atılmıştır. İçlerinden pek çoğu kendi güvenliklerini sağlayabilmek için yeraltına geçmiştir.

Bu koşullarda seçim çağrısı bir demokrasi parodisinden başka bir şey olamaz. Ayrıca bir anayasanın, bağımsız bir yargı erkinin veya uluslararası kuruluşlarca ve Filistin sivil toplum militanlarınca tavsiye edilen diğer demokratik kurumların oluşturulması, çalışan bir yasama organı yokken

gerçekleştirilemez. İsrail iki yıl boyunca Filistin Yasama Meclisi'nin toplanmasını engellemiş, bu arada bu meclisin birçok üyesi de İsrail baskısına hedef olmuştur. İsrail ordusunun yerleştirdiği sıkıyönetim hali her türlü siyasal veya ekonomik reform olasılığını ortadan kaldırırken, Şaron'un görüşmelerin yeniden başlamasını "Filistin kurumlarında reform" koşuluna bağladığını görmek acı bir alay oluşturmaktadır. Aslında Şaron'u ilgilendiren tek reform Filistin güvenlik servisleriyle ilişkilidir; onların daha iyi örgütlenmesini ve İsrail işgalinin gereklerini daha iyi yerine getirecek hale gelmesini gerçekten istemektedir. İsrail uzun süredir Filistin kamu idaresinde ve özel sektöründe rüşvet ve iltiması teşvik etmekte ya da kolaylaştırmakta ya da en azından İsrailli patronlar veya eski güvenlik servisi sorumluları Filistinli ortaklarıyla kuşkulu alışverişlere girdiğinde buna göz yummaktadır. Zaten Filistinli ileri gelenlerin birçoğuna İsrail'le işbirliklerini güçlendirme, Yahudi yerleşimlerinin yayılmasına ve Filistin topraklarındaki İsrail egemenliğinin sağlamlaşmasına göz yumma konularında cesaret veren de bu olmuştur. Şaron'a göre, uluslararası kamuoyunun baskısını hafifletmenin yollarından biri Filistin Ulusal Yönetimi'ni gözden düşürmek ve onun seçilmiş başkanı Yaser Arafat'ı şeytanlaştırmaktır. Oxford'da ders veren İsrailli tarihçi Avi Shlaim'in de açıkladığı gibi: "Aslında Filistin Ulusal Yönetimi, Arafat'la terörizmden vazgeçtiği ve siyasal yolda ilerleme tercihini öne çıkardığı noktada buluşan ılımlılardan oluşmaktadır. Yılda bir milyar dolarlık bir bütçesi olan ve bu topraklarda yaşayan 3.300.000 kişiye temel kamu hizmetlerini sağlamak üzere oluşturulmuş bir hükümet nüvesi söz konusudur. 150.000 memuru içinde, sadece polisler ve güvenlik uzmanları değil, idari görevliler, öğretmenler, sosyal hizmet çalışanları, doktorlar ve diğer sağlık personeli de yer almaktadır. Yaklaşık bir milyon Filistinli gündelik geçimlerini sağlama konusunda Filistin Yönetimi'nin verdiği ücretlere bağımlı durumdadır. Filistin Ulusal Yönetimi'ni dağıtmak kaos ortamına ve bulaşıcı şiddetin yeniden tırmanmasına kapı açmaktan başka bir işe yaramaz. Bu durum İsrail'in güvenlik gereksinimlerine kesinlikle hizmet etmeyecek, ama belki Şaron'a Batı Şeria'yı yeniden işgal etmek, tırmanan bir ilhak politikası izlemek ve bu topraklarda yaşayanların bir bölümünü komşu Arap ülkelerine 'nakletmek' için aradığı bahaneyi verecektir."[5]

Yerleşimcilerin, köktendincilerin ve "inceldiği yerden kopsun" kafasındaki generallerin koalisyonu olan Şaron hükümetinin gerçek niyetleri de zaten açıktır: Her türlü barış sürecini dağıtmak ve Filistin topraklarındaki yasadışı İsrail yerleşimlerinin yayılmasını engelleyebilecek gelecekteki olası girişimleri bertaraf etmek.

Düşten Kâbusa

Geçen yüzyıl başında Filistin nüfusunun % 10'unu oluşturan Yahudilere biri çıkıp da bir gün bu toprakların % 78'ine ve başkentleri olmuş Kudüs kentinin de % 80'ine yayılmış bir devletleri olacağını söylese, bu kehaneti baştan çıkarıcı ama erişilemez bir düş olarak ellerinin tersiyle iterlerdi. Yerel nüfusun geri kalan % 90'ına bir gün yurttaşlarının dörtte üçü mülteci statüsüne indirgendikten sonra topraklarının dörtte üçünü terk etmeleri gerekeceği ve anavatanlarının % 10 ila % 15'i büyüklüğünde, üstelik işlediği suçlarla tanınan bir general tarafından yönetilen ve nükleer silahlara sahip bir devletin koruduğu yasadışı iki yüz yerleşimle gravyer peyniri gibi delik deşik edilmiş bir toprak parçasında yaşamak zorunda kalacakları söylense, bunun tam bir kâbus olduğunu haykırırlardı. Bu kâbus gerçekleştikten sonra, Tevrat'ın Samson'u gibi tapınağın yıkılan sütunları altına hem kendilerini hem de İsraillileri gömmek isteyen Filistinlilerin sayısının giderek artmasına şaşmamak gerek. İsrail, atılan taşları ve Filistinli nişancıların tek tük saldırılarını, F-16 uçakları ve Apaçi helikopterleriyle Filistin kentlerine dehşet saçarak yanıtlamaya başlayınca, Filistinliler de İsrailli sivillere karşı intihar eylemlerine girişti.

Bir konuda aldanmamak gerekiyor. Filistin'de hüküm süren şiddetin düzeyini her zaman İsrail belirledi. Barış sürecinin Filistinlilere güvenlik, özgürlük ve saygınlık getirmek konusunda tamamen yetersiz kalması, onları İsrail'in gücünün insafına bıraktı. Uluslararası topluluğun, ABD-İsrail özdeşleşmesinden, Avrupa'nın kayıtsızlığından ve Araplar arasında birlik olmamasından kaynaklanan iktidarsızlığı, Filistinlileri işgalciyle giriştikleri çatışmalarda en uç noktalara savurdu. Filistin Ulusal Yönetimi'nin sırtı duvara dayanmıştı. İsrail, Barak ve Şaron'un aşağılayıcı dayatmalarını uygulatmak için güç kullanımını şiddetlendirdi ve Filistinli militanlar da buna halk

ayaklanması ve direnişiyle cevap verdi; daha sonra intihar eylemleri de bu direniş içinde yerini aldı. Bu gelişmelerin sonucunda hem Filistinliler, hem de İsrailliler açısından ortada güvenlik diye bir şey kalmadı.

İsrail/Filistin'deki bu askeri ve siyasi kutuplaşma, barış görüşmeleri perspektifini tabii ki iyileştirmiyor. İsraillilerin suçlamalarının aksine, Filistin Ulusal Yönetimi, çevresindekiler ve müttefikleri İntifada'yı başlatmak için hiçbir şey yapmadı ve İntifada'nın uzaması da asla onların çıkarına değildi. İsrail'in İntifada'ya verdiği yanıt nedeniyle tamamen uçup giden turistik yatırımların tutarı bile –yaklaşık üç milyar dolar– bunu anlamaya yeter.

Öz kardeşim olan, Filistinli yönetici ve Knesset üyesi Azmi, Oslo sonrası İsrail adaletsizliğinin ilk kurbanlarından oldu. İşgale karşı Filistin direnişinin meşru olduğunu dile getirdi diye, başsavcı Elyakim Rubinstein, anlaşılan başbakana ve gizli servislere de danıştıktan sonra, onun milletvekili dokunulmazlığını kaldırdı ve kardeşim mahkemeye sevk edildi.

İnsan haklarını savunma örgütlerine göre, son iki yılda işgal edilmiş topraklarda iki bin ev yıkıldı. Sekiz bin kişi hapse atıldı; bunlardan bin sekiz yüzü, haklarında resmi bir şikâyet olmadan ya da dava açılmadan "gözaltında tutuldu". İsrail mahkemeleri de Şaron'un politikasına fazla direnememişti.

İsrail, kolonizasyona son vereceğine ve imzaladığı anlaşmaları uygulayacağına, işgali ve baskıyı şiddetlendirip Filistinlileri giderek artan bir umutsuzluk içine soktu. Onların içinde de şu şekilde düşünenler doğal olarak durmadan çoğaldı: İşgal altında var olmak fiilen imkânsız hale geldi, bu nedenle İsraillilerin de işgal için ödeyeceği bedel giderek katlanılmaz boyutlara ulaşmak zorunda. Biz taş atmakla yetinirken tepemize bomba yağdırıyorlarsa, o halde intihar eylemleri konusunda duraksamamız için hiçbir neden yok. Ama intihar eylemcilerinin bombaları İsraillilerin arasına dehşet ve güvensizlik ortamı yaymakla birlikte, aşırı siyonistlere de Filistin kurumlarını ve ekonomisini yıkma konusunda ek bir bahane sağladı.

Direniş ve İntihar Eylemleri

Bu savaşçı tırmanış ve barış sürecinin uğradığı başarısızlık karşısında, Filistinlilerin önünde artık bir tek yol var: Siyasal çözüme ve iki halk

arasında yeniden bir uzlaşma sağlayabilecek uluslararası bir girişime kapıyı açık tutarak, kendilerini ezenlere karşı direnmek. Bazı Filistin fraksiyonları İsrail sınırları içindeki saldırılarını ve uğursuz intihar eylemlerini başlatmadan önce de, Barak onların işgal edilmiş topraklardaki eylemlerini terörizm diye kabul etmiş ve bu eylemlere verdiği orantısız yanıtla Şaron'un devlet terörizmi için zemini hazırlamıştı. 11 Eylülden sonra İsrail'in bu stratejisi, özellikle ABD ve İsrail'de, yeni bir meşruiyet kazandı.

Filistinlilerin İsrail saldırısına yanıtı, yabancı işgaline karşı meşru bir direniştir. Yine de bu meşruiyet, intihar eylemlerini kapsamaz; bu eylemler, sürekli işgalin ve uluslararası topluluğun Filistinlileri kaderlerine terk etmesinin doğrudan bir sonucu olsa bile, her şey bir yana stratejik açıdan da bir hatadır. Hafif silahları olan ve Filistin güvenlik güçlerinden destek görmeyen Filistinli eylemciler karşısında, İsrail'in ezici bir askeri üstünlüğü vardır. Bu durumun sonucu, kimi zaman "asimetrik çatışma" da denen, düşük yoğunluklu bir savaştır. Şu çelişkiye bakın ki, kendileri Filistin kentlerini bombalar ve Filistinlilerin siyasal yöneticilerini öldürürken, İsrailliler bir yandan da Filistin yetkililerinden bir İsrailli bakanın öldürülmesinden sorumlu tutulan kişileri ve *Karine-A* gemisinde yakalanan silahların kaçırılması işine karıştığı düşünülen görevlileri teslim etmelerini istiyorlardı. Arafat sonunda baskılara boyun eğdi ve Batılı arabulucuların gözetimi altında, suçlanan kişilerden birçoğunu adil bir duruşma yapmaksızın hapse attı. Ama İsrail saldırılarının sürmesini bu da engellemedi ve kendilerini daha iyi savunmaları için gereken silahları niye kaçak yoldan ithal edemeyeceklerini soran Filistinlilerin sayısı da arttı. Özetle, İsrail'in yaptığının yanına kâr kalması kültürü, Filistin'in intihar eylemleri kültürünü besleyip durdu.

2002 ilkbaharında İsrail ordusu Filistin kentlerine ve kamplarına saldırılarını sürdürürken, İsrailliler Filistin yönetimine, Arafat'ın genel karargâhı ve özerk topraklar çevresindeki kuşatmanın kaldırılması isteniyorsa, İsrailli sivilleri, yerleşimcileri ve askerleri korumayı taahhüt etmesi şartını koşuyorlardı. Gerek sağduyu, gerekse asgari insanlık ve ahlak ölçülerine meydan okuyan bir mantıkla, işgalin ve saldırının kurbanlarından işgalcileri ve saldırganları korumaları isteniyordu. Yine de Arafat'ın ABD tara-

fından dayatılan aşağılayıcı koşullara boyun eğmesi bile yeterli görülmedi: Ondan terörizme karşı mücadelede "% 100 çaba" ve % 100 başarı bekleniyordu. Filistinliler diz çöküp aman dilemediği sürece, Şaron'un onlarla bir anlaşma imzalamakta hiçbir çıkarının olmadığı doğrudur. Bu nedenle onları aşağılamaya ve kuşatmaya devam etmiş, Arafat'ı ve halkını işgalin rehinleri haline getirmiştir. Şimon Peres'in Şaron'a bizzat söylediği gibi, "gerekenin çok ötesinde" bir aşağılama söz konusudur.

ABD'nin ilan ettiği "terörizme karşı savaş" İsrail'in bu savaş mantığını sürdürürken sarıldığı başlıca bahane oldu. Bu yaklaşım sayesinde, İsrail Batı Şeria ve Gazze'deki çatışmayı, demokrasi ile terörizm arasındaki savaş olarak tanımlıyor. İşgal ve baskılar sonucunda, İsrail sürekli savaştığını iddia ettiği düşmanı sonunda şekillendirmeyi başardı; bu düşmanı şimdi intihar eylemcileri temsil ediyor. Ariel Şaron İsraillilere güvenliklerini sağlama sözü vermişti. Seçildikten bir yıl sonra güvensizlik bugüne dek görülmemiş bir düzeye yükseldi. Askeri stratejisi, caydırma, engelleme ve güç kullanımı gibi tüm alanlarda, her düzeyde iflas etti. Filistinli yöneticilerin öldürülmesi, F-16'ların bombardımanları ve Filistin kentlerinin istilası gibi önlemlere yön veren mantık Filistinlilerin direniş iradesini kıramayınca, basit ve katıksız bir şiddet gösterisine indirgendi ve şiddet daha fazla şiddet doğurmaktan başka bir işe yaramadı.

Sonuç olarak, işgalin ve baskının sürekliliği, aşırılık yanlısı yerleşimcilerin etkisine giren İsrail toplumunu radikalleştirip "dincileştirdi". Laik sol hareket açısından, gırtlağına kadar dini bağnazlığa gömülmüş yerleşimciler hareketi her zaman İsrail demokrasisinin zıt kutbuydu. Yerleşimcilerin yöneticileri sol eylemcilerin hapse atılmasını istemekten vazgeçmiyor ve yeni sağın "Oslo suçluları" diye adlandırdığı kişilere karşı yükselen tehditlere şu türde faşist sloganlar eşlik ediyordu: "Eğer İsraillilerin daha az kurban vermesini istiyorsanız, solcuları yok edin!" ve "Eğer daha az kurban verelim istiyorsanız, Arapları yok edin!" Bütün bunlar, "Barış, Şimdi" hareketinin ve barış yanlısı Meretz partisinin yönetiminin işgal edilmiş topraklarda askerlik yapmayı reddetmenin "antidemokratik" bir yaklaşım olduğunu ilan etmesine engel olmadı. Nisan 2002'de dört yüzden fazla İsrail yurttaşı işgal edilmiş topraklarda askerlik yapmayı reddettiklerini bil-

dirmiş ve içlerinden otuz beşi hapse atılmıştı. İntifada'nın başından beri yaşanan en umut verici gelişme buydu hiç kuşkusuz.

Ne yazık ki kolonizasyon mantığı ve ona eşlik eden aşırı ideoloji giderek modern İsrail ulusal kimliğinin kilit taşı görünümüne bürünüyor. Kolonizasyon politikası ve onun saldırgan hoşgörüsüzlük gösterileri artık İsrail toplumundaki etnik ve dinsel bölünmeleri de aşarak, tamamen yeni Yahudi milliyetçiliğine dayalı yeni bir "İsrailcilik" tanımı oluşturmaya başlıyor. Yerleşimciler ve müttefikleri kendi işlerine gelen bir İsrail imgesi üretiyor: Çevresiyle sürekli çatışma halinde bir din devleti (teokrasi). Şaron'un önderliğinde ve Bush yönetiminin de açık desteğiyle, bu evrim giderek geri döndürülemez bir süreç halini alıyor ve çok yıkıcı sonuçlara yol açabilecek bir kehanetin kendi kendini gerçekleştirmesi gibi, yolunda ilerliyor.

SONUÇ
İHANET

Oslo süreci bir dalavereydi. Başlar başlamaz diplomasi sirkine dönüştü. Uluslararası topluluk, şapkasından bir dizi anlaşma çıkaran Amerikalı sihirbazı ağzı açık hayran hayran seyrederken, kuşatılmış Filistinliler üzerlerine tutulan aktüalite projektörleri altında kısa bir zafer anı yaşadı. İmzalanacak anlaşmalar bulunduğu müddetçe, havuçlar çoğaltılabilirdi. Ama yedi yıl sonra tavşan yeniden şapkaya girmiş, finansmanlar kurumuş ve sihirbazın gösterisi giderek kendini yinelemeye, aslında açıkça sıkıcı bir hal almaya başlamıştı. Tüm melodramlar gibi, Oslo senaryosunun da çözüm bölümü bizi gözyaşlarından yoksun bırakmadı: kahkaha ve acı gözyaşları. Filistin sorunu –yüzyılın en haklı ve en trajik davalarından biri– sıradan bir dükkân kavgasına indirgenmişti. Askeri baskınların ateşiyle aydınlanan sahnede, Filistinlilerin vatanının çalınarak yarısının mülteci yapılıp geri kalanının da işgal boyunduruğuna sokulması, bir emlak anlaşmazlığı boyutuna ve basit bir kurumsal reform sorununa dönüştürülmüştü. Kurbanlar hüzünlü kaderlerinden sorumlu tutuluyor ve onlardan kendilerini ezenlere saygı göstermeleri, hatta onları korumaları isteniyordu.

Filistinliler, onlara özgürlük vaat eden sürecin kendisi tarafından köklü bir ihanete uğramıştı. Halbuki ortaya bütün iyi niyetlerini koymuşlardı: Sabır ve hoşgörüyle okullarını, kamu kurumlarını inşa etmiş, İsrail'in çıkardığı tüm engellere ve kendi yöneticilerinin yozlaşmasına karşın geleceğe güvenmişlerdi. Ama Oslo barışı sonucu sıfıra sıfır elde var sıfır olan bir oyundu ve kendileri iyice yoksullaştıkça giderek zenginleşen İsraillilerin gösterisini artan bir umutsuzlukla seyretmek zorunda kaldılar. Onlar uluslararası arenada dostlarını ve müttefiklerini yitirdikçe, İsrailliler durmadan yeni diplomatik ilişkiler kuruyordu.

Çok zorlu yedi yılın ve hiç de iç açıcı sayılamayacak iki taraflı yedi anlaşmanın sonunda, Filistin'de acı veren bir haksızlığa ve ihanete uğramışlık duygusu yaygınlaştı. Filistinliler, "kalıcı barış" hedefinin yerini "ka-

lıcı barış süreci"ne bıraktığını anladı. Batılı kurumların onayı ve maddi yardımıyla İsrail Filistin'i diplomatik jargonda A, B, C, H1 ve H2 bölgeleri diye bilinen bir dizi bantustana nakletti. Bu arada Kosova, Doğu Timor ve diğer uluslar kendi kaderlerini tayin hakkını kazanıp, uluslararası topluluğun yardımıyla bağımsız devletler oluyordu. Filistinliler ise otuz beş yıl süren işgalin ardından hâlâ İsrail boyunduruğu altındaydı. Dünyanın çeşitli bölgelerinden mülteciler vatanlarına dönerken, Batı Şeria ve Gazze'deki benzerleri İsrail bombaları altındaki kamplarda bitkisel bir yaşam sürüyordu. İçlerinden çoğunun evleri yıkılmış ve yeniden mülteci konumuna düşmüşlerdi. Cenin'de, Balata'da, el Ama'ri'de yeni bir mülteciler kuşağı zorlu bombardıman okulunda yetişiyor ve yeni Filistin *nekbet*'i (felaketi) dersini belliyordu. İsrail, Birleşmiş Milletler'in İsrail politikasını mahkûm eden veya onaylamayan 65 kararının hiçbirini tanımamayı sürdürüyor ve bundan dolayı hiçbir ceza görmüyor, ama aynı örgüt aldığı kararları başka gökler altında silah zoruyla veya ekonomik yaptırımlarla uygulatabiliyordu. ABD harekete geçmeyi reddediyor ve Avrupa da belli taahhütlere asla girmiyor, bu güçlerin her biri uluslararası hukuka ve evrensel değerlere yönelik bu kadar açık tecavüzlere neden izin verildiği konusunda acınacak gerekçeler ileri sürüyordu. Uluslararası topluluk Filistinlileri İsrailli generallerin gazabına terk etmişti.

Güçlü, paranoyak ve yırtıcı İsrail'in elinde, zalim bir işgalin ırk ayrımcılığı sistemine dönüştürülmesini protesto etmek için her toplumsal sınıftan ve her kuşaktan Filistinli sokağa indi. İşgalin barbarlığı ve İntifada'nın şiddeti uluslararası topluluğun pasif tutumuna koşut olarak artıyordu. Arap dünyasının aczi, Avrupa'nın bölünmüşlüğü açıkça görülüyor ve kuşatılmış, özgürlüğe susamış Filistinlilerin çığlıkları ne Batı'da, ne de Doğu'da işitiliyordu. Ama onlar İsrail işgalinin kendilerini insanlıktan çıkarmak istemesine karşı tüm kararlılıklarıyla direnmeye devam ediyordu. Yaşadıkları korkunç kayıplara karşın yok edilmeyi reddetmeleri İsrail'in zafer kazanmasını olanaksızlaştırıyordu. Birçok direniş biçimi varken, bazıları intihar eylemlerini seçti. Genellikle masum İsrailli sivilleri hedef alan bu genç Filistinliler çatışmayı, İsrail'in yöneticilerinin en işine gelen çerçeveye soktu: "Terörizme karşı savaş." Ama intihar eylemcilerinin sayısı sade-

ce düzinelerle, onur ve özgürlük içinde yaşamaya kararlı Filistinliler ise milyonlarla ölçülmektedir.

Uluslararası topluluğun "bu kadarı da fazla" deme noktasına geleceği varsayılabilirdi. Ama hiç de öyle olmadı. Washington, ufak adımlar yöntemini uygulamaya ve uluslararası hukuka meydan okuyarak diğer aktörlerin tüm olası müdahalelerini engellemeye inatçı bir şekilde devam etti. Oslo'nun başlıca mimarlarından dokunaklı Şimon Peres, Ortadoğu'da ışıl ışıl bir ufuk vaat ettikten dokuz yıl sonra, nihayet ucunda bir ışık huzmesi görülebilecek bir "tünel"in inşasını desteklediğini açıklıyor. Ödlek Avrupa'dan da artık "saklandığı yerden çıkması"nı ve Amerikan politikasına bağlılığını açıkça ilan etmesini istiyor: İşte Nobel ödülünü hak eden bir adam. Ne İsrail, ne ABD, ne de Avrupa Birliği, barış sürecinin kesilmesinde, yani Filistinlilere verilen sözlerin inkârında ve özgürlüklerinin dalavereyle ellerinden alınmasında üzerlerine düşen sorumluluğu kabul etti. Daha da kötüsü, kendi kabahatlerini, kurulmasına katkıda bulundukları ve geniş ölçüde aciz bırakılmış Filistin Yönetimi'nin sırtına sinsice yıktılar.

Oslo'dan Alınacak Dersler

Barış süreci, Filistinlilerin bağımsızlığını destekleyeceğine, İsrail'e karşı bağımlılıklarını besleyip güçlendirdi. Bir barış anlaşmasıyla sonuçlanacağı varsayılan süreç, Yahudi yerleşimlerinin, çevre yollarının, toprak istimlaklerinin, ev yıkımlarının durmadan artmasına yol açtı. Filistinlilerin hıncını bilediği gibi, derin bir ekonomik çöküntüye, Batı Şeria ve Gazze şeridinde istikrarsızlık ve işsizliğin tırmanmasına yol açtı. Diplomatik arenada bir başarı olarak selamlanan barış süreci, aslında çatışmaların çözümlenmesine ilişkin uluslararası kurallar açısından tam bir başarısızlıktı. Yıllar boyunca birbirini izleyen İşçi Partisi ve Likud hükümetleri, ayırmaya-ayrımcılığa dayalı farklı formüller önererek, paylaşım çözümlerini kundaklamayı denediler. Filistinli entelektüel Hissam Şarabi barış süreci konusundaki İsrail politikasını 1998'de şöyle özetliyordu: "Rabin formülü, Filistin devleti olarak sınırlı bir egemenlikle birlikte, Güney Afrika bantustanlarının örtülü bir versiyonuna dayanırken, Netanyahu planı eski *apartheid* modelini, yani bir devlet görüntüsüne bile izin vermeyen yerel özerkliği te-

mel alıyor. Demek ki Likud ile İşçi Partisi arasındaki anlaşmazlık, ikisi de paylaşımı reddettiğine göre, medyada ileri sürüldüğü gibi öze değil, İsrail'in tüm Filistin üzerindeki hegemonyasını koruyan bir çerçevede Filistinlilere uygulanacak ayrımcılığın siyasal açıdan doğru biçimine ilişkindir."

Dolayısıyla İşçi Partililerin Şaron hükümetine, programına hiç itiraz etmeden girmelerinde şaşırtıcı bir yan yoktur. Oslo süreci öncesinde ve sırasında, hiçbir İsrailli lider, aynı toprak –kendi toprağı– üzerinde kendi kaderini tayin hakkını isteyen bir ulus veya İsrail'in eşiti olarak görülmesi gereken Filistin halkıyla toprak paylaşımını asla düşünmemiştir. Üstelik bunu düşünmeleri için de üzerlerine hiçbir baskı yapılmamıştır: İsraillilerin, özellikle Oslo sürecinin başlangıcından bu yana, yararlandıkları mutlak dokunulmazlık uluslararası hukuku yok saymalarına ve en dar çıkarlarına hizmet etmeyen imzalanmış anlaşmaları bile kundaklamalarına izin vermiştir. Dış dünyayla ticari ilişkilerinin düzelmesi ve İsrail iş dünyasının zenginliği, hiçbir ekonomik yaptırımın onları ırk ayrımcılığına son vermeye zorlayamamasını sağlıyordu. Aynı Oslo sürecinin, Filistin'de ırkçılığı kurumlaştırması ve Birleşmiş Milletler'in sık sık değinilen kararını, siyonizmi bir ırkçılık biçimi olarak kabul eden kararını hükümsüz kılmak yolundaki İsrail-Amerikan çabalarına başarı yolunu açması ise tarihin tuhaf cilvelerinden biridir.

Başka bir deyişle, İsrail'i kendi Frederik de Klerk'ini doğurmaya zorlayacak hiçbir etken yoktur. Güney Afrika'da ekonomik baskılar ve giderek artan gerçekçilik De Klerk'i ANC'nin lideri Nelson Mandela'yı serbest bırakmaya, *apartheid*'i dağıtmaya ve çokırklı yeni bir toplumla sonuçlanacak süreci başlatmaya itmişti. İsrail ise sömürgecilikten vazgeçmeye hiç hazır görünmüyor. Peki Arafat Filistin'in Nelson Mandela'sı mı? Tabii ırk ayrımcılığına ve işgale kesin biçimde son verecek bir İsrail De Klerk'i –veya De Gaulle'ü– çıkmadıkça bu sorunun da bir anlamı kalmıyor.

İsrail'in "Sıfıra Sıfır Elde Var Sıfır" Politikası

Sonuç olarak İsraillilerin Filistinlilerle tarihsel bir uzlaşmaya varmaya hazır olmadığı açıktır. Onların tüm istediği, egemenliklerini yeniden örgütleme olanağı verecek bir ateşkesti. İsrail yöneticileri teknik açıdan Fi-

listinlilere iki seçenek sunuyordu, ama hiçbir gerçek çözüm göstermiyordu. Barak ve Netanyahu gibi genç ve kibirli önderler çatışmaya ve Filistinlilerin taleplerine kesin biçimde son verecek bir "nihai" anlaşma üzerinde durdu. Ama onlar açısından her zamanki "olmazsa olmaz"larını değiştirmek söz konusu değildi: Mültecilere geri dönüş hakkına hayır; 1967 sınırlarına çekilmeye hayır; Batı Şeria ile Gazze şeridinden oluşan ve başkenti Doğu Kudüs olacak bir Filistin devletine hayır. Peres ve Şaron gibi yaşlı tilkiler ise, her biri kendi üslubunca, "uzun vadeli anlaşmalar" önerdi; bu anlaşmalarla kimi sorunlar ele alınacak, ama bazıları da belirsiz bir tarihe ertelenecek, bu arada işgale ve kolonizasyona da ara verilmeyecekti. Her iki yaklaşımda da İsrail bir Filistin devletini, ancak her türlü içeriğinden boşaltılırsa, kabullenmeye hazır görünüyordu.

Tuhaf bir çelişkiyle, İkinci İntifada başlayınca Filistinlileri "belli bölgelere kapattıkları" için bu kez İsrailli Yahudiler kendilerini gettolaşmış hissetmeye başladı. İşgalin kurbanı Filistinlilerle dayanışma içindeki protesto hareketleri İsrail'in Arap nüfusunu da etkisine almaya başlayınca, İsrailliler güvenlik ve denetim önlemlerini yeşil hattın içinde kalan kendi topraklarına doğru da genişletmek zorunda kaldı. Tel Aviv'den çok uzak olmayan Üçgen bölgesinin İsrailli Arap nüfusu o zaman Batı Şeria'daki A bölgesinde yaşayanlarla aynı muameleyle karşı karşıya kaldı. Şaron yönetimindeki koalisyon İsrail'deki Filistinli azınlığa karşı tam bir saldırı başlattı ve İsrailli Arapların yurttaşlık haklarına tecavüz niteliği taşıyan, liderlerini yasadışına itmeyi amaçlayan yeni yasalar çıkardı.

İntifada İsraillilere, ırk ayrımcısı sistemlerinin raydan çıkmakta olduğunu hissettirdi. Filistinlilerin öfkesi nedeniyle dizginleri elden kaçırınca, bu kez giderek artan bir şiddetle yanıt verdiler. Kanlı bir bilançoyla tanınan bir generali, Ariel Şaron'u da iktidara böyle taşıdılar. "Savaşın 120 yıldır sürdüğünü" ve İsrail'in "zaferi kazanacağını" açıklayan Şaron, Filistin'de yeni bir İsrail etnik temizliği umacısını uyandırdı. Onun "güvenlik aracılığıyla barış" mantığı 1948'den beri sistemli biçimde bozguna uğruyordu, ama bu mantık her barış görüşmesine yön vermesi gereken "barış aracılığıyla güvenlik" düşüncesini kundaklamaya yaradı. Onun çözüm tasarısı, "Filistinlilere çok acı bir bozgun yaşatmak", daha sonra da Gazze

şeridi ile Batı Şeria'nın yarısı üzerinde uzun vadede kurulacak yarım bir Filistin devleti gibi aşağılayıcı bir teklif götürmekten ibaretti.

Ben bu satırları yazarken, Filistinlilere Batı Şeria'nın % 42'sini, yani tarihsel Filistin'in % 10'unu kapsayan ve toprakları A ile B bölgelerinde kesintili bir biçimde yayılan bir "devlet" önermeyi hedefleyen diplomatik çabalara tanık olunuyor; sonra, söz konusu kıçı kırık devlet ihtilaflı sorunların tümü üzerinde pazarlığa oturabilecek. Böyle bir öneri ne denli gülünç görünürse görünsün, Arap tarafında bazılarının onu ciddiye almaya hazır olması tam bir felakettir. İsrail cephesinde Şaron'a alternatif tek görüş İşçi Partisi'nin şahinlerinden, İgal Allon, Moşe Dayan ve İzak Rabin'in ardıllarından geliyor. Bu görüş, İsrailliler ile Filistinliler arasında tek taraflı bir ayrılmayı, yani Batı Şeria'nın büyük bölümünden "tek taraflı geri çekilme kararı"nı ve bir savunma duvarı inşa edilmesini öneriyor. Uluslararası düzeyde tanınmış sınırlar söz konusu olmadığı için, bu formül de tam bir ayrımcılık biçiminde yansıyor. Bu seçeneğin en ısrarlı taraftarı, İsrail gizli servisinin eski şefi Ami Ayalon'dur, ama Ehud Barak da Batı Şeria'nın doğusunda ve batısında iki büyük güvenlik bölgesini elde tutup, işgal edilmiş toprakların % 75'inden çekilmeyi önermiştir. Onun ayrılık anlayışı tamamen nüfusa ve güvenliğe değgin değerlendirmelere dayanmaktadır. Bu anlayış 12.000 km. uzunluğunda bir duvarın inşa edilmesini gerektirmektedir ve bu işe zaten başlanmıştır.

İsrailliler en iyi koşulda, egemenliği sınırlanmış ve İsrail'e bağımlı kalacak bir Filistin devletini kabule hazırdır ancak; bu devlet, Filistinlilerin tarihsel ve meşru toprak hakkını İsraillilerin kabul etmesinin sonucu değil, İsraillilerin "cömert" ve "kendilerine acı veren ödünü"nün ürünü olacaktır. Özetle aslında kendi refah ve güvenlik gereksinimlerince tanımlanan bir Filistin devleti değil, İsrail'in güvenlik gereklerince belirlenen ve Yahudi devletinin keyfi ulusal koşullarına tabi bir Filistin devletidir istenen. Barak'ın sözde "cömert" teklifi bile, İsrail'in bu ulusal konsensüsünün çerçevesinin dışına taşmamakta, bu konsensüs ise Filistin devletini en fazla bir tür "genişletilmiş özerklik" olarak tasarlamaktadır.

Filistin devleti ancak İsrail-Filistin çatışmasına getirilecek adil ve kalıcı bir çözümün ürünü olabilir; bu da, Filistinlilere kendi kaderlerini

tayin hakkını hayata geçirme olanağı vermek için, işgalin sona erdirilmesini ve hem asker, hem yerleşimci tüm İsraillilerin geri çekilmesini gerektirir. Sanal bir devlet kurulması İsrail'in tamamen geri çekilmesinin alternatifi olamaz.

Filistin İntifada'sının Strateji Hatası

Filistinliler otuz yılı aşkın bir süredir, 1967'deki sınırların tanınması ve Filistinlilere geri dönüş hakkı tanınması temelinde, İsraillilerle bir tarihsel uzlaşma yapmaya hazırdı. FKÖ, Oslo süreci açılır açılmaz, tarihsel Filistin'in dörtte üçünden fazlasını işgal eden İsrail devletini resmen tanıyarak ve 1967'de işgal edilmiş Kudüs'ün üçte ikisinden fazlasının bu devletin başkenti olduğunun fiilen tanınmasını kabul ederek tarihsel bir ödün verdi. Bu hiç de kolay bir ödün değildi.

Camp David zirvesinde Filistinlilerin verdiği ödünler daha da ileri gitti. Filistinliler toprak mübadelesi ilkesini kabul etti ve Taba'da topraklarının % 3,1'ine ilişkin bir mübadele haritası da sundular. Tarihsel Filistin'in yüzölçümünün beşte birinden daha küçük bir alanda askerden yoksun bir Filistin devletinin kurulmasına da razı oldular.

Arafat Şubat 2002'de *New York Times*'ta, Filistinlilerin geri dönüş haklarının tanınmasını şart koştuklarını, ama bu hakkın uygulanmasında İsrail'in nüfus durumunu dikkate almaya da hazır olduklarını yazdı.

Bu ilkeler ve talepler konusunda verilecek başka ödünler Filistin kamuoyunda kötü gözle görülecek ve onaylanmayacak, görüşmelerin de başarısızlıkla noktalanmasına yol açacaktı. Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin hakkı ve bağımsızlık isteği, İsrail'e ekonomik bağımlılıkları nedeniyle tehlikeye düşerken, egemenlik arayışları da Filistin Ulusal Yönetimi'nin denetimindeki tecrit edilmiş bölgelerde demokratik şeffaflık bulunmadığı için sekteye uğradı. Oslo'dan önce Filistin toprakları, işgale karşın, en azından kesintisiz bir bütünsellik avantajına sahipti. 1993'ten sonra bir dizi ayrı bantustan halinde alt bölümlere ayrıldılar. İsrail tüm güvenlik konularında denetimini sürdürürken, Filistinlilerin işgal edilmiş topraklar içindeki hareket özgürlüğünü bile engelledi. Gündelik yaşam sarsıldı ve aile bağları koptu; toplumsal bağlar, cemaat duygusu, örgütsel yapılar, Filistin top-

lumunun ilişkiler ve toprakla bütünlük dokusunu oluşturan her şey aşındı; bu durum iltimas ve rüşvetin önünü açtı. Aşırı kalabalık ve sefalet içinde yüzen Gazze şeridi –Arafat'ın iktidarının da temeli– nüfusunun % 80'i mültecilerden oluşmaktadır; bu insanlar bir "olmazsa olmaz"ı bir beyaz bayraktan çok iyi ayırabilecek durumdadır. Onlara göre, İsrail'in mülteciler sorunundaki ahlaki ve hukuki sorumluluğu üstlenmeyi, Kudüs'ü geri vermeyi veya ırkçı *apartheid* sisteminden vazgeçmeyi reddetmesi, herhangi bir "nihai anlaşma"nın uygulamaya konmasının önünde kesin bir engeldir.

İkinci İntifada, kendisinden önceki diğer ayaklanmalar gibi, sürekli ve acımasız bir işgalin doğrudan ve engellenemez sonucudur. Sokağa inen insanlar hiçbir genel karargâhın emirlerine uymuyordu. İsraillilerin tehditlerine, ültimatomlarına ve aşırı şiddet kullanımına tamamen kendiliğinden bir tepki söz konusuydu. İşin aslı, Arafat'ın kabinesinin çoğunluğu bu şiddet patlamasını tatsız bir sürpriz olarak karşıladı. Filistinli yöneticilerin, yakın çevrelerinin ve çömezlerinin, ya toplu yatırımları ya kişisel servetleri veya ileri gelen kişi statüleri nedeniyle, İntifada'da yitirecek çok şeyleri vardı. Neyse ki birkaç istisnai durum dışında, Arafat İsrail'in kirli işlerini yapmayı ve ayaklanmayı bastırmayı reddetti; çünkü düşmanın gözleri önünde kendi halkı içinde bir iç savaş çıkarmak istemiyordu. Zaten Filistinliler gibi işgal altında yaşayan bir halkın isyan etmemesi şaşırtıcı olurdu.

Barak'ın stratejisi, İntifada'nın hedeflerini daha da acil hale getirdi: Filistinliler artık elle tutulur sonuçlar elde etmeden daha fazla ödün veremez. Batı Şeria, Gazze ve İsrail'deki Filistin gençliğinin kararlılığı İsrail sömürgeciliğinin gerçek yüzünü gün ışığına çıkarmayı başardı. İsrail'in, sömürgeci bir güç olarak kaldığı sürece, bir demokrasi olma iddiası taşıyamayacağını ve ırk ayrımcılığının Filistin'de barışın alternatifi olamayacağını gösterdi.

Filistin Ulusal Yönetimi bu durumun sonuçlarını kabullenmek zorunda kaldı ve masum Filistinlilerin ölümü üzerine, İntifada'yı zor kullanarak bastırmasını isteyen İsrail'in dayatmalarını geri çevirdi. İster "*et-tahrir*" (kurtuluş), ister "*et-tahrik*" (ajitasyon) İntifada'sı olarak görülsün, Filistin isyanı diplomatik çabaların beceremediğini başarmayı denedi: Bir-

kaç büyük yerleşim bloku dışında İsrail ordusunun Batı Şeria'dan çekilmesini, yani Oslo anlaşmalarında öngörüldüğü üzere, işgal edilmiş toprakların % 90'ının kurtarılmasını sağlamak. Gerçekten de sadece iki ay sonunda İntifada, Batı Şeria ve Gazze'deki Yahudi yerleşimcilerin gündelik yaşamını ve Oslo süreci sırasında inşa ettikleri yol ağının işleyişini bozmayı başardı, böylece yerleşimlerin daha fazla yayılmasını da engelledi.

Ama İntifada'nın hedefleri özgürlük, eşitlik ve bağımsızlık olarak tanımlanabilse de, bu onurlu amaçlara ulaşmak için başvurulan yollar her zaman mücadelenin gerektirdiği düzeyde değildir. İntihar eylemleri Filistin davasına zarar vermektedir. Hiç kuşkusuz en uygun ve en üretken mücadele biçimi şiddete başvurmayan direniş olacaktı. Aynı şekilde mücadelenin 1967 sınırları içinde tutulması önemli politik sonuçlar verecek ve Filistinlilerin uzun vadede çok ihtiyaç duyacakları uluslararası desteği tamamen arkalarına almalarını sağlayacaktı. Ama Şaron'un savaş aygıtı karşısında durumun bozulması bazı Filistinlilerin farklı sonuçlara varmasına yol açtı. Başka bir ifadeyle, kitle gösterilerinin yerini orduya ve yerleşimcilere karşı gizli eylemler aldı, daha sonra da bunlar yeşil hat sınırları içinde intihar eylemlerine dönüştü. Böylelikle İsraillilerin çoğunluğunun işgal ve ırk ayrımcılığının kendilerine bir şey kazandırmadığını sonunda anlayacakları düşünülmüştü.

İki halk da şiddetten usanınca, İsrail birliklerini işgal edilmiş topraklardan çekmek ve ırk ayrımcılığı sistemini dağıtmak zorunda kalacaktı. Gerçek barış görüşmeleri o zaman başlayabilecekti. Yine de terörizmin zayıfların silahı olduğu düşüncesine fazla itibar etmemek gerekir. Zayıfların en iyi müttefikleri uluslararası adalet ve hukuktur. Adalet intihar eylemleriyle tesis edilemez. İsrail'in göğsü en kalabalık generali olan eski başbakan Ehud Barak, eğer Filistinli olarak doğsaydım, terörist olurdum, demişti bir gün. Neyse ki genç Filistinlilerin çoğunluğu tercihlerini hâlâ yaşamdan yana kullanıyor. Kin ve ölüm kültürünü, ancak şerefli bir hayatı elde etme umudunu güçlendirerek aşabiliriz. Diğer yandan İsrail, güvenliğini korumasının tek yolunun işgali sürdürmekten geçtiğini iddia ediyor. Hiç de öyle değil: Aslında işgal, Yahudi devletinin en büyük düşmanıdır. Bu işgale karşı Filistin direnişi muhtemelen İsrail güçleri o topraklardan tamamen çekilinceye kadar sürecektir.

Oslo'daki başarısızlığa karşın, yerel veya uluslararası çıkışlı tüm barış planları geçmişin hatalarını yineleme eğilimi gösteriyor. Başarılı olabilmek ve zamanın sınavından geçebilmek için, gelecekte görüşülecek her anlaşma adalet, uluslararası hukuk ve ciddi uygulama güvencelerine dayandırılmalıdır; Oslo'da olduğu gibi mevcut kuvvet dengelerine değil. İsrail/Filistin'de uzun vadeli kalıcı bir çözüm, oldu bitti diplomasisini uygulamaktan değil, adalet ve bir arada yaşama safını tutmaktan geçiyor. Bu açıdan bakıldığında, İsrail'in "olmazsa olmazları" uluslararası hukuka tamamen aykırıdır. 1967 sınırlarına geri dönüşe "hayır" demek, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararına "hayır" demek anlamına gelmektedir. Filistinli mültecilerin geri dönüşüne "hayır" demek, aynı örgütün 194 sayılı kararına "hayır" demektir. Doğu Kudüs'ten çekilmeye ve kentin bu kesimi üzerindeki Filistin egemenliğine "hayır" demek, 242 ve 181 sayılı kararlara "hayır" demektir. Son olarak, işgal edilmiş topraklardaki Yahudi yerleşimlerinin kaldırılmasına karşı çıkmak da, 242 sayılı karara ve 4. Cenevre Sözleşmesi'ne "hayır" demektir. Filistinlilerin "olmazsa olmazları" ise, tam tersine, İsrail'in uzun süredir, özellikle de Washington barış sürecini uluslararası çerçeveden dışarı çıkardığı andan beri, görmezden geldiği uluslararası kararların eksiksiz bir biçimde uygulanması talebini dile getirmektedir. Ayrıca her anlaşma, asgari kalıcılık ve uygulanabilirlik koşulu olarak, iki toprak parçasının hukuki olarak tamamen ayrılmasını ve Filistin egemenliğinin tanınmasını içermek zorundadır. Her türlü anlam karışıklığından arındırılmış böyle bir hukuki çerçeve olmadığı sürece, İsrail sonunda Filistin'i (İsrail'in olmazsa olmazları içinde yer alan Şeria vadisi de dahil olmak üzere) dört bir yandan, askeri olarak kuşatacak ve yürürlükteki sistemi daha da güçlendirecektir.

Bu yapıt baskıya verildiği sırada, Washington ve İsrail Filistinlilerin İsrail ordusuna ve yerleşimcilere sunması gereken güvenlik garantileri üzerinde ısrarı sürdürüyor; her geçen gün daha çok ezilen Filistin halkı ise iyice zayıflamış ve savunmasız bir durumda. Bu tür taktikler, daha önce de hiçbir sonuç alınmadan denenmiş olmalarının yanı sıra, utanç verici bir

zaman ve insan kaybına yol açıyor. Her türlü hukuk ve eşitlik sorununu bir kenara koyacak olursak, yedi yıllık Oslo süreci Filistinlilere ve Araplara, –ister geçici, ister nihai– bir anlaşmanın koşullarının uygulanması işinin İsrail'e bırakılmasının olmayacak duaya amin demeye benzediğini ve bunun kendilerine çok pahalıya mal olabileceğini öğretti. Eğer böyle bir anlaşmanın hukuki maddeleri ve nihai hedefleri en kesin biçimde belirlenmezse, Filistinli yöneticiler "barış"a karşı çıkmakla –allanıp pullanarak sunulan mali vaatler ne olursa olsun– fazla bir şey kaybetmeyeceğine inanan kuşku dolu bir halkla karşı karşıya gelmeyi göze almak zorunda kalacaktır. Filistinliler açısından, gelecekteki vatanlarının sınırlarını açıkça belirleyecek ve o bunaltıcı geçmişin sayfasını kapatacak bir anlaşmanın imzalanması için yapılacak referandum çağrısı, İsrail'de önerilen yasadışı işgalden vazgeçme konusundaki referandumdan çok daha acildir. Bu nedenle Washington'da imzalanacak her türlü nihai anlaşmanın onaylanması için, resmen tanınan 3,7 milyon mültecinin de dahil edileceği tüm Filistinlilere seslenecek böyle bir referandum vazgeçilmez bir koşuldur. Bu yapılmazsa, yeni İntifada'lar kaçınılmazdır.

İsrail'i barışa götürebilecek tek bir yol vardır ve bu yol, uluslararası hukuka ve Yahudi devletinin imzaladığı anlaşmalara saygı göstermesinden geçmektedir. Bu söylediğimiz, İsrail'in bunu yapmaya zor kullanılarak veya zor kullanma tehdidi savrularak mecbur bırakılması anlamına gelmez. Yıllar boyunca kaydedilen gerçek ilerlemeler, ancak İsrail uluslararası kamuoyunun ve özellikle de ABD'nin baskısına maruz kaldığında gerçekleşmiştir. Böyle bir baskı, şu anda zayıflığı kendisini çok hissettiren İsrail'deki barış cephesini de güçlendirecektir. Amerikalıların Güvenlik Konseyi'nde sağladığı İsrail'in dokunulmazlığının kaldırılması ve şu anda neredeyse mutlak olan manevra sahasının daraltılması, kolonizasyona son verilmesine –bu da barış ve güvenliğin bir koşuludur– ve dolayısıyla gerek Filistinlilerin gerekse İsraillilerin güvenliği davasına hizmet edecektir. İki halk arasındaki tarihsel uzlaşmaya, ancak Filistin halkının kendi devleti çerçevesinde kendi kaderini tayin hakkını kullanmasına yardım ederek katkı yapılabilir.

Mitchell komisyonunun da tavsiye ettiği gibi, kolonizasyonun mutlak biçimde durdurulması dayatılmalıdır. İsrail yerleşimleri Ortadoğu

barışının önündeki en büyük engeldir; onlar, toprakların işgalinin varlık nedeni ve devindirici gücüdür. Amerikalıların ve Avrupalıların bu yerleşimlerin kuruluşuna karşı otuz yıldır yaptıkları itirazlara karşın, bu yasadışı yerleşimlerin hızla yayılması Filistin ulusunun giriştiği tüm kuruluşu çabalarını kundaklamıştır. Yerleşimlerin çoğalması, ilk kurucuların tasarladığı İsrail devlet biçimine de çok pahalıya mal olacak gibi gözükmektedir. Son yıllarda yerleşimcilerin uygulamaları ve ideolojileri İsrail ulusal kimliğinin kilit taşlarından biri haline gelmiş, bu kimliği açıkça teolojik ve maceracı bir renge büründürmüştür. Şaron hükümetinin yerleşimlere, daha önce eşine rastlanmayan saldırganlık gösterileriyle beslenen, etkin destek siyaseti, artık çeşitli Filistinli ve Yahudi cemaatlerinin yurttaşlığına değil, kolonyal nitelikli bir Yahudi milliyetçiliğine dayanan yeni "İsrailciliğin", İsrail nüfusu içindeki etnik ve dinsel bölünmeleri aşkın bir özellik kazanarak öne çıkmasına yardım etmiştir.

Yerleşimciler ve müttefikleri, kendi işlerine gelen bir İsrail imgesi üretmektedir: Sürekli bir çatışma içindeki teokratik bir devlet. Şaron'un saltanatında ve Bush yönetiminin de açık desteğiyle, bu süreç tam anlamıyla kendini gerçekleştiren bir kehanete dönüşmekte, geri döndürülmez ve yıkıcı etkiler yaratmaktadır. İşgalin sona ermesi, Filistinlilerin rüşvet, iltimas ve diğer suçlar konusunda Arafat'tan ve Filistin Ulusal Yönetimi'nin diğer üyelerinden hesap sorabilmelerini sağlayacak gerçek bir demokratik sürecin yerleştirilebilmesi için vazgeçilmez bir koşuldur. İsraillilerin hayatının normale dönmesinin ve Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin hakkına saygı duyulmasının da gerekli koşuludur. Kaderini topluca tayin edebilme olanağı egemenlik ve yurttaşlık biçiminde yansıyacaktır. Ancak o zaman bireylerin kendi kaderlerini tayin etmesi, dayatmalardan arınmış, açık bir süreç bağlamında serpilip gelişebilecektir. Filistin kurumlarındaki reformun ve demokratikleşmenin yolunu İsrail'in ırk ayrımcılığını sona erdirmesi açabilir ancak; bu sürecin ters yönde işlemesinin beklenmesi yanlıştır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN 194 SAYILI KARARI 11 ARALIK 1948

Filistin'deki durumu yeniden inceleyen Genel Kurul,

1. Birleşmiş Milletler'in merhum arabulucusunun iyi niyetli çabaları sayesinde Filistin'in gelecekteki durumunun barışçı bir biçimde düzenlenmesi yolunda kaydedilen ilerlemelerden duyduğu derin memnuniyeti ifade eder. BM arabulucusu bu yolda hayatını feda etmiştir; Genel Kurul onun yerine geçen arabulucuya ve personeline de hiç ara vermedikleri çabalarından ve Filistin'de gösterdikleri görev bilincinden ötürü teşekkür eder.
2. Birleşmiş Milletler üyesi üç devletten oluşan ve aşağıdaki işlevlerle görevlendirilmiş bir uzlaşma komisyonu kurulduğunu açıklar:
   a. Koşulların gerektirdiğini düşündüğünde, 14 Mayıs 1948 tarihli Genel Kurul'un aldığı 186 sayılı kararla (S-2) Birleşmiş Milletler arabulucusuna verilmiş görevleri üstlenmek;
   b. İşbu kararın kendisine verdiği görevleri yerine getirmek ve belirlenen talimatları uygulamak; Genel Kurul'un veya Güvenlik Konseyi'nin verebileceği ek görev ve talimatları da yerine getirmek;
   c. Güvenlik Konseyi'nin talebiyle şu anda Birleşmiş Milletler'in Filistin için atamış bulunduğu arabulucuya veya Güvenlik Konseyi kararlarıyla Birleşmiş Milletler ateşkes komisyonuna verilmiş tüm görevleri üstlenmek; eğer Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler'in Filistin arabulucusuna Güvenlik Konseyi kararlarınca verilmiş görevleri de uzlaşma komisyonunun üstlenmesini isterse, o zaman bu arabulucunun işlevi tamamen sona erecektir.
3. Çin, Fransa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, İngiltere ve ABD'den oluşan bir Genel Kurul heyetinin, Genel Kurul'un şu andaki oturumunun birinci bölümü sona ermeden, uzlaşma komisyonunu oluşturacak üç devletin adlarına ilişkin bir öneriyi Kurul'un onayına sunması kararlaştırılmıştır.

4. Doğrudan taraflar arasında ve bu taraflarla komisyon arasında ilişkilerin olabildiğince hızlı bir biçimde kurulmasını sağlamak için, komisyonu derhal göreve başlamaya davet eder.
5. İlgili hükümetleri ve yetkili makamları Güvenlik Konseyi'nin 16 Kasım 1948 tarihli kararıyla[1] öngörülen görüşme alanını genişletmeye ve ya doğrudan ya da uzlaşma komisyonuyla yürütülecek görüşmeler aracılığıyla bir anlaşmaya varıp, henüz mutabakat sağlayamadıkları tüm sorunlar hakkında nihai bir çözüme yönelmeye davet eder.
6. Uzlaşma komisyonuna ilgili hükümetlere ve yetkili makamlara henüz mutabakata varmadıkları tüm sorunları kesin bir çözüme kavuşturma konusunda yardım etmek için gerekli önlemleri alma talimatını verir.
7. Kutsal yerlerin –özellikle de Nasıra'nın– ve Filistin'deki dini yapıların ve sit alanlarının korunması ve gerek yürürlükteki yasalar, gerekse tarihsel teamüller açısından, herkese açık tutulması gerektiğine karar verir; bu amaçla yapılacak düzenlemelerin Birleşmiş Milletler'in etkin denetimi altında tutulmasına karar verir; Birleşmiş Milletler uzlaşma komisyonu Genel Kurul'a dördüncü olağan oturumunda Kudüs toprakları için kalıcı bir uluslararası rejime ilişkin ayrıntılı öneriler sunarken, bu topraklarda bulunan kutsal yerler konusunda da tavsiyeler dile getirmesi gerektiğine karar verir; Filistin'in diğer bölgelerindeki kutsal yerler konusunda, komisyon ilgili bölgelerin yetkili siyasi makamlarından kutsal yerlerin korunmasını ve buralara girişin serbest tutulmasını sağlayacak resmi güvenceler isteyecek ve bu taahhütler Genel Kurul'un onayına sunulacaktır.
8. Kudüs bölgesinin, şu anki Kudüs belediyesi ve en doğudaki Abu Dis, en güneydeki Beytüllahim, en batıdaki Ayn Kerim (Motsa yerleşimi de dahil) ve en kuzeydeki Şufat olarak kabul edilen civar köyler ve merkezler de dahil olmak üzere, dünyanın üç diniyle olan bağları nedeniyle özel ve Filistin'in diğer bölgelerinden ayrı bir muameleden yararlanması ve Birleşmiş Milletler'in doğrudan denetimi altına sokulması gerektiğini karara bağlar.

Güvenlik Konseyi'ni, Kudüs'ün en kısa sürede askerden arındırılmasını sağlamak için yeni önlemler almaya davet eder.

Uzlaşma komisyonunu, Genel Kurul'un dördüncü olağan oturumuna bölge ve Kudüs için kalıcı ve ayrı grupların her birine Kudüs bölgesinin özel uluslararası statüsüyle uyuşabilecek azami yerel özerklik sağlayan uluslararası bir rejime ilişkin ayrıntılı öneriler sunmakla görevlendirir.

Uzlaşma komisyonu, Kudüs bölgesinin geçici idaresine ilişkin olarak yerel makamlarla işbirliği yapacak bir Birleşmiş Milletler temsilcisi atamaya yetkilidir.

9. İlgili hükümetler ve yetkili makamlar en ayrıntılı düzenlemeler üzerinde mutabakata varıncaya dek, Filistin'in tüm sakinlerine kara, hava ve demiryolundan Kudüs'e mümkün olabilecek en serbest ulaşım hakkının tanınması gerektiği karara bağlanmıştır.

Uzlaşma komisyonuna, taraflardan herhangi birinden gelebilecek Kent'e ulaşımı kısıtlamaya yönelik her girişimin anında Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi talimatını verir; böylelikle Konsey gerekli önlemleri alabilecektir.

10. Uzlaşma komisyonuna, ilgili hükümetler ve yetkili makamlar arasında bölgenin ekonomik gelişimini kolaylaştırmaya uygun, özellikle de limanlarla havaalanlarına erişime, ulaşım ve iletişim araçlarının kullanımına ilişkin anlaşmalar yapılmasına çalışma talimatını verir.

11. İsteyen mültecilerin en kısa sürede evlerine geri dönmelerine ve komşularıyla barış içinde yaşamalarına izin verilmesi gerektiğini karara bağlar; ayrıca evlerine dönmemeye karar verenlerin malları ve kaybolmuş ya da zarara uğramış her mal karşılığında, bu kayıp veya zararın uluslararası hukuk ilkeleri gereğince sorumlu hükümetler veya yetkili makamlar tarafından tazmin edilmesini gerektiren koşullarda, tazminat ödenmesini karara bağlar.

Uzlaşma komisyonuna, mültecilerin vatanlarına geri dönmesini, yeniden yerleştirilmesini ve kendilerine ekonomik ve sosyal destek sağlanmasını, tazminatların ödenmesini kolaylaştırma ve Birleşmiş Milletler Filistin Mültecilerine Yardım müdürüyle ve

onun aracılığıyla Birleşmiş Milletler Örgütü'nün diğer ilgili organ ve kurumlarıyla yakın bağlantı içinde kalma talimatını verir.

12. Uzlaşma komisyonuna, işbu karar çerçevesinde üzerine düşen görevleri ve yükümlülükleri etkili bir biçimde yerine getirebilmek için ihtiyaç duyduğunu düşündüğü yardımcı organları atama ve kendi yetkesi altında hareket edecek teknik bilirkişileri kullanma yetkisini verir.

    Uzlaşma komisyonunun resmi merkezi Kudüs'te olacaktır. Komisyonun güvenliğini sağlamak için gereken tüm önlemleri almak Kudüs'te düzenin korunmasından sorumlu yetkililere aittir. Komisyon personelinin ve binalarının korunması için, genel sekreter sınırlı sayıda muhafiz da verecektir.

13. Uzlaşma komisyonuna, durumdaki gelişmeler hakkında genel sekretere düzenli aralıklarla rapor sunma talimatını verir; genel sekreter de bu raporları Güvenlik Konseyi'ne ve Birleşmiş Milletler Örgütü üyelerine aktaracaktır.

14. İlgili tüm hükümetleri ve yetkili makamları bu kararın uygulanmasına yardım etmek için gerekli önlemlerin alınması konusunda uzlaşma komisyonuyla işbirliği yapmaya davet eder.

15. Genel sekreterden, gerekli personel ve kolaylıkları sağlamasını ve bu kararın içerdiği düzenlemelerin uygulanması için gereken fonları bulmaya yönelik gerekli tüm düzenlemeleri yapmasını rica eder.

Tüm üye ülkelerin hazır bulunduğu 186. oturum, 11 Aralık 1948.

11 Aralık 1948'de yapılan ve tüm üye ülkelerin hazır bulunduğu 186. oturumda, yukarıdaki kararın 3. paragrafında belirtilen beş devletten oluşan bir Genel Kurul heyeti, uzlaşma komisyonu üyeleri olarak şu üç devleti önermiştir: Fransa, Türkiye ve ABD. Bu heyetin önerisi aynı oturum içinde Genel Kurul tarafından benimsendiği için, uzlaşma komisyonu yukarıda adı geçen üç devletten oluşmuştur.

Birleşmiş Milletler'in 242 Sayılı Kararı 22 Kasım 1967

Ortadoğu'daki tehlikeli durumun neden olmaya devam ettiği kaygıları ifade eden Güvenlik Konseyi, savaş yoluyla toprak ele geçirmenin kabul edilemezliğini ve bölgedeki her devletin güvenlik içinde yaşamasını sağlayacak adil ve kalıcı bir barış için çalışmanın gerekliliğini vurgulayarak, ayrıca tüm üye devletlerin Birleşmiş Milletler Şartı'nı kabul ederken Şart'ın 2. maddesine uygun davranmayı da taahhüt ettiklerini vurgulayarak:

1. Şart'ın ilkelerinin yerine getirilmesinin, Ortadoğu'da aşağıdaki iki ilkenin uygulanmasını içermesi gereken adil ve kalıcı bir barışın yerleştirilmesini zorunlu kıldığını belirtir:
   (i) İsrail silahlı kuvvetlerinin son çatışma sırasında işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi;
   (ii) Tüm savaş hali iddialarının veya savaş hallerinin sona erdirilmesi ve bölgedeki her devletin egemenliğinin, toprak bütünlüğünün, siyasal bağımsızlığının, güvenli ve kabul edilmiş sınırlar içinde her türlü tehditten veya kuvvet gösterisinden uzakta barış içinde yaşama hakkının tanınması ve buna saygı gösterilmesi;
2. Ayrıca şunların gerekliliğini belirtir:
   a) Bölgenin uluslararası su yolları üzerinde gemi ulaşımının serbestliğini güvence altına almak;
   b) Mülteciler sorununa adil bir çözüm getirmek;
   c) Askerden arındırılmış bölgeler kurulmasını da içeren önlemlerle, bölgedeki her devletin toprak dokunulmazlığını ve siyasal bağımsızlığını güvence altına almak;
3. Genel sekreterden, Ortadoğu'ya gidip oraya yerleşecek ve bir anlaşmayı kolaylaştırmak, bu kararın ilkelerine ve düzenlemelerine uygun bir biçimde, barışçı ve kabul edilebilir bir çözüme varmayı amaçlayan çabaları desteklemek amacıyla ilgili devletlerle ilişkiler yürütecek bir özel temsilci atamasını rica eder;
4. Genel sekreterden, özel temsilcinin çabaları hakkında Güvenlik Konseyi'ne mümkün olan en kısa zamanda bir etkinlik raporu sunmasını rica eder.

Notlar

Önsöz

1 *Oxford History of South Africa*, c. II, Oxford, 1971, s. 301.

Giriş

1 4 Aralık 2000 tarihli açıklama.

2 "7 Haziran 1967'de Savunma Bakanı Moşe Dayan, Doğu Kudüs'te, Kudüs'ün 'yeniden birleştirildiğini' açıkladı. 28 Haziran'da Knesset kentin doğu ve batı bölümlerini 'yeniden birleştiren' yasaları onayladı. O zamandan beri Doğu Kudüs'e, yani kentin doğu kesiminin Büyük Kudüs'e ve metropoliten Kudüs'e doğru genişletilmesine (üç çember) ilişkin tüm İsrail önlemleri 'birleştirme' veya 'yeniden birleştirme' parolalarıyla anıldı." (Whalid Khalidi, *Jérusalem, le sacré et le politique*, Sindbad/Actes Sud, Paris, 2000, s. 339).

3 Edward Said, *The End of the Peace Process*, Pantheon Books, New York, 2000, s. 247.

Birinci Bölüm

1 Akiva Eldar, *Haaretz*, 28 Kasım 2000.

2 Amira Hass, "Une autre définition de la retenue", *Haaretz*, 15 Kasım 2000.

3 LAW, *Les Droits du peuple*, Ramallah, Ekim 2000, s. 16-18.

4 Alıntı yapan: Shraga Elam, " 'Peace' with violence or transfer", *Between the Lines*, Aralık 2000.

5 Amir Oren, *Haaretz*, 3 Ekim 2000.

6 Eric Silver, *The Independent*, 6 Kasım 2000.

7 *Miftah*, 28 Kasım 2000.

8 Aluf Ben, *Haaretz*, 7 Aralık 2000.

9 Charles Enderlin, *Paix ou guerres. Les secrets des négociations israélo-arabes 1917-1997*, Stock, Paris, 1997, s. 51-52 ("İsraël-Palestine, la déchirure" dosyası, *Le Monde diplomatique*, Kasım 2000'de alıntılanmıştır).

10 Oslo anlaşmalarının koşullarına göre, İsrail ordusunun yeniden konuşlandırılması Batı Şeria ve Gazze'nin üç bölgeye ayrılmasıyla sonuçlanacaktı: A bölgesi tamamen Filistin yetkesi altında olacak; B bölgesinde sivil yetke Filistinlilere geçerken İsrail ordusu güvenlik ve kaynak denetimi konularındaki sorumluluğunu sürdürecek; C bölgesi ise sadece İsrail denetiminde kalacaktı.

11 Amos Harel, *Haaretz*, 16 Kasım 2000.

12 Yoel Marcus, "Varoluşumuzun Temellerine Dönüş", *Haaretz*, 3 Ekim 2000.

13 "Yeşil hat", 1967 savaşından hemen sonra ateşkes anlaşmasıyla oluşturulmuştu. Batı Şeria'yı İsrail'den ve Batı Kudüs'ü Doğu Kudüs'ten ayırmaktadır.

İkinci Bölüm

1 Merkezi İstatistik Bürosu, İsrail, 1997.

2 Yoel Marcus, *Haaretz*, 6 Ekim 2000.

3 Gideon Levy, *Haaretz*, 11 Ekim 2000.
4 Ian Lustick, *Arabs in the Jewish State: Israel's Control of a National Minority*, University of Texas, Austin, 1980, s. 67-68; *Fasl Al-Maqal Weekly*, 18 Şubat 2000.
5 *Haaretz*, 3 Kasım 2000.
6 Ian Lustick, *age*, s. 67-68.
7 Azmi Bişara 1999'da başbakanlığa adaylığını koymuştu.
8 Sami Smooha, "Ethnic Democracy: Israel as an Archetype", *Israeli Studies*, no: 2, 1997, s. 230.
9 *Middle East International*, 13 Ekim 2000, s. 8.
10 "Gözüpeklik, cüret" anlamına gelen ve kibri de çağrıştıran bir yan anlama sahip İbranice sözcük.
11 *İsrail Devleti İstatistik Yıllıkları*'na göre, sadece 1999 yılında 89.286 Yahudi ve 34.514 Müslüman doğumu kaydedilmişti. Ayrıca 29.300 Yahudi ve 17.200 Müslüman evliliği yapılmıştı. 1999'da boşanan 10.195 çiftten çoğunluğu da (9.110) Yahudi'ydi (*Middle East International*, 13 Ekim 2000, s. 8; *Haaretz*, 13 Eylül 2000; Meron Benvinisti, *Haaretz*, 26 Mart 1998).

Üçüncü Bölüm

1 Hemi Shalev, *Maariv*, 27 Ekim 2000.
2 Edward Said, *The End of the Peace Process*, s. 25.
3 Aluf Benn, *Haaretz*, 5 Temmuz 2000.
4 Barak toplam oyların % 56'sını, salt Yahudi oylarının ise % 51'ini almıştı.
5 Akram Haniyye, "Camp David belgeleri", *El-Ayam*, Ramallah, 2000. Fransızca olarak: "Ce qui s'est réellement passé à Camp David", *Revue d'études palestiniennes*, no: 25, Sonbahar 2000.
6 Aluf Benn, *Haaretz*, 12 Eylül 2000.

Dördüncü Bölüm

1 Enver Sedat 1978'de ilk Camp David görüşmelerine katıldığında, Amerikan ekibinde bir tek siyonist Yahudi vardı: ABD'nin İsrail büyükelçisi Samuel Lewis. Yine Camp David'de, ama yirmi iki yıl sonra, Arafat karşısında Başkan Clinton dışında tamamen siyonist Yahudilerden oluşan bir Amerikan heyeti buldu. Filistinliler Demokratlar veya Cumhuriyetçilerle değil, Likud'a ve İşçi Partisi'ne bağlı Amerikalı yetkililerle görüşmek durumunda kaldı.
2 242 sayılı kararın metni, kitabın sonundaki ek bölümde yer almaktadır.
3 Amerikan diplomasisinin güvenlik anlaşmalarına verdiği önem, İsrail başbakanları Eşkol, Meir ve Rabin'den barış anlaşmalarıyla yetinmeyip ABD'nin denetleyebileceği kesin güvenlik önlemlerini de şart koşmalarını isteyen Henry Kissinger dönemine dek uzanır.
4 Wye River belgesi için ek bölüme bakın.
5 Aluf Benn, *Haaretz*, 7 Nisan 2000.
6 Geoffrey Aronson, "US Policy and the Impact of Settlement on the Peace Process", *Settlements and Peace: the Problem of Jewish Colonization in Palestine*, The Center for Policy Analysis, Washington DC, 1995, s. 17-18.
7 *Age*.
8 Geoffrey Aronson, aynı yer.

9 Stephen Zunes, "The Strategic Functions of US Aid to Israel", *Middle East Policy*, c. 4, no: 4, Ekim 1996, s. 95.

10 Shibley Telhami, "From Camp David to Wye: Changing Assumptions in Arab Israeli Negotiations", *The Middle East Journal*, c. 53, no: 3, Yaz 1999, s. 380-382.

Beşinci Bölüm

1 194 sayılı kararın tam metni için, bkz. ek bölüm.

2 *Rights of Return*, Badil, Beytüllahim, Mayıs 2000, s. 15; Salman Abu Sitta, "Palestinian Refugees and the Permanent Status Negotiations", *Policy Brief*, no: 7, CPAP, Washington DC, 16 Kasım 1999.

3 Susan Arram, "Palestinian Rights, Failure under International Law", *Information Brief*, no: 40, CPAP, Washington DC, 28 Temmuz 2000.

4 Naseer Aruri, *El Hayat*, 29 Kasım 2000.

Altıncı Bölüm

1 Kudüs'teki bir gösteri sırasında, barış yanlısı İsrail grubu B'Tselem militanlarının attığı slogan.

2 Khalil Tofkajy, *The Settlements in Jerusalem: Goals and Result*, Maison d'Orient internet sitesi (www.palestinegd.fi/oriant.html), 1999.

3 Ir Shalem, *East Jerusalem. The Current Planning Situation. A Survey of Municipal Plans and Planning Policy*, 1998.

4 Law, *The Palestinian Society for the Protection of Human Rights and the Environment. Report on Jerusalem*, 1998.

5 Law, *Plans for a "Greater Jerusalem"*, 5 Haziran 2000.

6 Law, *Annual Report*, 1998 ve *BT'selem Report*, 1999.

7 *BT'selem Report*, 1999; Ir Shalem, *East Jerusalem*, *age*.

8 *Haaretz*, 30 Ağustos 2000.

9 Madrid buluşmasından bu yana, Doğu Evi'nde birçok sivil toplum örgütünün yanı sıra FKÖ'nün de bir bürosu bulunuyor.

Yedinci Bölüm

1 Graham Asher, *Middle East International*, 21 Ocak 1994.

2 Arap ülkeleri doğrudan İsrail'e uyguladıkları boykot dışında, İsrail'le çalışan şirketleri (ikinci kademe) ve bunların ortakları olan şirketleri de (üçüncü kademe) boykot ediyordu.

3 Emma C. Murphy, "The Arab-Israeli Peace Process: Responding to the Economic Globalization", *Critique*, Kış 1996, s. 80-81; *Country Report*, Economist Intelligence Unit, Ağustos 2000, İngiltere, s. 6.

4 Alan Ritzky, "Peace in the Middle East: What Does it really mean for Israeli Business", *Columbia Journal of World Business*, c. 30, no: 3, Kış 1995, s. 28.

5 Emma C. Murphy, *age*, s. 77.

6 *Defense News*, 25-31 Temmuz 1994.

7 Emma C. Murphy, *age*, s. 77.

8 Bir Zeit üniversitesinin yaptığı kamuoyu araştırmasına göre, "Priorities under a Palestinian State", 2000.

9 Aynı kaynak.

10 *World Bank Report on the West Bank and Gaza*, 2000.

11 *Oslo's Final Status and Future of the Middle East*, CPAP, Washington, 1997, s. 1.

12 Aynı kaynak.

13 *West Bank and Gaza in Brief*, Ağustos 2000.

14 Martin Indyk, *Testimony on the Mideast Peace Process to the Senate Appropriation's Committee*, United States Infonnation Agency.

Sekizinci Bölüm

1 *Statistical Abstract of Israel 1992-1999*, Peace Now, 5 Aralık 1999.

2 *İsrail yerleşimleri üzerine rapor*, Temmuz-Ağustos ve Eylül-Ekim 1999, Ortadoğu Barış Vakfı, Washington D.C.

3 Don Peretz, *The 1998 Wye River Memorandum: an Update*, özet, 29 Temmuz 1999, Center for Policy Analysis on Palestine, Washington.

4 Jamal Albaa, *Palestinian Planning Center*, no: 199, Mart 2000, PNA, s. 35.

5 Noam Chomsky, *World Orders Old and New*, Columbia University Press, New York, 1996, s. 210-213.

6 Baruch Kimmerling, *Zionism and Territory*, 1993, California Üniversitesi.

7 Gershon Shafir, *Journal of Palestine Studies*, Washington, XXV, no: 3, İlkbahar 1996, s. 24-25.

8 Allegro Pacheco, "Closure and Apartheid: Seven Years of 'Peace' through Separation", *Information Brief*, 6 Mart 2000, CPAP, Washington DC.

9 *Report on the Settlements* (Yerleşimler Üzerine Rapor), Eylül-Ekim 1999, Foundation for Middle-East Peace, Washington D.C.

10 *Settlements and Peace. The Problem of Jewish Colonization in Palestine* (Yerleşimler ve Barış. Filistin'deki Yahudi Yerleşimleri Sorunu), 1995, The Center for Policy Analysis on Palestine, Washington D.C.

11 Jad Isaac, *Information Brief*, 14 Mart 2000, CPAP, Washington D.C.

12 *New York Times*, 27 Nisan 2002.

13 Olek Netzer, *Haaretz*, 28 Nisan 2002.

14 *Haaretz*, 14 Nisan 2002.

15 Örneğin bkz. Thomas Friedman'ın *New York Times*'taki makaleleri.

16 *Haaretz*, 3 Mart 2002.

Dokuzuncu Bölüm

1 *Newsweek*, 23 Mayıs 2002.

2 *Haaretz*, 23 Mayıs 2002.

3 *New York Times*, 10 Nisan 2002.

4 Bkz. *Israël/Palestine, le livre noir*, La Découverte, Paris, 2002.

5 *International Herald Tribune*, 4 Nisan 2002.

Ekler

1 Bkz. Güvenlik Konseyi'nin resmi tutanakları, on üçüncü yıl.

İkinci İntifada patlak verdiğinde Asil Asli on sekiz yaşındaydı. Celile'de Filistinli bir ana-babadan doğmuştu; sınıfının birincisi, fizikte birçok ödül kazanmış parlak ve örnek bir öğrenciydi. Asil, "yeşil hat"tın öteki tarafındaki Filistinli kardeşleriyle dayanışma amacıyla köylerinde gösteri yapan Arabe gençlerine katıldı. İsrail güvenlik kuvvetleri Asil'i, annesinin çığlıklarına hiç aldırış etmeden kovaladılar. Ellerindeki M-16 tüfekleriyle dövdüler, sonra da soğukkanlılıkla öldürdüler. Zeytinlikten çıkarken ebeveynlerine, "Şimdi gidip oğlunuzu alabilirsiniz" dediler. Asil'in üzerindeki tişörtte bir zeytin dalı baskısı vardı ve üstünde de "Seeds of peace" (barış tohumları) yazıyordu; her yıl gittiği tatil kampının sloganıydı bu. Kamp, Yahudi ve Arap gençleri arasında diyalog kurmayı amaçlayan bir Amerikan programının parçasıydı. Asil'in babası gazetecilere daha sonra şu açıklamayı yaptı: "Ben hâlâ Yahudilerle Arapların yan yana yaşayabileceğine inanıyorum." 1993 Oslo Anlaşması'yla başlayan barış süreci Filistinlilerin bağımsızlığını destekleyeceğine, Yahudi yerleşimlerinin, çevre yollarının, toprak istimlaklerinin, ev yıkımlarının durmadan artmasına yol açtı ve Filistin topraklarının birbirinden kopmuş gettolar halinde alt bölümlere ayrılmasına neden oldu. Filistinlilerin işgal edilmiş topraklarda hareket özgürlüğü engellendi, gündelik yaşam sarsıldı, aile bağları koptu; toplumsal bağlar, cemaat duygusu, örgütsel yapılar ve toprakla bütünlük dokusunu oluşturan her şey aşındı. Sonuç olarak her toplumsal sınıftan ve her kuşaktan Filistinli sokağa indi. Hiçbir genel karargâhın emirlerine uymuyorlardı. İntifada'nın hedefleri özgürlük, eşitlik ve bağımsızlıktı, ama bu onurlu amaca ulaşmak için başvurulan yöntemler her zaman doğru olmadı. Zayıfların en iyi müttefiki olan uluslararası hukuk ve adalet intihar eylemleriyle sağlanamazdı. Neyse ki genç Filistinlilerin çoğunluğu tercihlerini hâlâ yaşamdan yana kullanıyor. Marwan Bishara Nasıra kökenli, Filistinli bir İsrail vatandaşı. Paris Amerikan Üniversitesi'nde öğretim üyesi.

İNSAN VE TOPLUM DİZİSİ

Kitap YAYINEVİ

ISBN 975-8704-26-5

